

640.

PERHEPÄIVÄHOITAJAN TYÖ KOTONA

Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Jyväskylän yliopisto
Syksy 1997
Kristiina Kotajärvi

TIIVISTELMÄ

Perhepäivähoitajan työ kotona.

Kristiina Kotajärvi

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntapolitiikan laitos

Pro gradu -tutkielma 1997

58 sivua, liitteet (3 kpl)

Pro gradu - työssäni tarkastelen perhepäivähoitajan työtä kotona tehtävänä ansiotyönä. Olen kiinnostunut siitä, mikä merkitys perhepäivähoitajan työlle ja arkielämälle on sillä, että työpaikka on kotona. Tutkimusaineistoni koostuu perhepäivähoitajien haastatteluista. Valitsin aineistooni eri ikäisiä ja eri elämäntilanteessa olevia perhepäivähoitajia. Rajasin haastattelut seuraavien aihealueiden ympärille: suhtautuminen työhön, työhistoria ja ammattiin hakeutuminen, perhepäivähoito ammattina, perhepäivähoito päivähoitomuotona, oma työ, koti työpaikkana, vapaa-aika ja perhe-elämä, tulevaisuus.

Lähestyn perhepäivähoitajan työtä naisten työnä ja problematisoin sitä nimenomaan kodin kautta. Koska koti on naisen erityinen tila modernissa yhteiskunnassa, on naisten kotona työskentelemistä mahdoton tutkia irrallaan kodista ja sen merkityksistä. Jäsennän perhepäivähoitajan työtä myös modernin yhteiskunnan dikotomioiden kautta sijoittamalla sen yksityisen ja julkisen, työn ja perheen rajalle.

Perhepäivähoitajaksi ryhtyminen on elämäntilanteeseen liittyvä ratkaisu ja siinä on kyse myös tietoisesta arkielämän järjestämisestä. Haastateltavien ammatinvalintaa ja arkielämää kuvaa perhekeskeisyys. Toisaalta haastateltavat korostavat myös palkkatyön merkitystä itselle ja he yhdistävät omassa elämässään äitinä ja perhepäivähoitajana olemista korostaen molempien arvoa. Kotona työskenteleminen merkitsee pitkiä päiviä ja vastuullista työtä, mutta myös itsenäisyyttä ja vapautta. Arjessa se merkitsee myös tasapainoilua erilaisten roolien ja tarpeiden välillä. Perhepäivähoitajan täytyy ajoittain myös suojella perhettä työltään. Läsnäolemisen mahdollisuudet sisältävät myös uhan yksityisyyden ja rauhan menettämisestä

Asiasanat: perhepäivähoitajan työ; koti, kotiansiotyö; sukupuoli; yksityinen, julkinen

1. JOHDANTO	3
2. PERHEPÄIVÄHOITAJAN TYÖ	3
2.1 Epävirallisesta käytännöstä hyvinvointivaltion ammatiksi	4
2.2 Äitikansalaisuuden ja ammattilaisuuden kompromissi	6
2.3 Työtä yksityisen ja julkisen rajalla	8
3. ANSIOTYÖ KOTONA - KUVIA JA KÄYTÄNTÖJÄ	9
3.1 Tulkintoja kotiansiotyöstä	11
3.2 Naiset ja kotiansiotyö	13
3.3. Perhepäivähoitajan työ kotona - tutkimustehtävän rajaaminen	14
3.3.1 Perhepäivähoitajan työ tutkimuskohteena	15
4. KOTI NAISEN ELÄMÄSSÄ	16
4.1 Koti - äidin työ ja olemus	17
4.2 Äiti kotona: subjekti ja ei-subjekti	18
4.3 Kotona työssä	19
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	20
5.1 Tutkimusmetodi ja aineiston valinta	21
5.2 Tutkimuksen kulku	23
5.2.1 Haastattelu vuorovaikutustilanteena	24
5.3 Aineiston analyysi	26
6. PERHEPÄIVÄHOITAJANA TOIMIMINEN	27
6.1 Tutkimuksen perhepäivähoitajat	27
6.2 Autonomiia ja riippuvuutta; itsestä ja toisista huolehtimista	28
6.3 Ammatillista palvelutyötä	31
6.3.1 Joustavuus ja yksilöllisyys perhepäivähoidon laatuna	33
6.4 Äitinä ja perhepäivähoitajana	34
6.5 Yksityisestä kunnalliseksi perhepäivähoitajaksi	37
7. KOTI TYÖPAIKKANA	38

7.1 Koti - päivähoidon tila	38
7.1.2 Tilan määrittely ja käsittely	38
7.1.2 Piha työyhteisönä	40
7.2 Työpäivän kulku	41
7.2.1 Perhepäivähoitajan työaika	41
7.2.2 Läsnä- ja käytettävissä oleminen	42
7.2.3 Ansiotyö ja kotityö	45
8. ARKIELÄMÄN KOKONAISUUS JA PERHEPÄIVÄHOITAJAN TYÖ	49
9. LOPUKSI	51
LÄHTEET	54
LIITTEET	58

1. JOHDANTO

Modernin yhteiskunnan keskeisenä rakennepiirteenä pidetään työn ja kodin, tuotannon ja uusintamisen, julkisen ja yksityisen ajatuksellista ja institutionaalista eriytymistä toisistaan. Esiteollisissa yhteisöissä ne muodostivat yhden, yhtenäisen elämäkokonaisuuden, limittyivät ja lomittuivat toisiinsa. Teollistumisen myötä tämä kokonaisuus alkoi hajota, kun tuotanto vähitellen siirtyi kotitalouksien ulkopuolisille työmarkkinoille ja kotitalouksien (yksityistyvien kotien) tehtäväksi jäi huolehtia jäsentensä päivittäisestä ja sukupolvittaisesta uusintamisesta - perhe-elämästä. Tämä prosessi on meillä ollut vähittäinen ja epäyhtenäinen, kuten Aho korostaa (1988, 65-69), mutta täydentyvä sikäli, että vain hyvin pieni osa ansiotyöstä tehdään tällä hetkellä kotona. Minna Salmen (1990, 56) selvityksen mukaan kotona työskentelevien osuus Suomessa oli vuonna 1985 vain 2,5 % työllisestä työvoimasta, kun maatalousammattien harjoittajat jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Määrittelytavasta riippuen arviot kotona työskentelyn yleisyydestä vaihtelevat jonkin verran, mutta kyse on joka tapauksessa marginaalisesta työnteon muodosta: pääosa palkkatyöstä tapahtuu kodin ulkopuolella ja perhe-elämästä erillään.

Mikä sitten saa työskentelemään kotona? Miten työntekijät työnsä ja tilanteensa kokevat? Mitä tämä yksityisen ja julkisen yhteennivoutuminen merkitsee itse työlle, entä mitä työntekijän arkipäivälle? Etsin tässä työssäni vastauksia näihin kysymyksiin kunnallisten perhepäivähoitajien osalta. Olen kiinnostunut perhepäivähoitajan työstä kotona tehtävänä ansiotyönä ja työnä, missä yksityinen ja julkinen huolenpito kietoutuvat yhteen, kun perhepäivähoitaja voi työnsä yhteydessä huolehtia myös omien lastensa päivähoidosta.

Perhepäivähoitajan työ ei ole tyypillinen naisten palkkatyön muoto tai tavallinen ratkaisu omien lasten hoitamiseksi. Perhepäivähoitajat ovat kuitenkin varsin merkittävä työntekijäryhmä. He ovat suurin yksittäinen kotona työskentelevien ryhmä, kun on kyse jatkuvasta ja kokopäiväisestä työnteon muodosta (Salmi, emt., 58-59). Perhepäivähoitajat ovat myös merkittävä työntekijäryhmä päivähoidossa. Vuonna 1990 he muodostivat puolet päivähoiton työntekijöistä yhteensä noin 20 000 työntekijää (Rauhala & Metteri 1993, 13). Suurin osa heistä työskentelee omissa kodeissaan. Viime vuosina perhepäivähoitajien määrä on jonkin verran laskenut päivähoiton leikkauksista johtuen. Nyt (1.1.1996), kun päivähoito-oikeus on laajentunut koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä, on kuntiin palkattu taas lisää perhepäivähoitajia.

2. PERHEPÄIVÄHOITAJAN TYÖ

Päivähoitolaissa perhepäivähoidolla tarkoitetaan lastenhoitoa yksityiskodissa tai muissa perheenomaisissa olosuhteissa (1§). Yleisintä ja perinteisintä on hoitajan kotona tapahtuva päivähoito. Siinä hoitaja järjestää päivähoitoa omassa kodissaan palkkaa

vastaan. Kunta ohjaa lapset hoitajalle, maksaa työntekijän palkan ja ohjaa kotona tapahtuvaa hoito- ja kasvatustyötä. Palkan lisäksi hoitajalle maksetaan kustannuskorvausta kattamaan päivähoidon järjestämisestä aiheutuvia kuluja, kuten ateria-, sähkö- ja materiaalikuluja. Yksityisessä perhepäivähoidossa kunta ainoastaan valvoo toimintaa pitämällä rekisteriä yksityisistä perhepäivähoitajista.

Muita perhepäivähoidon muotoja ovat kolmiperhehoito, lapsen kotona annettava päivähoito ja ryhmäperhepäivähoito. Kolmiperhehoidossa 2-4 perhettä muodostaa hoitorenkaan ja päivähoitoa annetaan vuorotellen kunkin lapsen kotona. Ryhmäperhepäivähoidossa päivähoitoa järjestetään erillisissä pienryhmätiloissa yhdelle tai kahdelle lapsiryhmälle yhtäaikaan. Myös hoitajia on vastaavasti yhdestä kahteen. (Sosiaalhallitus 1988, 23-24.) Perhepäivähoitajalle nämä uudemmat perhepäivähoidon muodot merkitsevät mm. siirtymistä oman kodin ulkopuoliseen ansiotyöhön.

2.1 Epävirallisesta käytännöstä hyvinvointivaltion ammatiksi

Perhepäivähoitajan ammatti kunnallisena työntekijänä on varsin nuori. Päivähoitolain myötä, vuonna 1973, perhepäivähoito vakiintui osaksi kunnallista päivähoitoa ja perhepäivähoitajat siirtyivät kunnan palvelukseen. Käytäntönä perhepäivähoito on toki tätä vanhempi. Sen juuret ulottuvat teollistumisen murrokseen, aikaan, jolloin ansioiden hankkiminen ja perhe-elämä alkoivat eriytyä toisistaan ja lasten päivähoito täytyi järjestää muuten kuin osana ”talonpitoa”.

Ensimmäinen ideologisesti tunnustettu ratkaisu lasten hoidon järjestämiseksi oli oman äidin antama hoito. Modernisoitumisen synnyttämä elämänalueiden eriytymisen ongelma pyrittiin ratkaisemaan sijoittamalla sukupuolet eri paikkoihin ja eri tehtäviin yhteiskunnassa: miehet työelämään ja naiset koteihin huolehtimaan lasten- ja kodinhoidosta. Käytännössä perheiden taloudellinen tilanne sääteli kuitenkin sitä, kuka lapsia hoiti. Porvarisperheissä lastenhoidosta vastasivat äidit yhdessä palvelijoiden ja kotiapulaisten kanssa. Köyhimmissä työläisperheissä ja yksinhuoltajaperheissä myös äitien oli käytävä ansiotyössä ja lasten päivähoito järjestettiin tällöin vaihtelevin järjestelyin: isompien sisarusten, sukulaisten tai naapurien (yksityinen perhepäivähoito) avulla. Suurimmille teollisuuspaikkakunnille perustettiin myös järjestöjen ja yksittäisten henkilöiden toimesta kansanlastentarhoja huolehtimaan työssäkäyvien vanhempien lasten päivähoidosta. Lastentarhojen määrä pysyi kuitenkin vähäisenä vuosikymmenien ajan, niin että päivähoidon järjestäminen jäi 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla pääasiassa perheiden omalle vastuulle, yksityisasiaksi. (Jallinoja 1976; Laukkanen, Lühr & Salpakivi 1981.)

Silloin kun omaisten tai viranomaisten apu ei ollut saatavilla, käännyttiin naapurissa asuvien kotiäitien puoleen päivähoidon järjestämiseksi (Eronen & al., 1975, 9). Juuri tästä käytännöstä sai perhepäivähoito alkunsa. Toiminnan epävirallisuudesta johtuen täsmällisiä tietoja sen yleisyydestä ei ole 1970-lukua edeltävältä ajalta. Hajanaisiin tietoihin nojaten Riitta Jallinoja (emt., 126-130) on kuitenkin todennut sen lisääntyneen

samalla kun äitien työssäkäynti on yleistynyt, niin että perhepäivähoidosta muodostui jo varhain varsin merkittävä päivähoitomuoto. Sukulaisten osuus päivähoitossa on vastaavasti asteittain vähentynyt.

Julkinen kiinnostus perhepäivähoitoa kohtaan heräsi 1960-luvulla, kun paineet päivähoiton yhteiskunnallistamiseksi kasvoivat. Sodan jälkeiset suuret ikäluokat, maatalouden supistuminen, kaupunkiin muutto, äitien lisääntyvä työssäkäynti ja yksinhuoltajaperheiden määrän kasvu loivat paineita päivähoiton järjestämiseksi entistä laajempaan. Syntyi myös lukuisia painostusryhmiä, jotka kampanjoivat aktiivisesti lasten päivähoiton puolesta, esim. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Yhdistys 9. (Hänninen & Valli, 1986, 150-156.) Päivähoitokysymys kosketti monia osapuolia yhteiskunnassa. Ainakin naisten, lasten, perheiden, työnantajien, päivähoiton ammattilaisten ja kansalaisten intressit ja oikeudet nostettiin esille päivähoitoa koskevilla keskusteluilla ja kannanotoilla (Julkunen 1993, 172 Rauhalaan mukaan 1996, 173). Päivähoiton määrällisen kehittämisen lisäksi vaadittiin myös vaihtoehtoisten hoitomuotojen kehittämistä lastentarhojen rinnalle, kun osa vanhemmista vastusti lastentarhoja niiden laitospäivähoitoon vedoten. Perhepäivähoito nähtiin tässä tilanteessa yhtenä varteenotettavana vaihtoehtona päivähoiton järjestämiseksi. (Hänninen & Valli, emt.)

Perhepäivähoidossa arvostettiin ennen muuta sen joustavuutta ja kodinomaisuutta. Se tarjosi mahdollisuuden luoda päivähoitopaikkoja nopeasti, vähäisin investoinnein ja joustavina aikoina. Tämä oli tärkeää ottaen huomioon ongelmallisen päivähoitotilanteen. (Eronen & al. emt., 9-10.)

Yksityisessä perhepäivähoidossa oli ollut myös puutteita. Hoitajan löytäminen oli enemmän ja vähemmän sattumanvaraista: tolppailmoitusten ja tuttavaverkostojen varassa, ilman sääntöjä ja säätelyä. Hoitojärjestelyt saattoivat olla myös väliaikaisia ja vaihtelevia, vaikka äidit yhä useammin kävivät työssä vakituisesti. Viranomaiset puhuivatkin ”villistä” perhepäivähoidosta (Eronen & al., emt., 9) viitaten valvonnan ja säätelyn puutteeseen. Nimitys heijastaa kriittistä suhtautumista perhepäivähoitoon: valvonnan puute koettiin ongelmallisena. Vanhemmat joutuivat sijoittamaan lapsia koteihin, joiden hoito-olosuhteista heillä ei ollut tietoa, eikä viranomaisillakaan ollut mahdollisuuksia valvoa yksityiskodissa tapahtuvaa päivähoitoa muuten kuin lastensuojelulain nojalla (emt.)¹.

Ensimmäinen lainsäädännöllinen muutos kunnallisen perhepäivähoiton suuntaan oli lastensuojelulain muutos vuonna 1968. Muutoksella pyrittiin lisäämään yksityisen päivähoiton valvontaa määrittelemällä päivähoitolapsen asema samaksi kuin kasvattilapsen sinä aikana, jonka hän oli yksityiskodissa päivähoitossa. (Rauhala 1996, 165.) Ajatus valvonnan tarpeesta perhepäivähoidossa ei ollut aivan uusi. Sitä oli ensimmäisen kerran ehdotettu jo vuonna 1948 päivähoiton kehittämistä tutkivan komitean aloitteesta. Ehdotus ei kuitenkaan vielä silloin saanut samanlaista vastakaikua kuin nyt, pari vuosikymmentä myöhemmin. (Hänninen & Valli, emt., 151-152.) Tämä

¹ Pirkko-Liisa Rauhala (1996, 165) on todennut että empiiristä näyttöä lasten laiminlyönneistä ja huonosta hoidosta yksityisessä päivähoitossa 1960-luvulla löytyy niukasti, vaikka siihen usein vedottiinkin esim. seminaariraporteissa.

kuvastaa sitä muutosta, mikä päivähoidossa oli tapahtunut: siitä oli vähitellen tullut yhteiskunnallinen kysymys.

Myös yksittäiset kunnat ja järjestöt olivat aktiivisia perhepäivähoidon kehittämisessä. Erityisesti Mannerheimin Lastensuojeluliitto paneutui tähän kehittämistyöhön. Sen aloitteesta järjestettiin myös ensimmäiset valtakunnalliset perhepäivähoitoa koskevat neuvottelupäivät Helsingissä vuonna 1964. Varsinaisen ohjatun perhepäivähoidon aloitti ensimmäisenä Kotkan kaupunki vuonna 1966. Seuraavana vuonna toiminta käynnistyi vielä muutamalla muulla paikkakunnalla ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto aloitti oman perhepäivähoitoa koskevan kokeilunsa Helsingissä. (Eronen & al., emt., 10.) Ennen päivähoitolain voimaantuloa ohjattua perhepäivähoitoa oli kaiken kaikkiaan 60 paikkakunnalla ja lapsia ohjatussa perhepäivähoidossa reilut 5000 (Sosiaalhallitus 1980, 59). Toiminta oli kunnille vapaaehtoista, vasta päivähoitolain myötä se vakiintui osaksi kunnallista päivähoitoa ja siitä alettiin käyttää nimitystä ohjattu tai kunnallinen perhepäivähoito.

Kunnallistamisen myötä perhepäivähoidon järjestämisvastuu siirtyi kunnille. Kunnat palkkaavat työntekijät, vastaavat hoitopaikkojen välittämisestä, perivät hoitomaksun sekä valvovat ja ohjaavat kodeissa tapahtuvaa päivähoitotoimintaa. Myös toiminnan suunnittelu- ja kehittämisvastuu kuuluvat kunnille. Käytännössä toimintaa ohjaa ja valvoo perhepäivähoidon ohjaaja perhepäivähoitajan lähimpänä esimiehenä. Pääasiallisia ohjausmuotoja ovat kotikäynnit hoitajien luona ja yhteiset koulutus/kokoustilaisuudet (kuukausikokoukset). Päivittäisestä toiminnasta kodeissa vastaavat perhepäivähoitajat itsenäisesti. Myös ryhmä- ja kolmiperhehoitoa sekä muuta lapsen kotona annettavaa päivähoitoa toteutetaan samojen periaatteiden mukaan.

Kunnallisena palveluna perhepäivähoito on vakiinnuttanut paikkansa nopeasti, sillä julkisen päivähoidon määrällisen kehityksen painopiste on 1970- ja 1980-luvuilla ollut perhepäivähoidossa. 1990-luvulle tultaessa julkisista päivähoitopaikoista noin puolet oli perhepäivähoidossa. (Muuri & Vihma 1991, 3-4.) Tällä hetkellä perhepäivähoidon suhteellinen osuus on tätä vähäisempi, koska kunnat ovat vähentäneet nimenomaan perhepäivähoitopaikkojen määrää päivähoidon kysynnän laskiessa (Veikkola & Lehtiniemi 1994, 76-77), mutta kyse on edelleenkin merkittävästä päivähoitomuodosta.

2.2 Äitikansalaisuuden ja ammattilaisuuden kompromissi

Lasten päivähoidon järjestäminen on ollut paitsi käytännöllinen, myös ideologinen asia. Vahvana on ollut käsitys siitä, että äiti on lapsen paras hoitaja. Tämä on näkynyt mm. siinä, että julkista päivähoitoa on kehitetty tarpeeseen nähden hitaasti, niin että se ei toimisi yllykkeenä äitien työssäkäynnille (ks. esim. Jallinoja 1976). Lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijat ovat myös aktiivisesti ottaneet kantaa kotiäitiyden puolesta. Marjo Kuronen (1989) on tutkinut asiantuntijoiden käsityksiä äitiydestä 1950-luvulta 1980-luvun puoleen väliin sakka lehtikirjoitusten perusteella. Hänen mukaansa

(emt.,72-76, 79-82) kotiäitiyden puolustaminen oli varsin tavallista vielä 1960-luvulla, vaikka äitien työssäkäynti oli silloin jo yleistynyt.

1970-luvulla kotiäitiydestä keskusteltiin päivähoitolain valmistelun yhteydessä, kun julkisen päivähoidon rinnalle esitettiin äidinpalkka -järjestelmää turvaamaan äitien asemaa lastensa hoitajina. Eduskuntakeskustelu asiasta oli vilkasta, mutta ehdotus ei kuitenkaan saanut laajaa kannatusta vielä silloin (Kurikka 1992, 92).

1980-luvulla kotiäitien asemaa parannettiin ja vanhempien valinnanmahdollisuuksia lisättiin luomalla lasten kotihoidon tuen järjestelmä julkisen päivähoidon rinnalle. Kotihoidon tuki ei ole varsinainen äidinpalkka, mutta tuen maksaminen on siirtänyt pienten lasten äitejä kotiin hoitamaan lapsiaan, jopa niin että pienten lasten äitien osuus työvoimasta on selvästi laskenut (ks. ajankäyttötutkimuksia, esim. Veikkola & Lehtiniemi, emt., 75-76). Periaatteessa tukea maksetaan kummalle tahansa vanhemmista, mutta toistaiseksi miesten osuus tuen saajista on ollut selvästi vähäisempi (emt.).

Vaikka äitien merkitys lasten hoitajina on tunnustettu ja sitä on myös konkreettisesti pyritty tukemaan, on äitien osuus päivähoidossa kuitenkin selvästi vähentynyt viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana ja ammattilaisten sekä muiden perheen ulkopuolisten henkilöiden osuus on vastaavasti kasvanut. (Jallinoja 1976.) Lastentarhatoiminta on alusta alkaen ollut ammatillista toimintaa. Kansanlastentarhat aloittivat toimintansa sosiaali-pedagogisina laitoksina ja työntekijöiltä edellytettiin kouluttautumista työhön.. (Salminen & Salminen, 1998.) Vaikka ammattilaisten määrä on kasvanut, ammattilaisia ja äitejä ei ole missään vaiheessa haluttu asettaa vastakkain, vaan ammattilaisten tehtäväksi on annettu äitien (perheiden) tukeminen hoito- ja kasvatustyössä. Toisin sanoen: ammattilaiset ovat ensisijaisesti varmentamassa perheen uusintamistehtävää, eivät korvaamassa sitä. (Kuronen 1989; Salminen & Salminen 1986, myös Päivähoitolaki 19.1. 1973/36).

Perhepäivähoidon kunnallistamista voi pitää jonkinlaisena kompromissina yhteiskunnallisen ja ei-yhteiskunnallisen, äitiyden ja ammattilaisuuden välillä. Vaikka perhepäivähoidossa on kyse ansiotyöstä, on se kuitenkin samalla vahvistanut äitien asemaa lastensa hoitajina tukemalla äitien kotiin jäämistä - äitikansalaisuutta (käsite, Hernes 1987). Äitiys on myös käytännössä riittänyt pätevyudeksi perhepäivähoitajan työhön. Perhepäivähoitajia on kurssitettu 1960-luvulta lähtien, mutta kaikki perhepäivähoitajat eivät kuitenkaan ole saaneet varsinaista koulutusta työhönsä, sillä kokemus lastenhoidosta (äitiys) on usein riittänyt työn saamiseksi - etenkin kun perhepäivähoitajista on ollut pulaa (Sosiaalihuollon henkilöstö 1984). Tämä käytännössä pätevyitymisen periaate on nyt myös asetuksella vahvistettu, kun 1.7.1990 alkaen perhepäivähoitajien muodolliseksi pätevyudeksi on säädetty perhepäivähoitajan koulutus tai muu soveltuva koulutus² tai riittävä kokemus lasten hoito- ja kasvatustehtävästä (Asetus...31.5.1990/491). Aikaisemmin ei varsinaisia

² Muu soveltuva koulutus pitää sisällään joukon ammatteja, joihin katsotaan sisältyvän perhepäivähoitajan työssä vaadittavat tiedot ja taidot, kuten esimerkiksi lastentarhanopettajan ja kodinhoitajan ammatit (Sosiaalihuollon hallitus 1986)

kelpoisuusehtoja ollut, mutta koulutus katsottiin edellytykseksi korkeampaan palkkaukseen.

Kotona tapahtuva päivähoito ei ole siis samassa määrin ammatillistunutta kuin päiväkodissa tapahtuva päivähoito - tai sen ammatilliset valmiudet ovat lähempänä naisilta naiseuden (äitiyden) nojalla edellytetyjä taitoja (naiskvalifikaatiota). Tämä näkyy myös työn luonteessa. Perhepäivähoitajan työ tulee lähelle äidin työtä kotona kun perhepäivähoitaja vastaa kokonaisvaltaisesti lasten tarpeista hoitopäivän aikana ja hoitaja kasvatustyö nivoutuu osittain kodin päivittäisten tehtävien lomaan. Päiväkodissa tehtävät ovat eriytyneet ja vastuu jakautuu useamman ammattiryhmän kesken. Päivähoitotyön tavoitteet ovat kuitenkin samat työpaikasta ja työmuodosta riippumatta: turvata lapsille hyvä perushoito ja kehitystasoa vastaava kasvatus (Päivähoitolaki 19.1.1973/36).

2.3 Työtä yksityisen ja julkisen rajalla

Perhepäivähoitajan työ on palkkatyönä erityinen sijoituessaan työntekijän kotiin ja kietoutuessaan äitiyteen. Se on yksityiskodissa tapahtuvaa julkista päivähoitotyötä. Se on työtä, missä julkinen huolenpitotyö lomittuu yksityiseen uusintamistyöhön, kun perhepäivähoitaja voi ansiotyön ohella huolehtia myös omien lastensa päivähoidosta: olla työssä ja kotona, äitinä ja palkkatyöläisenä yhtäaikaan.

Ajatuksellisesti julkisen ja yksityisen erottelu on vanha. Se esiintyi jo aristotelisessä polis/oikos jaossa. Polis oli julkisen, poliittisen, rationaalisuuden, korkeimman oikeusjärjestyksen, oikos yksityisen, perheen ja kotitalouden aluetta. Tämä jako elää myös modernissa yhteiskunnassa. Tosin on käynyt yhä vaikeammaksi paikantaa yksityisen ja julkisen välistä rajaa, vaikka eron olemassaolo tunnustetaan ja sitä käytetään sosiaalisen todellisuuden jäsentämiseksi. Julkista voi olla kaikki se, mikä sijoittuu yksityiselämän ulkopuolelle, kuten politiikka, talous, työelämä, kunta, valtio ja kirkko. Tai julkinen rajataan suppeammin valtioon (julkishallinto, julkinen päätöksentekojärjestelmä) ja yksityistä on kaikki sen ulkopuolelle sijoittuva, yhtäläillä yksityinen perhe-elämä kuin markkinayksityisyys. (Julkunen, 1995.)

Jane Lewis ja Ilona Ostner (1992, lainaus Julkunen, emt., 25) ovat jäsentäneet yksityisen ja julkisen suhdetta modernissa yhteiskunnassa seuraavasti: He puhuvat

- yksityisestä yksityisestä eli kodista, henkilökohtaisesta ja ruumiillisuudesta
- yksityisestä julkisesta eli markkinatalouden yksityisestä
- julkisesta julkisesta eli julkisuudesta ja politiikasta
- julkisesta yksityisestä eli ruumiillisiin tarpeisiin vastaavasta hyvinvointivaltiosta

Tämä jaottelu kuvaa hyvin modernin yhteiskunnan monikerroksisuutta. Alkuperäiseen kahtiajakoon on tullut uusia säikeitä, erilaisia - eriasteisia - julkisuuksia ja yksityisyyksiä. Kysymys tyypillisestä ja ei-tyypillisestä menettää sekin osin merkitystään, kun selkeitä rajoja ei ole. Toisaalta tietty perusasetelma on kuitenkin

säilynyt muuttumattomana eli modernin yhteiskunnan jäsentäminen julkisen ja yksityisen dikotomiana.

Jaottelun merkitys on erityisesti siinä, että sijoittamalla instituutiot, tilat ja ihmiset jompaan kumpaan edellä mainituista luokista, tehdään samalla oletuksia niiden luonteesta, ominaisuuksista ja arvosta. Julkisessa korostuvat yksilön autonomia ja oikeudet, ja sitä kuvataan sellaisilla määreillä kuin valta, kilpailu ja kehitys. Yksityisessä korostuvat ihmisten keskinäinen riippuvuus ja toisten huomioon ottaminen. Se edustaa läheisyyttä, huolenpitoa ja altruismia. Kulttuurisissa luokitteluissa julkinen asettuu yksityisen yläpuolelle yhteiskunnallista elämää ohjaavaksi elämänalueeksi. (Eräsaari & al. (toim.), 1995.)

Myös sukupuolten väliset suhteet jäsentyvät yksityisen ja julkisen dikotomiana. Biologiansa ja sukupuolten välisen työnjaon perusteella naiset äiteinä ovat sijoittuneet ensisijaisesti yksityiseen elämänpiiriin: oikokseen, pirttiin ja pihapiiriin, sekä yksityisiin koteihin. Vastaavasti naisten suhde julkiseen on ollut ehdollisempi; naiset ovat saavuttaneet kansalaisoikeudet paljon myöhemmin kuin miehet ja heidän osallistumisestaan työelämään on säädelty monin tavoin (ks. esim. Aho 1988; Ollila 1990). Tänä päivänä naiset, myös pienten lasten äidit, ovat vakiinnuttaneet paikkansa työelämässä ja politiikassa miesten tavoin, mutta sukupuolten välisen eron säilyttäen, sillä miehet ja naiset sijoittuvat paljolti sukupuolten mukaisiin tehtäviin myös julkisessa. - Naiset hoitavat, pitävät huolta ja kasvattavat sekä työssä että kotona. (Veikkola & Lehtiniemi 1994, 47-59, 78-91.) Ostnerin ja Lewisin luokittelua mukailleen naiset palkkatyöläisinä sijoittuvat usein julkiseen yksityiseen.

Epätäsmällisyydestä huolimatta yksityisen ja julkisen käsitteet ovat käyttökelpoisia paikantamaan perhepäivähoitajan työtä yhteiskunnassa. Yhtäällä se näyttäytyy rajoja rikkovana, ei-tyypillisenä ja myös ei-modernina työnä. Toisaalta perhepäivähoitajan paikka julkisen ja yksityisen rajalla - hyvinvointivaltiossa, yksityisessä ja julkisessa huolenpidossa - näyttäisi sittenkin olevan melko tavallinen paikka naiselle modernissa yhteiskunnassa. Se, että perhepäivähoito on yleistynyt kapitalismissa, kertoo myös sen kytkeytyvän modernisoitumiseen, vaikkakin perinteiseltä näyttävällä tavalla.

3. ANSIOTYÖ KOTONA - KUVIA JA KÄYTÄNTÖJÄ

Mielikuvissa kotiansiotyö liitetään helposti esikapitalistiseen yhteiskuntaan ja sitä pidetään häviävänä tai ainakin marginaalisena toimintana. Marginaalista se onkin, jos katsotaan kotona työskentelevien osuutta koko työvoimasta ja tarkastelun ulkopuolelle jätetään palkaton kotityö ja maataloustyö. Toisaalta kiinnostus kotona työskentelyä kohtaan näyttää lisääntyneen viime vuosina ja kotona harjoitettavat ammatit ovat modernisoituneet - muuttuneet yhteiskunnan muuttuessa. Työntekoa pyritään nyt myös tietoisesti hajauttamaan työpaikoilta koteihin, tietotupiin ja etätyökeskuksiin - lähemmäs työntekijää (ks. esim. Etätyö ja joustotyö. Työryhmämuistio nro 21/1991 ja

Maaseutupolitiikan neuvottelukunnan etätöön kehittämisohjelma 1994). Myös halvempia hoivaratkaisuja etsitään kodeista siirtämällä hoivaa yhä enemmän valtiolta hoitajan tai asiakkaan koteihin. Käytännössä ”hoivan kotiutuminen” näyttäisi merkitsevän erilaisten ei-tyypillisten työsuhteiden, palkattoman ja puoli-ilmaisen työn yleistymistä sosiaali- ja terveydenhuollossa, kun työntekijät yhä useammin työskentelevät omaishoitajina, perhehoitajina, hoivayrittäjinä, vapaaehtoistyöntekijöinä ym. vastaavissa tehtävissä (ks. Julkunen 1992; 1993a; Simonen 1993).

Minna Salmi (1990) on tutkinut kotona työskentelyn yleisyyttä ja ominaispiirteitä Suomessa. Hän kokosi tiedot kotona työskentelevistä tilastokeskuksen vuoden 1985 väestölaskenta-aineistosta. Vielä tällöin julkinen kiinnostus kotona työskentelyyn oli melko vähäistä ja Salmen tutkimus on ensimmäinen yritys kuvata ja tulkita ilmiön kokonaisuutta Suomessa. Viime vuosina tutkimuksia ja selvityksiä on valmistunut useampiakin, mutta niissä on keskitytty pääasiassa yksittäisten ammattiryhmien tai työpaikkojen, lähinnä etätöön tutkimiseen (esim. Pekkola 1993; Hanhike 1997).

Etätö määritellään yleensä niin, että ainakin osa työtehtävistä suoritetaan varsinaisen työpaikan ulkopuolella ja että tietotekniikan rooli työvälineenä on keskeinen. Sen lähikäsitteitä ovat joustotyö ja teletyö. Joustotyö viittaa yleisemmin joustaviin työjärjestelyihin ja teletyö puolestaan korostaa tietotekniikan keskeistä merkitystä työnteossa (esim. Maaseutu...1994; Komiteamietintö 1990; Etätö...1991). Vivahde-eroista huolimatta käsitteitä käytetään yleensä rinnakkain, sillä käytännössä ne nivoutuvat toisiinsa. Oleellisinta niissä ei näyttäisi olevan työn tekeminen kotona, vaan joustavuus ajan ja paikan suhteen, jolloin ainakin osa työstä tehdään varsinaisen työpaikan ulkopuolella - kotona, tietotekniikassa, etätökeskuksissa jne. - ja joustavina työaikoina. Kotona työskenteleminen on siis vain yksi etätöön muodoista.

Salmi määrittelee kotona tehtävän ansiotyön ansiotyöksi, jota tehdään kotona tai niin lähellä kotia (esim. pihapiirissä tai kerrostalon kellarissa olevassa työhuoneessa), että ajallinen vaihtelu ansiotyön ja muun tekemisen välillä on helppoa. Hän käyttää tästä työstä nimitystä kotiansiotyö³ erotukseksi palkattomasta uusintamistyöstä kotona. Omaan aineistoonsa hän otti mukaan vain ns. päätyöksi katsottavan työn, jota tehtiin kotona ainakin puolet työajasta. Maanviljelijät Salmi jätti tarkastelun ulkopuolelle tutkimusintressinsä pohjalta, ei niinkään kotiansiotyö -ilmiön tai käsitteen rajauksina. (Salmi, emt., 20-22.)

Salmen tutkimuksen mukaan kotona työskentelevät eivät näyttäisi ratkaisevasti poikkeavan muusta työvoimasta, vaan he edustavat lähes samoja ammatteja kuin kodin ulkopuolella työskentelevät. - Jopa sellua keitetään kotona! Yksittäiset ammattiryhmät ovat tosin hyvin pieniä, vain muutaman suurimman koko ylittää yli tuhannen. Suurin yksittäinen työntekijäryhmä, 40% kaikista, ovat Salmen aineistossa perhepäivähoitajat. Toisen suuren ryhmän muodostavat pienyrittäjät, joista monet ovat ns. yksinäisyrittäjiä eli heillä on pieni, usein vain heidät itsensä työllistävä yritys. Kotona työskentelevät perinteisesti myös monet luovan työn tekijät: taiteilijat, kirjailijat, toimittajat,

³ Termi kotityö (joskus kotiperusteinen työ) on vakiintunut yleisempään käyttöön (esim. Pekkola 1993, Etätö... 1991). Itse käytän jatkossa Salmen käsitettä kotiansiotyö kuvaamaan kotona tehtävää ansiotyötä.

suunnittelijat jne. Modernin tietotekniikan avulla kotona työskentelevien joukko oli sen sijaan tietojenkeruun hetkellä varsin pieni, vain noin 10% muista kuin perhepäivähoitajista. (emt., 56-65.) Enemmistö kotona työskentelevistä oli naisia, johtuen perhepäivähoitajien suuresta määrästä, he kun lähes poikkeuksetta ovat naisia (emt., 67).

Kotona harjoitettavat ammatit jakautuvat Salmen aineistossa sukupuolen mukaan kahtia miesten ja naisten ammatteihin. Miehet näyttävät myös sijoittuvan keskimääräistä paremmille paikoille kuin naiset: puutarhavihjelijöiksi ja kauppiaksi samalla kun naiset ovat puutarhatyöntekijöitä ja myymälähenkilökuntaa. (emt., 60, 75-77.) Myös etätyössä miehet sijoittuvat naisia useammin yritysten kannalta tärkeisiin ydintyöpaikkoihin (Pekkola, emt., 261). Nämä ilmiöt eivät liity yksinomaan kotiansiotyöhön, vaan kuvaavat suomalaisia työmarkkinoita yleisemminkin.

Uudemmat selvitykset osoittavat, että etätyötä tekevien määrä olisi jonkin verran lisääntynyt. Anna-Maija Lehto (Pekkolan mukaan, emt., 34-35) on esimerkiksi arvioinut vuoden 1990 valtakunnallisen työolotutkimuksen perusteella, että naisista 3% ja miehistä 7% käyttää tietokonetta työhön kotona. Kyse ei välttämättä ole pysyvistä työnteon mallista, vaan kotona työskentely saattaa liittyä yksittäisiin työtehtäviin: työruuhkien purkamiseen, erilaiseen valmistelutyöhön jne. Tällainen epäsäännöllinen tai tuntimäärältään vähäinen kotona tehtävä ansiotyö jäi kokonaan Salmen aineiston ulkopuolelle tutkimuksen tiukoista aikarajoista johtuen (puolet työajasta kotona). Näyttää kuitenkin siltä, että etätyötä tavallisimmin toteutetaan juuri väljissä ja joustavissa raameissa: osa työntekijöistä työskentelee kotona vain päivän, pari viikosta, osa koko viikon; joidenkin kohdalla kyse on pysyvästä järjestelystä, toisten kohdalla kotona työskentelemisen määrä vaihtelee (Pekkola, emt., 29-38).

Koska etätyön määrä on viime vuosina ainakin jonkin verran lisääntynyt, ei Salmen tutkimus enää tältä osin anna oikeaa kuvaa kotona työskentelyn kokonaisuudesta. Salmen määritelmä on osoittautunut myös liian staattiseksi tarttumaan joustaviin työkäytäntöihin. Toisaalta julkinen keskustelu ja tutkijoiden mielenkiinto kohdistuu tänä päivänä paljolti vain etätyön/joustotyön/teletyön ympärille, niin että muut kotona työskentelyn muodot ovat jääneet sen varjoon. Salmen tutkimus osoittaa hyvin ilmiön moninaisuuden nostamalla esille myös pienet yksittäiset työntekijäryhmät.

3.1 Tulkintoja kotiansiotyöstä

Julkisessa keskustelussa kotiansiotyön, erityisesti etätyön, yleistymisen liitetään yleensä osaksi laajempaa työ- ja organisaatiokulttuurin muutosprosessia, jota luonnehtii yritysten verkottuminen, hajautetut organisaatiot, joustavat toimenkuvat ja kasvava tietojenkäsittelytekniikan käyttö. Tästä näkökulmasta kotiansiotyön yleistymisen nähdään yleensä myönteisenä tulevaisuuden visiona. Sen katsotaan lisäävän työnteon tuottavuutta ja työviihtyvyyttä. Kotona tai kodin lähipiirissä työskentelemistä pidetään myös alue- ja ympäristöpoliittisesti merkittävänä vaihtoehtona perinteiselle

palkkatyölle, onhan sen avulla mahdollista luoda uusia työpaikkoja syrjäseuduille - asuttaa koko maata - ja vähentää ihmisten tarvetta liikkua työn perässä. Myös aikaa ja rahaa säästyy ja liikennepäästöt vähenevät, kun liikkumisen tarve vähenee. Eri vammaisryhmille kotona työskentelyn yleistymisen odotetaan myös avaavan uusia työllistymisen mahdollisuuksia. Ylipäänsäkin ihmisten mahdollisuudet muovata arkipäivää mieleisempään lisääntyvät työnteon joustavuuden lisääntyessä, onhan työaika ihmisten arkipäivää ja elämänkulkua keskeisesti muovaava aikataulu. (Etätyö...1991; Komiteamietintö 1990; Maaseutu...1994; Pekkola 1993; Salmi 1990.)

Kriittisemmät arviot kotiansiotyöstä liittyvät erityisesti työsuhteen ehtoihin. Ns. epätyypillisten työsuhteiden yleistymisen on pelätty johtavan työn ehtojen heikentymiseen. Erityisesti työntekijäjärjestöt ovat kantaneet huolta työolojen heikkenemisestä, palkkatason laskusta, edunvalvonnan vaikeutumisesta ja järjestäytymisasteen laskusta. On myös epäilty kotona työskentelevien jakautuvan kahteen luokkaan, ainakin etätyön yhteydessä, niin että toisaalla olisi etuoikeutettujen ryhmä, yritysten johtajat ja ylemmät toimihenkilöt, jotka työskentelevät kotona omasta vapaasta tahdostaan, entisin eduin ja toisaalla olisivat vähän koulutetut työntekijät, joiden työpanos on helpommin korvattavissa toisella, ja joilla ei tämän vuoksi ole paljon mahdollisuuksia vaikuttaa työsuhteen ehtoihin. Vähän ammattitaitoa vaativissa tehtävissä vaarana pidetään myös työn yksitoikkoistumista. (Salmi, emt., 8-10; Pekkola emt., 51-55, 90-94.)

Ay-liikkeen esittämä kritiikki on perustunut lähinnä Keski-Euroopasta ja Amerikasta saatuihin kokemuksiin, mutta myös Salmi (emt., 89-92) osoittaa kotona työskentelevien tulotason jäävän keskimääräistä alhaisemmaksi ja sosiaaliturvan olevan puutteellista. Toisaalta uudemmat, etätyötä koskevat tutkimukset osoittavat, ettei työn siirtyminen kotiin välttämättä merkitse työehtojen heikentymistä. Esimerkiksi Nokia Datan ja Telen etätyöhankkeissa osittaiseen etätyöhön siirtyminen ei suoranaisesti vaikuttanut palkkaukseen tai työsuhteen ehtoihin. Viikottainen työaika saattoi kuitenkin lisääntyä hiukan. (Pekkola, emt., 113-118, 238-261.) Saman suuntaisia kokemuksia on saatu myös Ruotsissa (emt., 243). Toisaalta niin meillä kuin Ruotsissakin etätyöhön ovat ensi vaiheessa valikoituneet nimenomaan yritysten ydintyöntekijät eli hyvin koulutetut, hyvässä työmarkkina-asemassa olevat miehet (emt., 261), eivätkä tulokset näin ollen ole sellaisenaan yleistettävissä kaikkia työntekijäryhmiä koskeviksi. Lähinnä ne kertovat ammattitaitoisen työvoiman ja miesten hyvästä asemasta etätyömarkkinoilla. Hoivatyön tekemiseen kotona näyttäisi tätä selvemmin liittyvän uhka työntekijän aseman ja oikeuksien heikkenemisestä (Julkunen 1993a, Simonen 1993).

Ay-liikkeen lisäksi myös naisliikkeessä on suhtauduttu epätyypillisiin työsuhteisiin varovaisesti. Kotiansiotyön on pelätty lujittavan sukupuolten välistä eriarvoisuutta siirtämällä lasten- ja kodinhoitovastuuta yhä selvemmin naisille. Samoin on pelätty kotona työskentelevien naisten syrjäytyvän tärkeiltä paikoilta ja arvostetuista tehtävistä kodin näkymättömyyteen ja toissijaisiin ja huonosti palkattuihin tehtäviin. Eli kuten Tarja Halonen on 1980-luvun lopulla, tasa-arvoministerinä toimiessaan todennut: ”Ja ennenkin on töitä tehty kotona. Vanhoissa käsityöläisammateissa naiset tekivät kappaleurakalla osaompeluita vaatetusteollisuudelle ja hoitivat siinä sivussa omat ja muiden lapset. En näe siinä mitään vapauttavaa. Eikä artikkelin kirjoittaminen tai

tietokoneohjelman tekeminen kotona kodinhoidon ohella ole yhtään sen vapauttavampaa (Tasa-arvo 1/1988, lainaus Salmi, emt., 162).” Kotiansiotyö nähdään tässä äitiyteen liittyvänä järjestelyinä, eikä varsinaisena palkkatyönä ja huolena on naisen (työmarkkina-)aseman heikentyminen.

3.2 Naiset ja kotiansiotyö

1980-luvulla perhepäivähoitajan työ oli yleisin naisten kotiansiotyön muoto. Koska perhepäivähoitajan työ kytkeytyy äitiyteen, olisi tästä helppo vetää se johtopäätös, että naisten kotiansiotyö liittyy meillä nimenomaan äitiyteen ja perhe-elämään. Kotiansiotyötä kohtaan esitetty kritiikki perustuu paljolti myös tälle tulkinnalle.

Suomalaisten tutkimusten luoma kuva naisten kotiansiotyöstä on kuitenkin tätä moninaisempi. Minna Salmi (emt., 151-153) korostaa, ettei naisia tulisi kohdella yhtenä, yhtenäisenä ryhmänä, sillä ammattien kirjo on laaja ja naisen asema suhteessa sukupuolijärjestelmään vaihtelee. Osa naisten tehtävistä kotona kytkeytyy selvästi perhe-elämään, nimenomaan naisen rooliin äitinä (perhepäivähoitajat) ja vaimona (avustavat työntekijät). Toiset ammatit ovat selvemmin irrallaan naisen perherooleista ja niitä voitaisiin harjoittaa yhtäläillä myös kodin ulkopuolella.

Omien lasten hoitaminen ei näyttäisi myöskään olevan merkittävä syy kotona työskentelemiseen muilla kuin perhepäivähoitajilla. Silloinkin kun lastenhoitoon viitataan, kyse on yleensä vapaaehtoisesta valinnasta, eikä siitä etteikö pienten lasten hoitoa olisi voitu järjestää toisella tavalla. (Salmi, emt., 93-96; Pekkola, emt., 264-265.) Saman suuntaisia tuloksia on saatu myös Ruotsista (Pekkola, emt.). Etätyöhalukkuutta koskevissa kyselyissä pienten lasten vanhemmat eivät myöskään erotu omaksi ryhmäkseen (Pekkola & Järvinen, 1991). Tähän vaikuttaa luonnollisestikin se, että naisten työssäkäyntiä on meillä tuettu julkisia päivähoitopalveluita kehittämällä, niin ettei kotiansiotyöhön ole pääsääntöisesti tarvinnut turvautua pienten lasten päivähoitojärjestämiseksi. Kotiansiotyön ja lastenhoidon yhdistäminen näyttäisi olevan käytännössä myös erittäin vaikeaa, niin että sitä ei voida pitää toimivana ratkaisuna lasten päivähoitojärjestämiseksi muilla kuin perhepäivähoitajilla.

Vaikka lasten päivähoito harvemmin on syynä naisten kotona työskentelemiseen, vaikuttaa perhe siihen kuitenkin erityisellä tavalla. Sukupuolten välinen ero näkyy mm. siinä, mitä asioita kotiansiotyössä arvostetaan. Suomalaisten tutkimusten mukaan kotiansiotyön etuina pidetään työaikojen joustavuutta, työnteon itsenäisyyttä, työmatkojen vähenemistä ja mahdollisuutta työn ja vapaa-ajan entistä parempaan yhteensovittamiseen (Hanhike 1997; Pekkola, emt., Salmi, emt.). Salmen aineistossa naiset arvostivat erityisesti mahdollisuutta ansiotyön ja kotityön lomittamiseen, miehille tällä ei ollut juurikaan merkitystä (emt., 130).

Sukupuolten ero näkyy myös siinä, miten naisten ja miesten työpäivät kotona rakentuvat. Salmen mukaan (emt., 126-130) kotona työskentelevät miehet noudattavat

naisia useammin työelämässä tavallista, säännöllistä aikataulua (ns. toimistoaikaa). Miesten aikatauluja kotona rytmittävät pääasiassa omat valinnat ja työn luonne. Naisten ajankäyttöä kotona ohjaavat näiden lisäksi myös muitten perheenjäsenten, erityisesti lasten aikataulut ja naisten työskentelyrytmi on vaihtelevampaa ansiotyöhön ja kotitöihin käytetyn ajan vuorotellessa päivän mittaan eri pituisissa jaksoissa. Intensiivisin työaika naisilla ajoittuu siihen, kun lapset ovat poissa kotoa. Kotona työskentelevät miehet eivät myöskään näyttäisi osallistuvan kotitöihin aktiivisemmin kuin kodin ulkopuolella työssä käyvät miehet.

Nämä tulokset kuvastavat miesten ja naisten erilaisia rooleja kotona. Miehet ovat ensisijaisesti perheen elättäjiä, eikä ansiotyön siirtyminen kotiin aseta paineita miehen roolin muuttumiselle. Naiset kantavat ansiotyön ohella vastuuta yksityisestä uusintamistyöstä kotona ja kotona työskenteleminen voi tuoda helpotusta näiden tehtävien yhteensovittamiseen. Toisaalta kotona työskenteleminen saattaa myös sitoa naiset yhä tiiviimmin kotitöihin ja lastenhoitoon. Läsnäolon tuoma joustavuus voi siis merkitä myös tekemisen pakkoa ja seurauksena on sukupuolierojen vahvistuminen.

Pekkolan tutkimuksessa sukupuolten erot eivät tule yhtä selvästi esille. Pekkola (emt., 115-118, 237-238) toteaa myös, että etätyössä joustavuus tapahtuu usein palkkatyön vaatimusten, eikä perheen suunnassa, niin että työhön käytetty aika saattaa jopa pidentyä alkuinnostuksen, näyttämisen tarpeen tai tulosvaatimusten vuoksi. Tämä rajoittaa luonnollisestikin niitä vapausasteita, mitä kotona työskenteleminen parhaimmillaan voi tuoda.

Minna Salmi kuvaa yhteenvedossaan kotiansiotyötä sateenvarjona, missä on yhteinen päälliskangas (työn tekeminen kotona) ja erilliset sateenvarjon piikit (erilaiset kotona harjoitettavat ammatit), mutta ei kädensijaa. Kädensija puuttuu, koska yhteistä perustaa kotona työskentelemiselle ei löydy, vaan eri ammattien ehdot ja lähtökohdat työhön ovat hyvinkin erilaisia. Myös työntekijöiden kokemukset vaihtelevat. (Salmi, emt., 173-176.) Toisin sanoen: koti työpaikkana ei vielä kerro paljoa itse työstä ja sen tekemisestä ja siksi yleistysten tekeminen on vaikeaa. Kotiansiotyöstä puhuttaessa tulisikin Salmen (emt., 176) mukaan aina täsmentää, mistä ammattiryhmästä tai -ryhmistä puhutaan.

3.3. Perhepäivähoitajan työ kotona - tutkimustehtävän rajaaminen

Tässä opinnäytetyössä kiinnostuksen kohteena on perhepäivähoitajan paikka kotona. Rajaan työni koskemaan kotonaan työskenteleviä perhepäivähoitajia. Olen erityisesti kiinnostunut siitä, mikä merkitys perhepäivähoitajan työlle ja arkielämälle on sillä, että työpaikka on kotona. Koska perhepäivähoitajat ovat lähes poikkeuksetta naisia ja perhepäivähoitajan työ on ollut yleisin naisten kotiansiotyön muoto, tarkastelen perhepäivähoitajan työtä nimenomaan naisten kotiansiotyönä.

Kysymyksenasettelu siirtää tarkastelun painopistettä työstä elämäkokonaisuuteen. Tässä työni tulee lähelle Salmen tutkimusta: olen kiinnostunut perhepäivähoitajan työstä

osana perhepäivähoitajan arkielämän kokonaisuutta. Näkökulman valinta on luonteva, onhan perhepäivähoitajan työssä vaikea vetää rajaa työn ja perhe-elämän välille, kuten jo edellä totesin. Työn kokonaisuuden ymmärtämiseksi tarvitaan näkökulma, joka mahdollistaa sisäänsä molemmat.

Kiinnostus arkielämään liittyy myös kiinnostukseeni tarkastella naisten arkielämän rakentumista hyvinvointivaltiossa; sitä, miten naiset järjestävät ansiotyön ja perhe-elämän ja mitä subjektiivisia merkityksiä he tähän prosessiin liittävät. Koska perhepäivähoitajat ovat toimineet toisin kun palkkatyöläisäidit yleensä yhdistäessään kotona olemisen ja ansiotyön, on kysymystä kiinnostavaa tarkastella heidän tilanteestaan käsin.

Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista. Lähestyn aineistoa lähinnä naisten työstä ja arjesta käydyn keskustelun ja tutkimuksen valossa. Naistutkimus on viime vuosien tehnyt näkyväksi naisten palkatonta kotityötä ja naisammattaita sekä kehitellyt uusia käsitteitä naisten työn ymmärtämiseksi. Kurjuustutkimuksesta ja näkymättömyydestä on kuljettu aktiivisempiin visioihin: subjektiiviseen ja moninais(e)uteen. Naisia ei pidetä yhtä kaikki samanlaisina, eikä myöskään yksinomaan alistettuina. (Saarinen 1986, 1992.) Tämä on kantavana ajatuksen ja metodisena ohjeena myös omassa työssäni.

3.3.1 Perhepäivähoitajan työ tutkimuskohteena

Vaikka perhepäivähoitajat ovat mittava ja merkittävä työntekijäryhmä päivähoidossa, on heitä tutkittu melko vähän. Perhepäivähoito päivähoidomuotona on kiinnostanut tutkijoita enemmän. Turun yliopiston psykologian laitoksella on tutkittu perhepäivähoitajien työtyytyväisyyttä ja ammatti-identiteettiä (Salo & Keskinen 1988) sekä perhepäivähoitajien työnohjauksen vaikutusta ammatti-identiteettiin ja työssä viihtymiseen (Huhtala 1993; Bergbom 1987). Minna Salmen (1990) kotiansiotyötä käsittelevässä tutkimuksessa perhepäivähoitajat ovat aineistossa mukana yhtenä työntekijäryhmänä. Perhepäivähoitajia on ollut mukana myös muissa tutkimusaineistoissa, esimerkiksi Elina Haavio-Mannilan ym. (1984) kokoamassa kyselyaineistossa. Lisäksi on valmistunut yksi ryhmäperhepäivähoitoa käsittelevää opinnäytetyö yhteiskuntapolitiikassa (Käyhkö 1991).

Katsaus suomalaisiin tutkimuksiin kertoo, että työvoimapula ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus aiheuttivat ongelmia perhepäivähoidon järjestämisessä 1980-luvun lopulla. Ne antoivat myös sysäyksiä perhepäivähoitajan työn tutkimiseen ja ennen muuta ongelmien kartoittamiseen. Tästä esimerkkinä ovat Salon ja Keskinen tutkimus sekä sosiaalihuollon perhepäivähoitoa koskevat selvitykset. Salon ja Keskinen tutkimuksessa kartoitetaan perhepäivähoitajien ammatti-identiteettiä ja työtyytyväisyyden vaikuttavia tekijöitä. Kokonaisuudessaan tutkimuksesta välittyy melko myönteinen kuva perhepäivähoitajana toimimisesta, vaikka tutkimuksen lähtökohdaksi oli huoli työntekijöiden vaihtuvuudesta. Työhönsä tyytymättömien osuus oli aineistossa vain noin 10-15%, kun aineistona olivat kaikki Turun kaupungin

perhepäivähoitajat ja vastausprosentti oli 79% (emt., 73). Tulos on kiinnostava, onhan se osittain ristiriidassa tutkimuksen lähtökohdan kanssa.

Salmen tutkimus on perhepäivähoitajan työn kannalta kiinnostava, koska se luo yleiskuvaa suomalaisesta kotiansiotyöstä ja auttaa paikantamaan perhepäivähoitajan työtä osaksi kotona työskentelyn kokonaisuutta. Salmen aineistossa perhepäivähoitajat ovat selvänä enemmistönä. He eroavat muista työntekijäryhmistä paitsi lukumääränsä, myös alan naisvaltaisuuden ja alhaisen koulutustason suhteen. Myös työn luonne on erilainen. Perhepäivähoidossa ansiotyö ja perhe-elämä nivoutuvat erottamattomasti toisiinsa ajassa, tilassa ja toiminnassa, kun muut kotona harjoitettavat ammatit muistuttavat enemmän ”normaalia” palkkatyötä, kuitenkin sillä erotuksella että työpaikka sijaitsee kotona.

Perhepäivähoitajan työn luonteesta johtuen siitä on joissakin yhteyksissä käytetty nimitystä kunnallinen kotiäitiys erotuksena varsinaisesta palkkatyöstä. Myös kotiansiotyöstä käydyn keskustelun yhteydessä on joskus viitattu siihen, että perhepäivähoito ei olisi varsinaisesti kotiansiotyötä. Näissä kommentteissa heijastuu pyrkimys määritellä ansiotyö irrallaan perhe-elämästä, silloinkin kun se tapahtuu kotona/”kotitilassa”⁴.

Nimityksistä ja määrittelyistä huolimatta perhepäivähoitajan työ on kiistatta yksi merkittävä ja tavallinen tapa tehdä ansiotyötä kotona, eikä ole mielekästä rajata sitä erilaisuutensa vuoksi ansiotyön tai kotiansiotyön käsitteen ulkopuolelle. Toisaalta ei ole myöskään syytä viipaloida siitä pois yksityistä huolenpitoa, muodostaahan se monilla perhepäivähoitajilla keskeisen osan työn kokonaisuutta.

4. KOTI NAISEN ELÄMÄSSÄ

Naisten kotona työskentelemistä on vaikea tutkia irrallaan kodista, koska naisen asema ja arkielämä, sekä naiseuden määritelmät kietoutuvat kodin ympärille erityisellä tavalla. Koti on fyysinen tila, asunto. Se on myös perhe-elämän tila. Arkipuheessa näitä käsitteitä käytetään usein synonyymisesti. Koti on myös henkinen tila ja vertauskuva monelle asialle. Mielikuvissa kotiin liitetään usein ajatuksia turvasta, suojasta ja lämmöstä vastakohtana kova ja kylmä maailma. Se assosioituu kohtuun ja syliin, myös rauhaan ja kehtoon. Koti merkitsee itsenäisyyttä (”oma tupa, oma lupa”) ja yksityisyyttä (kotirauha) ja kotiutuminen oman paikkansa löytämistä. Myös sielulla on koti: ruumis.

Yhteistä monille näille merkityksille on se, että ne tulkitaan kulttuurissamme feminiinisiksi ja äidillisiksi. Esimerkiksi suoja ja lämpö (kaikenlainen huolenpito) ovat

⁴ Nämä perhepäivähoitoa koskevat kommentit olen ohimennen lukenut joistakin lehtiartikkeleista. Ne ovat jääneet mieleeni ja haluan tuoda ne myös tässä esille vaikka en pystykään osoittamaan mistä tarkalleen olen ne poiminut.

vahvasti feminiinisiä määreitä. Antiikin Kreikassa kotilieden jumalatar - suojelija - oli nainen, Hestia⁵. Kohtu -metafora viittaa jo suoraan naiseen, erityisesti äidin ja lapsen ykseyteen. Myös Freud tulkitsee unessa esiintyvät huoneet ja talot feminiiniseksi symboleiksi. (Saarikangas 1991, 240-242.) Meille tuttuja ovat myös isoäidistä (naisesta) johdetut ilmaisut mummola/mummila. Vastaavia isoisästä (miehestä) johdettuja ilmaisuja käytetään harvemmin, jos lainkaan.

Koti edustaa meille myös pysyvyyttä ja jatkuvuutta ja samalla paikallaan pysymisen vaatimusta. Pysyvyys voidaan tulkita myös pysähtyneisyydeksi, kotona olemisen ”vain” kotona olemiseksi, lähtemättä jättämiseksi. Teollisen yhteiskunnan hierarkioissa työssä käyminen on asetettu kotona olemisen yläpuolelle, eikä kotityölle lasketa arvoa samalla tavalla kuin palkkatyölle. Jo käsitteet ”käyminen” ja ”oleminen”, ”lähteminen” ja ”jääminen” kuvastavat näiden kahden eroa: palkkatyön aktiivisuutta ja kotityön passiivisuutta. Vapaan palkkatyöläisen ideaaliin ei ole myöskään kuulunut ajatus paikallaan pysymisestä ja sitoutumisesta.

4.1 Koti - äidin työ ja olemus

Paikallaan pysyminen ja sitoutuminen eivät ole palkkatyöhön liittyviä määreitä, mutta äitiyteen ne liitetään vahvasti. Kirsi Saarikangas (1993, 354-370) kuvaa modernia kotia äitiyden tilana; paikkana, jota äidit ja lapset asuttavat ja jossa miehet ”vierailivat” palkkatyöstä viettämässä vapaa-aikaansa. Myös toisen maailmansodan jälkeinen asuntoarkkitehtuuri perustui tähän perhemalliin. Asunnot rakennettiin pienperheille, missä mies ”menee työhön” ja nainen ”jää kotiin”; missä ansiotyö tehdään kotien ulkopuolella ja lasten- ja kodinhoito on ainoa kotona tehtävä työ. Asuntojen, modernien kotien, pohjakaavaksi vakiintui jako olohuoneeseen, keittiöön ja makuuhuoneeseen - vapaa-aikaan, kotityöhön ja seksuaalisuuteen.

Modernista kodista on tietoisesti rakennettu suojapaikkaa. Kotien tehtäväksi tuli edustaa niitä arvoja, joita kapitalismi toisaalla tuhosi eli läheisyyttä ja huolenpitoa. Kotiin liitettiin myös puhtauden vaatimus, mikä tarkoitti yhtäaikaan sekä ulkoisen että moraalisen puhtauden vaalimista. Siisti koti edusti oikeaa elämää; hyvän erottamista pahasta, oikean väärästä. (Ollila 1990, Sulkunen 1989a.)

Kotiin liitettyjen ominaisuuksien ajateltiin todentuvan erityisesti naisessa, niin että kodin olemus palautettiin viime kädessä osaksi naisen syvintä olemusta: äidillisyyttä. Näin kodit ja äidit kutoutuivat toisiinsa sekä konkreettisen työn että kulttuuristen määrittelyiden (ajattelumallien) kautta niin että rajanveto niiden välillä on edelleenkin vaikeaa. Koti on äidin käyntikortti - ja vielä enemmän: se on osa äidin ruumista ja identiteettiä, kuten Eeva Jokinen (1996a) osoittaa äitiyden tarinoita tulkitessaan. Kodin

⁵ Kreikkalaisen taruston mukaan Hestia on kotilieden jumalatar, liekin vartija. Hänen läsnäolonsa tekee asunnosta kodin, pyhittää sen. (Bolen 1985.)

ja äidin ruumiin rajat hämärtyvät, kun pöykoirat tuntuvat imeytyvän ihon läpi äidin omaksi likaisuudeksi ja tympeys kasvaa sekasotkun lisääntyessä (emt., 95-96).

Kotiin ja perheeseen liittyviä velvollisuuksia naiset ovat hoitaneet erilaisin variaatioin: kotiäiteinä, kotiansiotyöläisinä ja yhä yleisemmin kodin ulkopuolisen ansiotyön ohella (ansioäiteinä). Naisen asemassa tapahtuneista muutoksista huolimatta tietty perusasetelma on säilynyt muuttumattomana: äitiys sitoo edelleenkin isyyttä tiiviimmin kotiin ja koti on äidille toinen työpaikka, kotityön tila. (ks. ajankäyttötutkimuksia, esim. Veikkola & Lehtiniemi 1994, 32-37). - Modernin kodin sydämeiksi näyttäisikin asettuvan Demeter, hedelmällisyyden, äitiyden ja huolenpidon jumalatar, Hestian sijaan. Kreikkalaisessa tarustossa Hestia luokitellaan ns. neitseellisiin jumalattariin, joiden elämässä suhde omaan itseen nousee elämän merkittävämmäksi ihmissuhteeksi. Koti on Hestialle itselle omistautumisen ja kontemplaation tila. (Bolen 1985.) Modernille naiselle se on pikemminkin perheelle omistautumisen ja huolenpitotyön tila.

4.2 Äiti kotona: subjekti ja ei-subjekti

Naisliikkeessä suhtautuminen kotona olevaan naiseen on ollut kahtalaista: välillä on taisteltu oikeudesta kotiäitiyteen, välillä taas oikeudesta naisten (erityisesti äitien) elämänpiirin laajentamiseen kodin ulkopuolelle. Kodin piirissä nainen on määritelty sekä aktiiviseksi toimijaksi (subjektiksi) että alistetuksi naiseksi (ei-subjektiksi).

Kotiin ja äidillisyyteen sidottu subjekti korostui erityisesti vuosisadan vaihteen naisliikkeessä. Kodista tuli naisen valtakunta ja kotiäitiydestä oikeus ja velvollisuus, jonka puolesta taisteltiin. Keskeistä oli sukupuolten olemuksellisen erilaisuuden korostaminen ja feminiinisen ja maskuliinisen elämänpiirin jyrkkä erottaminen toisistaan. (Julkunen 1990; Sulkunen 1989a, 1989b.) 1960-luvun naisliikkeessä kotiin sidotusta äidillisyydestä tuli naista alistava tekijä, sikäli kun se esti naisten vapaan osallistumisen yhteiskuntaan. Naisille ja miehille vaadittiin nyt yhtäläisiä oikeuksia, velvollisuuksia ja mahdollisuuksia eri elämänalueilla: yksityisessä ja julkisessa elämänpiirissä. Käytännössä tämä merkitsi palkkatyön asettamista naisten vapautumisen ehdoksi ja vaatimusta kotiin ja perhe-elämään liittyvien velvollisuuksien minimoimisesta. (Jallinoja 1983, 123-190.)

Paradoksaalinen sanonta ”Kotini on linnani” mahdollistaa sisäänsä kummatkin edellä mainituista näkemyksistä. Toisaalta nainen luo kodin ja hallitsee sitä ”valtakuntanaan”. Koti tarjoaa tekemistä, mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen, läheisyyteen ja yhdessäoloon, sekä vastapainoa työelämälle (ks. esim. Strandell 1984; Friberg 1990; Kortteinen 1982). Kotona voi ajatella, olla rauhassa ja kohdata itsensä. Koti on oma tila.

Toisaalta samalla kun nainen hallitsee kotia ja kodin kautta, koti myös hallitsee naista ja voi muuttua yksityiseksi vankilaksi, sillä kotiin sidottu subjekti on kapeaa ja kotien eristyisyys voi eristää kotona olevan naisen muusta yhteiskunnasta. Kotona olemisen on yksityistä ja yksinäistä; se tuntuu paitsi jäämiseltä, ikkunan takaa katselulta,

sivullisuudelta, kun yhteiskunnallisesti arvostetut toiminta-areenat ovat kodin ulkopuolella. Nämä sivullisuuden tunnot liittyvät usein nimenomaan äitinä olemiseen kotona⁶. (Gordon, 1990; Nopola (toim.), 1993.) Kotona myös väsyttää. Äidit ovat useimmin väsyneitä juuri kotona tai kodin ja työn välissä - tilassa, missä äiti on yksin ainoa aikuinen (Jokinen, emt.). Äidin väsyminen liittyy Jokisen (1996b, 63) mukaan koettuun rytmiristiriitaan. Lasten, kodin, äitiyden, työn, rakkauden jne. aikakäsitykset ja ruumiin kokemat rytmit eivät ole sopusoinnussa. Revityksi tulemisen tunne, aikaan sotkeutuminen, johonkin vajoaminen, jostakin tipahtaminen tai jonkin ulkopuolelle jääminen ovat tyypillisiä äitien käyttämiä mielikuvia.

Uudessa naisliikkeessä kotia tarkastellaan paljolti tästä paradoksista käsin. Toisaalta korostetaan kodin piirissä kehittyneiden toimintatapojen ja ominaisuuksien yhteiskunnallista tärkeyttä ja yksilöllisiä merkityksiä. Toisaalta kritisoidaan ajatusta naisen ja feminiinisen jäämisestä toiseuteen - miehiseen kontrolliin. (Saarinen 1985, 90.) Naisliikkeessä on luotu myös visioita uudesta arjesta, missä eri elämänalueet lomittuisivat joustavalla tavalla yhteen, niin että ihmisten osallistumismahdollisuudet eri elämänalueilla paranisivat. Tavoitteena on ylittää arjen pirstaleisuus ja vastakkainasettelut yksityisen ja julkisen, vallan ja ei-vallan, maskuliinisen ja feminiinisen välillä. Kyse olisi tilojen uudelleen määrittelystä ja uudelleen asuttamisesta. - Löytyisikö tämän seurauksena myös repimättömämpi rytmi, osallisempi olo?

4.3 Kotona työssä

Puhkaiseeko kotiansiotyö kodin ja muun maailman välisen seinän? Avautuuko koti palkkatyön myötä? Miten nainen, joka kotiäitinä on määritelty olemisen ja jäämisen passiivisin ja kulttuurisesti aliarvostetuin käsittein, määritellään kotiansiotyöläisenä (perhepäivähoitajana)? Rikkoutuuko kodin rauha ja tapahtumien rytmi palkkatyön rytmistä? Vai päinvastoin: murretaanko työn kotiuttamisella palkkatyön pakkoja ja missä määrin? Entä mitä tapahtuu äitiydelle ja äitinä olemisen kokemuksille; äidin ja kodin liitolle? Miten unelma kokonaisuudesta arjesta toteutuu?

Suomalaiset kotiansiotyötä käsittelevät tutkimukset ovat melko vähän koskettelleet näitä kysymyksiä, viimeksi mainittua lukuunottamatta. Ne ovat kuitenkin naisen aseman ja arkielämän kannalta kiinnostavia ja tärkeitä kysymyksiä ja pyrin tässä työssäni kiinnittämään niihin huomiota, perhepäivähoitajien kokemusten valossa. Sukupuoli ei muutenkaan ole ollut erityisen kiinnostuksen kohteena kotiansiotyötä tutkittaessa, joskin siihen on viitattu. Salmen tutkimuksessa sukupuoli nousee selvimmän esille, mutta siinäkin se jää viime kädessä subjektin varjoon. Sukupuolten roolit kotona näyttävät kuitenkin heijastavan ansiotyön tekemiseen kotona. Kotiansiotyömarkkinat ovat myös

⁶ Tuula Gordon (1990) toteaa tämän olevan erityisesti suomalaisten äitien kokemus. Hän haastatteli feministiäitejä käsittelevää tutkimustaan varten sekä suomalaisia että englantilaisia feministiäitejä.

selkeästi jakautuneet sukupuolen mukaan kahtia, niin että voidaan puhua miesten ja naisten kotiansiotyöstä.

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Olen edellä pyrkinyt paikantamaan kotiansiotyön ja perhepäivähoitajan työn osaksi modernia yhteiskuntaa. Tarkastelun painopiste on ollut rakenteiden tasolla, erityisesti julkisen ja yksityisen dikotomiassa sekä suomalaisen yhteiskunnan sukupuolijärjestelmässä osana tätä dikotomiaa. Empirisessä osassa kiinnostus kohdistuu siihen, miten kotona työskentelevät perhepäivähoitajat itse järjestävät ja jäsentävät elämäänsä modernin yhteiskunnan rakenteissa.

Lähden työssäni siitä oletuksesta, että ihmisen toiminta ei tapahdu tyhjiössä; yhteiskunnan rakenteelliset piirteet muodostavat inhimillisen toiminnan reunaehdot ja muovaavat ihmisen arkipäivää. Tästä ei kuitenkaan seuraa se, että ihmiset olisivat rakenteiden vankeja: ihmiset tulkitsevat yhteiskunnan rakenteellisia ehtoja eri tavoilla, antavat niille eri merkityksiä ja muovaavat elämäänsä aktiivisesti olemassaolevien reunaehtojen puitteissa. Harriet Strandell (1984) sanoo, että yksilölliset suhtautumistavat eivät ole pelkkää rakenteisiin alistumista, vaan tapoja työstää ristiriitaisia kokemuksia ja ongelmallisia tilanteita itsekunnioituksen kokemisen mahdollistavalla tavalla. Rakenteet eivät myöskään ole ihmisistä irrallaan oleva totaliteetti, sillä rakenteet syntyvät juuri inhimillisen toiminnan tuloksena; ne ovat ihmisten itsensä luomia ja siksi myös muuttuvia.

Miten ja missä määrin rakenteet sitten vaikuttavat ihmisten elämään ja missä määrin ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä? Janet Finch (1989, myös Finch & Mason 1994) on kiinnostavalla tavalla lähestynyt näitä kysymyksiä tutkiessaan huolenpitovastuun jakautumista Britanniassa. Keskeine käsitteinä Finchin työssä on neuvottelun käsite (”negotiation”). Hänen teesinsä on, että koska modernissa yhteiskunnassa ei ole selvää sääntöä (moraalia) siitä, miten huolenpitovastuun tulisi käytännössä jakautua, joudutaan vastuun rajoista neuvottelemaan aina uudelleen. Neuvotteluiden tarkoituksena on luoda yhteistä ymmärrystä (tulkintaa) siitä, mikä on oikea tapa toimia tietyssä tilanteessa. (emt., 179-211.)

Finchin käyttämä termi ”negotiation” viittaa neuvotteluihin, jotka voivat olla yhtäläillä implisiittisiä ja eksplisiittisiä, tietoisia ja tiedostamattomia. Ne ovat yhteisten tulkintojen synnyttämistä ajan kuluessa. Lähtöoletuksena Finchillä on, että ihmiset osallistuvat aktiivisesti sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen luomalla yhteisiä sääntöjä siitä, miten sosiaalista todellisuutta tulisi tulkita. Sosiaalinen todellisuus on siten yhteisten neuvotteluiden tuloksena syntynyt tulkinta todellisuudesta. (emt.)

Juuri nämä tulkinnat ja niiden luominen muodostavat sen kitin, joka sitoo toimijan ja rakenteet dynaamisesti toisiinsa: rakenteet muotoutuvat neuvotteluprosessissa (emt.,

183). Silloin kun tulkinnat säilyvät tilanteesta toiseen jokseenkin muuttumattomina, tulee niistä pysyvämpi osa sosiaalista järjestystä ja ihmisten toimintaa ohjaava rakennepiirre. Aina on kuitenkin olemassa mahdollisuus uudelleentulkintoihin, siis muutokseen. Tosin muutoksen aikaansaaminen on vaikeaa, sillä sosiaalinen järjestys on ideologinen tuote ja se pyrkii näkymättömästi uusintamaan itseään. Kyse on viime kädessä vahvemman vallasta. Tämä näkyy myös selvästi niissä tapausesimerkeissä, joita Finch kirjoissaan tarkastelee. Niissä uusiutuu ajatus naisesta ensisijaisena hoivaajana.

Finch kiinnittää huomiota myös siihen, miten neuvotteluprosessin kuluessa syntyneistä tulkinnoista voi ajan kuluessa tulla henkilökohtaisia sitoumuksia, niin että niitä ei voi pitää pelkästään sääntöinä tai pakkona (emt., 142-178). - Nainen ei hoivaa pelkästään siksi, että hänen on pakko, vaan myös siksi että haluaa ja näkee sen omaksi tehtäväkseen. Yksilön näkökulmasta kyse on samalla kertaa sekä rakenteista että subjektiviteetista.

Finch on sosiaalipsykologi ja hän keskittyy kahdenkeskisten ja perheen sisäisten suhteiden tarkastelemiseen. Yvonne Hirdman on tarkastellut sukupuolten välistä työnjakoa sukupuolisopimus -käsitteen avulla (esim. pohjoismainen sukupuolisopimus). Hän käyttää käsitettä sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla. Sopimuksen käsite viittaa neuvotteluihin ja sopimiseen, siis toimijoihin ja toimintaan. Eli kuten hän itse on todennut: sukupuolijärjestelmässä on pakoista huolimatta myös toimintatilaa.

”Nähdäkseni olemassaoleva empiria antaa meille tarpeiksi perusteita väittää, että naisten alistaminen on sosiaalinen ja historiallinen ilmiö. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä että alistaminen olisi kiinteä kategoria, jolla on pysyvä, annettu sisältö. (...) Tämä ei myöskään tarkoita sitä, että kaikki naiset olisivat olleet sorrettuja orjia. Tämä ei tarkoita, että siellä (sukupuolijärjestelmässä, KK) ei olisi ollut toimintatilaa. (Hirdman, 1993, lainaus Liljeström, 1996, 124)”

Finch ja Hirdman eivät vastaa kysymykseen yksilön vapausasteiden määrästä, mutta kiinnittävät huomiota niihin prosesseihin, joiden seurauksena olemassa olevat sukupuolijaot syntyvät, uusiutuvat ja uudistuvat sekä yhteiskunnassa että yksilöiden elämässä. Metodisesti kyse on lähestymistavasta, missä toimijaa tarkastellaan samalla kertaa sekä yksilönä että yhteisön/yhteiskunnan jäsenenä, suhteessa itseen ja suhteessa toisiin.

5.1 Tutkimusmetodi ja aineiston valinta

Tutkimusmenetelmänä käytän teemahaastattelua. Puolistrukturoituna haastattelumenetelmänä se edustaa kompromissia täysin ohjatun ja eksploratiivisen haastattelun välillä. Se jättää tilaa uusille näkökulmille ja subjektiivisille merkityksille, mutta ohjaa samalla huomiota tutkijaa kiinnostaviin teemoihin rajaten käsiteltäviä aihepiirejä etukäteen. Myös ne prosessit, jotka ovat ihmisten toimintojen ja valintojen taustalla tulevat paremmin näkyviin, kun ihmisten itsensä annetaan kertoa elämästään. (Hirsjärvi & Hurme 1988.)

Rajasin haastattelut seuraavien teemojen ympärille: yleinen suhtautuminen työhön, työhistoria ja ammattiin hakeutuminen, perhepäivähoito ammattina, perhepäivähoito päivähoitomuotona, oma työ, koti työpaikkana, vapaa-aika ja perhe-elämä, tulevaisuus. Näiden teemojen avulla pyrin selvittämään:

- mitä ja millaista perhepäivähoitajan työ kotona on
- miten työntekijät itse jäsentävät työtään ja mitä subjektiivisia merkityksiä he työhönsä liittävät
- millaiseksi perhepäivähoitajan arkielämän kokonaisuus muotoutuu

Pyrin sanomaan myös yleisemmällä tasolla jotakin kodista naisen ansiotyöpaikkana kappaleessa 4.3 esittämieni kysymysten valossa.

Arkielämällä tarkoitan tässä sitä jokapäiväisen elämän kokonaisuutta, johon kuuluvat yhtälailla työ ja vapaa-aika, työelämä ja perhe-elämä, julkinen ja yksityinen. Juuri arkielämässä nämä erilliset elämänalueet yhdistyvät kokonaiseksi elämäksi; kokemusten, toimintojen, ajatusten, tunteiden ja arvojen kokonaisuudeksi.

Kaikki haastateltavat asuivat samalla paikkakunnalla, pienehkössä teollisuuskaupungissa ja olivat saman työnantajan palveluksessa. Kunnallista perhepäivähoitoa paikkakunnalla oli ollut jo kunnallistamisen alkuvuosilta lähtien ja sillä oli oma vakiintunut asemansa päiväkotien rinnalla. Sain perhepäivähoitajien nimet ja osoitteet päivähoitotoimistosta. Siellä oli myös epävirallinen kortisto, johon oli merkitty työsuhteen alkaminen ja tietoja koulutuksesta ja aikaisemmasta työkokemuksesta. Viimeksi mainittujen tietojen kortisto ei ollut aukoton, mutta minun tarkoituksiini riittävä ja käytin sitä apuna haastateltavien valinnassa. Valintakriteerinä oli moninaisuus, joten haastateltavat muodostavat näytteen, eivät tilastollisesti edustavaa otosta perhepäivähoitajista.

Valitsin aineistooni koulutustaustaltaan sekä työssäolovuosiltaan erilaisia perhepäivähoitajia. Ammatin juuret ovat kotiäitiydessä ja edelleenkin perhepäivähoitajaksi hakeutuu muita useammin naisia, joilla ei ole mitään ammattikoulutusta (Sosiaalihuollon henkilöstö 1984). Näiden ”keskivertoperhepäivähoitajien” lisäksi halusin haastatella myös niitä, joilla on varsinainen koulutus johonkin muuhun ammattiin. Koulutus voidaan nähdä resurssina, joka edistää työelämään sijoittumista, joten ainakin periaatteessa heidän lähtökohtansa työhön on erilainen, eikä perhepäivähoitajana toimimista voida palauttaa pelkästään kotiäitiyden jatkoksi.

Työvuosiin halusin vaihtelua kahdestakin syystä. Perhepäivähoitajan ammattia pidetään usein lyhytaikaisena ja tiettyyn elämävaiheeseen - pienten lasten äitiyteen - rajoittuvana ammattina. Halusin aineistooni mukaan muitakin kokemuksia saadakseni mahdollisimman moninaisen kuvan perhepäivähoitajana toimimisesta. Lisäksi ne naiset, jotka ovat työskennelleet perhepäivähoitajina kunnallistamisen alkuvuosista lähtien, ovat käytännössä eläneet kunnallisen perhepäivähoidon lyhyehköä historiaa. He tekivät ammatinvalintansa erilaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa kuin 1980-luvulla työnsä aloittaneet perhepäivähoitajat, esimerkiksi lasten päivähoitotilanne on muuttunut merkittävästi. Otaksuttavasti tämä vaikuttaa tehtyihin valintoihin.

Haastateltavien lopulliseksi määräksi aineistossa tuli neljätoista. Sääntönä on, että haastatteluita tehdään kunnes uudet haastattelut eivät enää näytä tuovan uutta tietoa. Olisin tehnyt vielä pari haastattelua lisää, mikäli olisin saanut haastateltavaksi vastaalkajia, mutta muutoin haastattelujen määrä tuntui riittävältä. Haastattelu on työläs ja aikaavievä menetelmä, mikä asettaa myös omat rajansa sille, kuinka monta haastattelua voi tehdä kun on opinnäytetyöstä kyse.

5.2 Tutkimuksen kulku

Lähetin haastateltaville etukäteen kirjeen, jossa kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja kiinnostuksestani haastattelun tekemiseen (liite 1). Muutama päivä tämän jälkeen soitin heille sopiakseni haastatteluajasta tarkemmin. Seitsemän perhepäivähoitajaa kieltäytyi haastattelusta, loput suostuivat ilman suurempaa suostuttelua. Ne, jotka kieltäytyivät, kertoivat syyksi lähinnä kiireen ja pitkät työpäivät. Puhelimessa he saattoivat kertoa moniakkin asioita työstään, mutta eivät kuitenkaan halunneet osallistua varsinaiseen haastatteluun, eikä heidän kommenttinsa ole mukana aineistossa.

Lähetin kirjeen mukana myös pienen kyselylomakkeen (liite 2), jonka avulla täydensin puuttuvia taustatietoja (mm. perhesuhde, lapset, koulutus, työkokemus). Lomake ei ollut välttämätön (sainhan nämä tiedot haastatteluissakin) mutta analyysivaiheessa kätevä, koska siitä tiedot oli helppo poimia. Lisäksi lomake suuntasi jo etukäteen haastateltavien ajatuksia työhön ja toimi usein myös keskustelun avaajana: haastattelu lähti luontevasti käyntiin kun perhepäivähoitajat kaivoivat lomakkeen esiin ja alkoivat muistella työvuosiaan.

Tapaamiset sovimme haastateltavien omien toivomusten mukaan niin että yksi haastattelu tehtiin minun luonani ja loput perhepäivähoitajien luona. Minun kannaltani paras haastattelupaikka oli haastateltavien koti, sillä vieraillessani heidän luonaan sain mahdollisuuden tutustua myös siihen ympäristöön, missä he elävät ja työskentelevät. Kuva heistä tuli elävämmäksi, kun kertomukset ”raamittuivat” oikeassa ympäristössä. Jätin lopullisen valinnan kuitenkin haastateltaville itselleen, koska haastattelusta sopiessaan he joutuivat ottamaan myös perheensä huomioon tehtiinhän haastattelut haastateltavien vapaa-ajalla.

Haastattelun aikana istuimme tavallisesti keittiön pöydän äärellä ja olimme kahden kesken suurimman osan haastatteluista. Muu perhe oli joko poissa kotoa tai pysytteli toisissa huoneissa. Vastaanotto oli ystävällistä ja vieraanvaraista, mikä osaltaan hälvensi molemmin puolista jännitystä. Opin samalla, että haastattelutilanteen määrittely ei ollutkaan yksin minun käsissäni, vaan haastateltavat osallistuivat siihen omalta osaltaan tullen monta myönteistä, sanoisinko huolenpitorationaalista askelta vastaan, keittämällä kahvit ja ottamalla minut muutenkin vastaan ikään kuin olisin tullut vierailulle.

Haastattelut kestivät 1-3 tuntia. Ensimmäinen haastattelu oli muita pidempi, koska samalla hankin yleistä tietoa siitä, miten perhepäivähoito oli paikkakunnalla järjestetty.

Nauhoitin kaikki haastattelut haastateltavien itsensä suostumuksella. Ainoastaan kerran oli tilanne, jolloin haastateltava selvästikin harkitsi sanojaan nauhurin vuoksi, mutta hänkin jatkoi puhetta ilman että nauhuria sammutettiin. Tarjouduin kyllä sammuttamaan nauhurin.

Työ on aiheena melko neutraali, joten haastattelun alkuun oli yleensä helppo päästä. Haastateltavat olivat muutenkin pohtineet työtään itseksensä ja keskenänsä, opintopiireissä ja työnohjauksessa, joten valmiutta ja halua keskusteluun löytyi. Haastateltavien suhtautuminen vaihteli siten, että osa otti haastattelun mahdollisuutena tuoda esille omia kokemuksia ja ajatuksia, samalla kun he auttoivat minua opinnäytetyön tekemisessä. Toiset kokivat edustavansa itsensä lisäksi koko ammattikuntaa. He saattoivat myös pohtia ääneen sitä, osaavatko kertoa oikein perhepäivähoitajan työstä. Silloin kun haastateltavat epäilivät kykyään toimia haastateltavina, korostin olevani kiinnostunut heidän henkilökohtaisista kokemuksista, enkä odottanut heidän edustavan kaikkia perhepäivähoitajia.

Haastattelut etenivät keskustelun ja kyselyn muodossa. Osa kysymyksistä sai haastateltavat vastaamaan laajasti ja etenemään spontaanisti teemasta toiseen. Toiset tuottivat niukempia vastauksia, jolloin uusien kysymysten esittäminen vei haastattelua eteenpäin. Teemahaastattelussa pyritään etenemään laajoista kysymyksistä suppeampiin tarpeen mukaan. Haastattelija ratkaisee, milloin vastaus on ”riittävä” ja milloin on tarpeen esittää tarkentavia lisäkysymyksiä. Oma kokemattomuuteni haastattelijana näkyi siinä, että turvauduin helposti yksityiskohtaisiin kysymyksiin, jolloin roolini tietojen kerääjänä korostui ja haastateltavien mahdollisuudet omaan konstruointiin vähenivät.

Haastatteluiden aikana haastateltavat saattoivat palata omiin lapsuuden kokemuksiin tai pysähtyä miettimään jotakin sillä hetkellä ajankohtaista ongelmaa. Osa haastateltavista halusi keskustella erityisesti kasvatuskysymyksistä. Tällaisissa tilanteissa pyrin kunnioittamaan haastateltavien omaa kertomisen tapaa ja jättää omat kysymykseni takalalle. Nämä rönsyt, pysähtymiset, poikkeamiset ja painotukset kertovat juuri siitä, miten haastateltavat itse määrittivät haastattelutilanteen ja miten he siinä konstruoivat itseään perhepäivähoitajina. Osallistuin keskusteluun kuuntelemalla ja esittämällä aiheeseen liittyviä kysymyksiä tai kommentteja.

5.2.1 Haastattelu vuorovaikutustilanteena

Tieteellisellä objektiivisuudella ymmärretään perinteisesti sitä, että tutkimuskohde ja sen ominaisuudet ovat tutkijasta riippumattomia (Mäkelä (toim.), 1995). Haastattelutilanteessa objektiivisuuteen on pyritty minimoimalla haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta, niin että tutkijan persoonan vaikutus aineistoon olisi mahdollisimman vähäinen. Naistutkijat ovat kriittisesti kysyneet, millaista tietoa tällä tavalla saavutetaan? Päästäänkö näin sisälle tutkittavien maailmaan? Onko ylipäänsä oikein kohdella ihmisiä tällä tavalla, esineellistämällä heidät? (ks. esim. Oakley 1988; Harding 1987.)

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta haastattelu on tiedon tuottamista /rakentamista - osa todellisuutta, ei silta siihen. Kuvatessaan todellisuutta haastateltavat myös aktiivisesti rakentavat sitä haastattelutilanteessa: punnitsevat, arvioivat ja valikoivat kertomaansa vuorovaikutussuhteessa haastattelijan kanssa. Tutkijan läsnäolo on osa tätä tiedon tuottamisen prosessia - tiedon lähde, ei virhelähde. (Alasuutari 1993, Jokinen & al., 1993.) Tutkija voi myös tietoisesti hyödyntää läsnäoloaan ottamalla itse erilaisia rooleja haastattelun kuluessa sekä rohkaisemalla haastateltavaa uusiin ja erilaisiin tulkintoihin, ”moniäänisyyteen”. Tästä seuraa se, että tutkijan tulee ottaa myös oma toimintansa ja ajattelunsa tarkastelun kohteeksi aineiston keruun ja analyysin aikana. (Holstein & Gubrium 1995.)

Omat haastatteluni sijoittuvat edellä kuvattujen aktiivisen ja ”objektiivisen” haastattelun välimaastoon - kysyin, kommentoin ja esitin tarkentavia kysymyksiä, mutta pyrin pysyttelemään taka-alalla pikemminkin kuin ottamaan aktiivisesti useita erilaisia rooleja ja positioita haastatteluiden aikana.

Omassa toiminnassani haastattelijana keskeistä oli opiskelijan ja perhepäivähoidon ohjaajan roolien limittyminen toisiinsa. Esittelin itseni haastateltaville ensisijaisesti gradua tekevänä opiskelijana. Aihevalintaa perustellessani kerroin myös toimineeni aiemmin perhepäivähoidon ohjaajana. Haastatteluiden aikana esille saattoi nousta myös se, että haastatteluhetkellä työskentelin sosiaalityöntekijänä samalla paikkakunnalla, missä haastattelut tehtiin, eri työnantajan palveluksessa kylläkin. Haastatteluiden kuluessa sain (ja otin) myös lapsettoman naisen/ei-äidin roolin.

Pohdin etukäteen sitä, kerronko toimineeni perhepäivähoidon ohjaajana vai en. Kertomalla työskennelleeni itekin perhepäivähoidossa, halusin tietoisesti jakaa osan haastateltavien todellisuudesta heidän kanssaan. Haastatteluiden aikana perhepäivähoitajat saattoivat myös viitata tähän yhteiseen todellisuuteen ”sinähän tiedät” ym. kommenteilla. Toisaalta ohjaajan roolista käsin hierarkisoin haastattelusuhteen ottamalla siinä esimiehen roolin, mikä on kohtaamisen ja haastatteluetiikan näkökulmasta ristiriitainen rooli. Aika ajoin haastateltavat puhuivat minulle myös kuin ohjaajalle pyrkimyksenään korjata jotakin työssä olevaa epäkohtaa. Kasvatuskysymyksistä keskusteleminen saattoi myös osaltaan liittyä ohjaajan rooliini. Sen esille tuominen saattoi vastaavasti myös karsia joitakin keskustelunaiheita pois.

Opiskelijan roolin ajattelin olevan neutraalimpi. Siitä tuli aika ajoin selvästi opiskelijatyön rooli. Opiskelijalle ja erityisesti lapsettomalle naiselle haastateltavat saattoivat puhua siten, kun nuoremmalle ja kokemattomalle (synnyttämättömälle) naiselle puhutaan, opastaen ja selittäen. Haastateltavat viittasivat aika ajoin myös synnyttämättömyydestä johtuvaan tietämättömyyteeni koskien lasten hoitoa ja kasvatusta.

Työntekijöiden palaute haastatteluiden jälkeen oli yleensä myönteistä. He kertoivat, että oli mukava keskustella kaikessa rauhassa, oli mukava että joku kuunteli tai totesivat, että eihän se niin kamalaa ollutkaan.

5.3 Aineiston analyysi

Analyysia tehtäessä tutkija joutuu ratkaisemaan kaksi kysymystä. Ensinnäkin, miten käsillä olevaan aineistoon tulisi suhtautua; miten suhtautua niihin tietoihin ja tarinoihin, joita haastateltavat ovat kertoneet. Toiseksi on ratkaistava se, miten analyysi tapahtuu, mikä on mielekäs ja perusteltu tapa järjestää aineisto/tieto uudelleen.

Haastatteluaineisto koostuu haastateltavien kokemuksista ja mielipiteistä, joita he haastattelutilanteessa tuovat esille. Ne ovat sitä arkitietoa, josta tutkimuksessa lähdetään liikkeelle. Tutkijan tehtävänä on tuottaa tutkimuskohteesta oma tulkintansa, mutta tehdä se niin että toiset voivat seurata tutkijan päättelyä ja arvioida tulkintojen selitysvoimaa.

Olen analysoinut haastatteluaineistoa kahdella tavalla: teemoittain ja kokonaisina kertomuksina. Analyysin alussa kirjoitin haastattelut puhtaaksi ja järjestin aineiston uudelleen teemoittain. Koska prosessi on ollut pitkä ja aineisto on levännyt sivussa pitkiäkin aikoja, olen aika ajoin palannut nauhojen pariin uudelleen kuunnellen niitä kokonaisina kertomuksina. Tällä tavalla olen säilyttänyt tuntuman alkuperäiseen aineistoon. Samalla olen pystynyt irtaantumaan alkuperäisistä teemoista ja löytämään uusia, aineistosta nousevia teemoja. Ajallinen etäisyys ja haastatteluiden kuunteleminen kokonaisina kertomuksina ovat myös ohjanneet kiinnostustani siihen, miten perhepäivähoitajat puhuvat työstään. Toisin sanoen: miten he haastattelutilanteessa konstruoivat itseään ryhmänä. Tarkastelun painopiste on kuitenkin ollut sisällöissä eli niissä ajatuksissa ja kokemuksissa, joista perhepäivähoitajat kertovat osin spontaanisti, osin vastauksena esittämiini kysymyksiin. Tämä on seurausta metodin valinnasta: teemoihin sitoutumisesta. Käytän myös tyypittelyä aineiston jäsentämiseksi.

Pertti Alasuutari (1989, 21-37) erottaa laadullisessa tutkimuksessa kaksi vaihetta: havaintojen pelkistämisen ja ymmärtävän selittämisen. Havaintojen pelkistäminen on havaintojen yhdistämistä, yleistämistä. Huomio kiinnitetään aineistossa siihen, mikä on tutkimuksen kysymyksenasettelun ja valitun teoreettisen viitekehyksen kannalta oleellista. Prosessi etenee samanlaisuuksien ja ristiriitaisuuksien löytämisen kautta. Selittämisessä käytetään apuna aikaisempia tutkimuksia ja muuta aihetta käsittelevää materiaalia.

Alasuutaria mukaillen analyysi on syklinen prosessi. Siinä liikutaan toistuvasti alkuperäisen aineiston, pelkistettyjen havaintojen ja aikaisempien tutkimustulosten välissä. Tässä liikkeessä aineisto jäsentyy tutkijan tuottamiksi tulkinnoiksi, jotka ovat irtaantuneet siitä arkitiedosta, mistä tutkija lähti liikkeelle. Omassa prosessissani merkityksellistä oli palata analyysin eri vaiheissa kuuntelemaan alkuperäisiä nauhoja uudestaan. Aineiston koko - neljätoista nauhaa - mahdollisti tämän käytännössä.

Osa tutkijoista palauttaa aineiston takaisin haastateltaville kommentoitavaksi ja ”tunnistettavaksi”, niin että dialogi tutkijan ja tutkimuskohteen välillä jatkuu prosessinomaisesti läpi tutkimuksen. Tässä työssäni vastaavaa dialogia ei synny, vaan haastattelut ovat kertaluontoisia tapahtumia. Haastattelutilanteen jälkeen dialogi on

rajoittunut itseni ja aineiston väliseksi ”vuoropuheluksi”/liikkeeksi, eivätkä haastateltavat ole voineet siihen vaikuttaa.

Käytän suoria lainauksia aineistosta tulkintojen tukena ja rinnalla, jotta lukija voisi seurata päättelyäni. Suorat lainaukset tekevät tekstistä myös elävämpää ja tuovat haastateltavien oman äänen esille. Välimerkit olen lisännyt itse pyrkien tekstin luettavuuteen. Haastateltavien nimet on muutettu, jotta he säilyisivät tuntemattomina.

6. PERHEPÄIVÄHOITAJANA TOIMIMINEN

6.1 Tutkimuksen perhepäivähoitajat

Haastateltavista kahdeksan (8) on käynyt kansakoulun, neljä (4) keskikoulun, yksi peruskoulun ja yksi on ylioppilas. Jonkinlainen ammatillinen koulutus on haastateltavista puolella. Ammatit jakaantuvat seuraavasti: kodinhoitaja (2), kotiaivustaja (2), merkonomi (2) ja keittäjä (1). Kodinhoitajan ja merkonomin koulutus on kolmannen, keittäjän toisen asteen koulutusta ja kotiaivustajat ovat saaneet kurssimuotoisen koulutuksen. Kahta lukuunottamatta kaikki haastateltavat ovat käyneet perhepäivähoitajan kurssin tai vastaavan koulutuksen (kodinhoitaja).

Valtakunnallisiin tilastoihin verrattuna haastateltavien koulutustaso on keskimääräistä korkeampi. Esimerkiksi vuonna 1984 valtaosa perhepäivähoitajista oli kansa- tai kansalaiskoulun käyneitä, eikä heillä ollut varsinaista ammatillista koulutusta (Sosiaalihuollon henkilöstö 1984). Perhepäivähoitajan kurssin heistä oli käynyt n. 60 - 75 % (Sosiaalihuolto 1984, 19).

Haastateltavien työvuodet perhepäivähoitajina vaihtelivat haastatteluhetkellä 2-15 vuoteen, keskiarvon ollessa 7,5 vuotta. Kaksi haastateltavista oli välillä tehnyt muuta työtä, mutta palannut sitten takaisin perhepäivähoitajaksi. Muut olivat työskennelleet perhepäivähoitajina yhtäjaksoisesti. Haastateltavista osa (4) oli lisäksi toiminut yksityisenä perhepäivähoitajana vaihtelevia jaksoja ennen kunnalliseksi siirtymistä.

Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta muutamista muista työpaikoista ennen perhepäivähoitajaksi ryhtymistä, lähinnä erilaisista toimisto-, tehdas- ja palvelualan töistä, missä ei vaadita varsinaista ammattikoulutusta (liite 3). Monissa tehtävänimikkeissä esiintyi vielä sana apulainen (baariapulainen, päiväkotiapulainen jne.). Yksittäiset työsuhteet olivat olleet paria poikkeusta lukuunottamatta melko lyhytaikaisia, muutamasta kuukaudesta muutama vuoteen⁷. Ammatillisen koulutuksen

⁷ Haastateltavat ilmoittivat kyselylomakkeessa työsuhteensa vuosilukuina (esim. 1972-75), päivän tarkkuudella (esim. 12.10.76 - 30.9.78) tai työssäolovuosina (esim 2 vuotta), joten täsmällistä, yhtenäistä

saaneet olivat kahta lukuunottamatta toimineet koulutustaan vastaavissa tehtävissä, pisimmillään kolmetoista vuotta.

Nuorin haastateltavista oli haastatteluhetkellä⁸ 28 vuotta ja vanhin 48 vuotta. Suurin osa haastateltavista, kaksitoista (12) perhepäivähoitajaa, on naimisissa ja kaksi (2) on eronnut. Kaikilla on omia lapsia, kahdesta neljään lasta ja kaikki tai osa lapsista asuu vielä haastatteluhetkellä kotona. Viidellä (5) on alle kouluikäisiä lapsia.

6.2 Autonomiia ja riippuvuutta; itsestä ja toisista huolehtimista

Perhepäivähoitajan työ on syntynyt nimenomaan kotona harjoitettavana ammattina ja se on vasta myöhemmin laajentunut myös hoitajan kodin ulkopuolelle. Syntyessään työ kietoutui kotiäitiyteen, kun kotona olevia hoitajia rekrytoitiin lasten hoitotyöhön. Tänä päivänä työhön hakeudutaan myös muista tehtävistä.

Haastateltavien ryhtyminen perhepäivähoitajaksi oli kiinteästi sidoksissa elämäntilanteeseen. Haastateltavat kertovat hakeutuneensa nykyiseen työhönsä, koska se sopi heidän sen hetkiseen elämäntilanteeseen parhaiten. Käytännössä ratkaisu oli tehty eri elämänvaiheissa: ensimmäisen tai toisen lapsen syntymän jälkeen, lasten aloittaessa koulunkäynnin, avioeron yhteydessä, työttömyyden aikana. Keskeistä oli, että naiset arvioivat kotona työskentelemisen sillä hetkellä perheen, erityisesti lasten kannalta parhaimmaksi vaihtoehdoksi. Kotiansiotyö oli myös hyvä vaihtoehto kotona ”olemiselle” työttömänä.

Haastateltavat olivat saaneet tietoa perhepäivähoitajan työstä lähinnä seuraamalla sivusta naapurin tai oman lapsen hoitajan työtä. Perhepäivähoitajan kurssin he olivat yleensä käyneet vasta työssä ollessaan. Koulutuksen puuttuminen ei käytännössä estänyt työn saamista, eivätkä kaikki haastateltavat olleet käyneet perhepäivähoitajan kurssia haastatteluhetkellä. Tämä vastaa hyvin myös valtakunnallista tilannetta: koulutusta suositellaan, mutta käytännössä siitä ei ole tullut pakollista, eivätkä kaikki perhepäivähoitajat ole saaneet koulutusta työhön.

Minna Salmi (1990, 95-96) on ryhmitellyt kotona työskentelemisen syitä sen mukaan kuvastavatko ne työskentelytavan vapaaehtoisuutta vai pakkoa. Vapaaehtoisiksi syiksi hän tulkitsee työaikojen joustavuuden, työn teon itsenäisyyden sekä halutun työn tekemisen kotona, pakkosyitä ovat puolestaan lastenhoidon järjestäminen, oma sairaus sekä kodin ulkopuolisten työpaikkojen puute asuinpaikkakunnalla. Näin jaoteltuna Salmen tutkimista perhepäivähoitajista kaksi viidestä työskentelisi kotona vapaaehtoisesti ja puolelle valinnan olisi sanellut pakko.

tietoa työssäolovuosista ei ole. Lomakkeen täyttämishojjeitten olisi täytynyt olla täsmällisempiä tässä kohdin luotettavan tiedon saamiseksi.

⁸Haastattelut suoritin talvella 1990-91.

Omien lasten hoidon tulkitseminen pakkosyyksi ei ole perhepäivähoitajien kohdalla kuitenkaan itsestäänselvää, koska samalla perhepäivähoitajat pitävät sitä eräänä työnsä eduista, kuten Salmikin toteaa. Sen tulkitsemista pakkosyyksi tukee hänen mukaansa (emt.) kuitenkin se, että tämän syyn ilmoittaneista ei-perhepäivähoitajista keskimääräistä useampi haluaisi työhön kodin ulkopuolelle, samoin perhepäivähoitajista selvästi useampi kuin muuta työtä tekevästä.

Kysymys pakosta ja vapaaehtoisuudesta on siis jokseenkin epämääräinen ja tulkinnallinen. Kiinnostavampaa onkin kysyä, mitä merkityksiä haastateltavat liitävät perhepäivähoitajana toimimiseen ja miten työ nivoutuu osaksi elämänkokonaisuutta.

Haastatteluissa erottuu ainakin kaksi periaatetta joista haastateltavat olivat olleet yksimielisiä ammatinvalintaa tehdessään:

- naiset kantavat perheessä päävastuun lasten hoitamisesta
- miesten ansiotyötä ei kyseenalaisteta lastenhoidon vuoksi

Näitä periaatteita ei välttämättä sanallistettu tällaisenaan haastatteluissa, mutta ne näyttivät ohjaavan haastateltavien toimintaa ääneen lausumattomina itsestäänselvyyksinä. Päivähoidon järjestäminen on naisen tehtävä perheessä: valinta kotityön, palkkatyön ja kotiansiotyön välillä oli käytännössä koskettanut vain haastateltavia, ei heidän puolisoitaan, vaikka asiasta oli ehkä keskusteltu yhdessä.

Näistä edellä mainituista periaatteista vallitsee suomalaisessa yhteiskunnassa laaja yksimielisyys ja niitä voidaan pitää suomalaisen sukupuolijärjestelmän ytimenä. Lapsista huolehtiminen ei välttämättä merkitse kotiäitiyttä, vaan sitä, että perheessä naisen on toiminnassaan erityisellä tavalla huomioitava lasten tarpeet ja joustettava tarvittaessa. Miehen käytännöllinen vastuu lapsista jää vähäisemmäksi silloinkin kun kasvatusvastuu mielletään yhteiseksi. Jo ennen perhepäivähoitajaksi ryhtymistään haastateltavat olivat sitoutuneet näihin periaatteisiin ja perhepäivähoitajaksi ryhtyminen voidaan nähdä osana tätä prosessia, jonka kuluessa perhevelvollisuudet (nimenomaan lastenhoito) määrittyivät ensisijaisesti naisten työksi ja saavat myös henkilökohtaista merkitystä naisen elämässä. (Vrt. Finch 1989.)

Haastateltavilla ei ollut työhön ryhtyessään ongelmana päivähoitopaikan saaminen omille lapsille. Pitkät kuljetusmatkat, päivähoitoon varustamisen työläys, lapsen sairastelu ja lapsen tyytymättömyys päivähoitoon olivat kuitenkin aiheuttaneet ongelmia ja tukivat osaltaan kotiin jäämistä. Tärkein peruste kotiin jäämiselle on kuitenkin lapsen paras. Lasten hoitamista kotona pidetään lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeänä.

”Se on niin tärkeää ihan niitten (lasten, KK) tulevaisuutta ajatellen ja siksikin kun oma äiti joutui oleen aina työssä, kun hän oli yksinhuoltaja. Silloin koki itse sen että on kurjaa kun ei oo kukaan koskaan odottamassa. Siitä se paljolti varmaan johtuu. (Leila)”

”Tuntu vieraalta viedä niitä hoitoon. Mul on ollu äiti kotona ja kun oon tullu koulusta ja on ollu lämmin ruoan tuoksu. Jotenkin se tuntu vähän epäilyttävältä. Vaikka ite oon hoitaja niin en mielellään veis. (Mirja)”

Omien lasten hoitaminen kotona nähdään myös äidin etuoikeutena; mahdollisuutena olla läsnä oman lapsen elämässä, tutustua häneen ihmisenä ja seurata lapsen kasvua läheltä.

”...ja oppii niin ku lapsen tuntemaan, saa siitä lapsesta jotain kun itse sen hoitaa, tulee läheisemmäksi, sanoisinko näin. (Kaarina)”

”Se oli tärkeintä, että sai itte hoitaa. Ja sitten kun alkoi odottaa toista, niin sitten se oli niin ku sillai itsestäänselvää. (Teija)”

”Ainakin näkee oman lapsen kehityksen alusta asti ja ettei tarvi, nämä aamuerätykset ja tämmöset. Minä ainakin nautin, että saan olla kotona. Minä ymmärrän ihan hyvin niitä, joilla on koulutusta, mulla ei oo ittellä sen kummempaa koulutusta, mulla ei oo tarvettakaan lähteä mihinkään. (Tuulikki)”

Tässä naisten omat intressit kietoutuvat erottamattomasti lasten tarpeisiin: huolenpito itsestä ja muista yhdistyy. Carol Cilligan (1982, Komulaisen mukaan 1994, 30-39) nimittää tätä reflektiiviseksi huolenpidoksi, mikä sisältää huolenpidon itsestä ja muista. Cilligan tarkastelee ihmisen kehitystä relationaalisesta näkökulmasta. Siinä individuaation elementteinä nähdään samalla kertaa sekä yksilöllisyys että yhteys toisiin ihmisiin. Itsenäisyys ja autonomia eivät merkitse riippumattomuutta, vaan se nähdään yhteydessä toisiin ihmisiin - keskinäisenä riippuvuutena.

Haastateltavien suhtautumisessa ansiotuloihin näkyy myös nämä itsestä ja toisista huolehtimisen elementit. Työstä saatu palkka on sekä perhepalkka, perheen yhteistä elantoa, että omaa rahaa.

(KK: mitä odotit tältä työltä?)

”Palkka. Se oli kyllä se ensimmäinen, kun oltiin vasta muutettu tänne. Kummatkin oltiin siihen mennessä asuttu kotona. Tartti mania. Suoraan sanoen, se oli se ensimmäinen (Mirja)”

(KK: Halusit kuitenkin työhön?)

”Pakko oli, ei ois muuten pärjätty. (Kaarina)”

(KK: ”Taloudellisestiko?”)

”Niin, taloudellisesti. Ja mä olin aina ajatellut, että kyllä minä jostakin aina saan tuloja. Tarviin omaa rahaa. Minä en ole semmonen ihminen, että tarttis pyytää jotakin. Nytkin minä käytän, meillä on menot suunniteltu ja loput rahat minä käytän miten haluan, kukaan ei määrää sitä. (Kaarina)”

”Mä olin vähän aikaa kotiäitinä, mut se sit varmaan ihan niinku monelle muullekin tuli, että kun ei ollu omaa rahaa, ei siitä mitään tullu. Täyty pyytää toiselta, se otti luonnon päälle. (Anja)”

Oman rahan tarve liittyy pyrkimykseen olla taloudellisesti riippumaton puolisoista sekä pyrkimykseen olla itsellinen: ”minä en”, ”minä käytän miten haluan”.

Itsellisyys merkitsee haastateltaville myös sitä, että ”saa olla tutussa ympäristössä (Teija)”, ”saa olla enemmän itte (Annikki)” ja ”tehdä työt omaan tahtiin (Anja)”. Nämä

ovat nimenomaan kotona työskentelemiseen liittyviä etuja. Samanaikaisesti lapset saavat nukkua aamulla rauhassa, eikä heitä tarvitse ”heittää mihinkään (Sirpa)” ja he saavat kasvaa ”omissa ympyröissä (Teija)”. Tässäkin äidin ja lapsen tarpeet kohtaavat; itsestä ja toisista huolehtiminen kietoutuvat yhteen.

Palkkatyön itseisarvoa haastateltaville kuvaavat seuraavat kommentit:

”En mä vois olla ilman työtä. Mä tarviin työtä. Mulla ei ois mitään arvoa. (Kaarina)”

”Mistä mä saisin sen tyydytyksen elämäni loppujen lopuksi jos mä olisin tässä vain kotiäitinä. Et kyl mä tästä saan sen tyydytyksen, mitä mä tällä hetkellä tarvitsen, työstäni. En mä tiedä että teenkö mä koko ikäni, en usko kyllä että teen, mutta tällä hetkellä oon ihan tyytyväinen. (Leila)”

Kotiäitiys ei välttämättä sisällä samoja mahdollisuuksia ja palkintoja kuin ansiotyö.

”...tässä on aina asiakas, oli sitten muualla töissä tai perhepäivähoitajana, sun täytyy ajatella sitä asiakasta jolle sä työtä teet. En mä tiedä jos mä voisin olla kotiäitinä. Kyl mä tarvitsisin jotain semmosta toimintaa koko ajan, että joku tavallaan valvois sitä työntekoa koko ajan. (...) Kotiäitiä ei kukaan valvo, eikä mistään saa palkkaa. Kyl mä tartten työtä. Siinä on joku semmonen minkä tähden elää ja jotain semmosta toimintaa. (Tuija)”

Tässä on kyse sekä toimeentulosta, näkyväksi tulemisesta että palautteen saamisesta. Ann Oakley (1981) tutkiessaan englantilaisia kotiäitejä, totesi palautteen puutteen olevan yksi keskeinen ongelma kotiäitien työssä. Kotityö otetaan ikään kuin annettuna, niin annettuna, että sitä ”ei ole”. Perhepäivähoitajan työhön liittyvät velvollisuudet ja tavoitteet ovat julkisia, ne ohjaavat perhepäivähoitajan työtä ja voivat toimia sekä ulkoisen että sisäisen palautteen perustana.

6.3 Ammatillista palvelutyötä

Olen edellä jäsentänyt perhepäivähoitajan työtä äitiys/ammattilaisuus, laitos/koti vastapoolien kautta. Nämä jäsenykset nousevat myös haastatteluissa esille. Haastateltavat itsekkin peilaavat työtään sekä päiväkotien ammattilaisten että kotiäitien työhön, ja puhe päivähoidosta kääntyy puheeksi laitospäivähoitajien vastakohtana kodinomainen hoito perhepäivähoidossa.

Haastatteluiden aikana haastateltavat pohtivat paljonkin lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyviä asioita. Olin alunperin kiinnostuneempi kuulemaan haastateltavien arkielämästä, erityisesti siitä miten työ ja perhe-elämä nivoutuivat toisiinsa. Haastateltavat itse kuitenkin palasivat kasvatuskysymysten pohtimiseen eri vaiheissa haastattelua. Tulkitseen tämän haastateltavien pyrkimykseksi konstruoida itsensä haastattelutilanteessa ennen muuta hoito- ja kasvatustyön ammattilaisina, eikä

esimerkiksi perheenäiteinä. Tähän ohjasi osaltaan myös antamani instruktio: haastattelupyynnön esittäessäni kerroin olevani kiinnostunut perhepäivähoitajan työstä. Haastateltavat määrittivät työn perinteistä palkkatyön määritelmää noudattaen, keskittyen siihen osaan perhepäivähoitajan työtä mistä maksetaan palkkaa.

Haastateltavat määrittelevät työnsä myös asiakastyöksi. Perhepäivähoitajan asiakkaina ovat hoitolapset ja heidän vanhempansa.

”...tässä on aina asiakas, oli sitten muualla töissä tai perhepäivähoitajana, sun täytyy ajatella sitä asiakasta jolle sä työtä teet. (Tuija)”

”Teen arvokasta työtä lapsille, vanhemmille, yhteiskunnalle. Kaikkein tärkeimmän valveillaolon ajan lapset ovat hoidossa meillä. (Tiina)”

”Nää lapset on tavallans meidän asiakkaita, heidän hyväksens tehdään kaikki mahdollinen (Tuija)”

Asiakastyön ydin on palvelu - työtä tehdään toisten hyväksi: ”täytyy ajatella sitä asiakasta...(Tuija)”; ”...heidän hyväksens tehdään kaikki mahdollinen (Tuija)”; ”Enemmän ajattelee, kun vieraalle laittaa. Ne on täällä hoidossa (Riitta)”; ”...kyllä näistä (hoitolapsista, KK) täytyy enemmän niinku huolehtia (Tuulikki)”; ”...täytyy joustaa, tätähän on mainostettu joustavana päivähoitomuotona (Tiina)”; ”...voi luoda heille (vanhemmille, KK) turvallista työhön lähtemistä (Marjatta)”. Tiina viittaa edellä myös työn yhteiskunnalliseen merkitykseen.

Haastateltavien kuvauksessa työstään korostuu lisäksi sosiaalisessa verkostossa toimiminen. Hoitolapset, lasten vanhemmat, perhepäivähoidon ohjaaja ja toiset perhepäivähoitajat muodostavat työntekijän sosiaalisen verkoston ytimen. Joskus siihen kuuluu myös naapureita, päiväkodin johtaja ja muita yhteistyökumppaneita.

”...moni ei niin ku tiedä, että kuinka monen ihmisen kanssa sitä joutuu olemaan tekemisissä päivän aikana, on itte lapset monesta perheestä, niiden vanhemmat, päivähoitotoimisto, toiset hoitajat, se on laaja piiri. (Mirja)”

”Tää vaatii paljon, mitä ei läheskään kaikki ymmärrä. Pitäis niin moneen suuntaan osata revetä, vähän kaikkien kans tulla toimeen. Ei mitään pienistä hermostuta. (Annikki)”

”Pari perhepäivähoitaja on ihan lähellä, heidän kans tavataan, ollaan ulkoilemassa yhdessä. Mulla on tässä talossa yks kotiäiti, joka on hyvä ystävä. He on kans aina meiän kans ulkona. (Leila)”

Osa kanssakäymisestä on luonteeltaan virallista, osa epävirallista ja kanssakäymisen tiheys vaihtelee. Keskeistä on moneen suuntaan avautuva suhdeverkosto, joka liittää kotona työskentelevän perhepäivähoitajan osaksi laajempaa yhteisöä.

6.3.1 Joustavuus ja yksilöllisyys perhepäivähoidon laatuna

Haastateltavat arvostat perhepäivähoidossa sen yksilöllisyyttä ja joustavuutta. Nämä ovat niitä määreitä, jotka yleisesti liitetään perhepäivähoitoon, osaksi se laatua. Joustavuus on haastateltavien mukaan tiukan päiväohjelman ja aikataulujen puuttumista, sekä mahdollisuutta toimia tilanteiden mukaan.

”Tässä saa tehdä luonnollisemmin, laulaa kun laulattaa, luetaan kun luetuttaa ja sit ku halua mennä ulos, mennään ulos. Kaiken voi tehdä niinku olotilan mukaan, luonnollisemmin. (Anja)”

”Tämä että on niin pieni ryhmä. Päiväkodissa on niin iso se ryhmä. Sen huomaa kun kaikki yritti sitä huomiota saada ja sit tämä kun siellä on niin järjestelmällinen se ohjelma että milloin mitäkään tehdään, kun tässä voidaan joustaa kauheasti. Esimerkiksi jos joku lapsi ei oo nukkunut enää pitkään aikaan päiväunia, ei hänen tarte mennä nukkumaan, hän voi puuhata jotakin muuta sen sijaan. Tämä on yksilöllisempi hoito ja erityisesti vauvaikäisille, koska päiväkodissa on suurempi ryhmä. (Tuulikki)”

”Jos mun lapsi täytyis hoitoon viedä, mä veisin sen ennen perhepäivähoitoon kuin päiväkotiin. En mä sitä päiväkotia niin kauhiast suosittelen, en ainakaan pienil. Siellä on isot ryhmä ja koneellist, on kellonajat ja kaikki. Me voidaan joustaa. Jos ei oo kerhoon lähtöä, me voidaan vähän laistaa. (Annikki)”

Yksilöllisyyttä on mahdollisuus oppia tuntemaan hoitolapset henkilökohtaisesti ja mahdollisuus huomioida lasten erilaisia tarpeita.

”Tarhassa on vähän enemmän liukuhihnaa kuin perhepäivähoidossa, kun on paljon lapsia. Kaikille ei varmasti jää niin paljon aikaa, ei jää jokaiselle, että ei huomaa, mistä kenkä puristaa. Kun tässä on neljä tai viisi, siinä hoitaja näkee jo ilmeestä, että ”ahaa, mistä nyt kiikastaa”, mutta tarhassa kun on kaksikymmentä, niin siinä ei aina huomaa. (Mirja)”

”Perhepäivähoidossa voi ottaa lapsen yksilöllisesti. Niin ku päiväunet, me päätettiin yhteisesti etä ei nukuta ja sit ei nukuta. Ei päiväkodissa näin voi päättää ja sit kaikki nämä syömiset ja nämä jutut, missä voi joustaa paremmin, ettei kellon tarkasti tarvi kaikkia tehdä. (Anja)”

”Päiväkodissa on niin isot ryhmät että siellä ei lapsi yksinään saa niin paljon huomiota kun perhepäivähoidossa. Siel menee rytmissä kaikki, jonossa kaikki, nenät niistetään. Täällä voi ottaa syliin, jos on vähän kipeä ja ohjata tarkemmin. (Tuija)”

”En mä arvosta päiväkoteja oikeastaan kovinkaan korkeelle. En mä tiedä miksi mä en oo saanu niistä kovinkaan hyvää kuvaa. Ehkä mä en tykkää vaan siitä, että lapsia on iso ryhmä. Mä arvostan enemmän sitä, että lapsen ittensä mukaan kasvatetaan. (Leila)”

”Enempi saavat henkilökohtaista hellyyttä ja hoivaa kuin päiväkodissa. (Sirpa)”

Haastateltavat liittävät yksilöllisyyden ja joustavuuden ennen muuta pieneen ryhmäkokoon, eikä suoranaisesti kotona hoitamiseen. Vastakuvana on kuva päiväkodista laitoksena, missä on paljon lapsia ja koneellisempaa hoitoa: ”menee rytmissä kaikki, jonossa kaikki, nenät niistetään (Tuija)”. Yksittäinen lapsi ei saa päiväkodissa yhtä paljon huomiota kuin perhepäivähoidossa. Samalla kun haastateltavat tuottivat tällaisen melko totalitaarisen kuvan päiväkodeista, saattoivat he kuitenkin todeta sen olevan ehkä liian yksipuolinen kuvaamaan tämän päivän todellisuutta. Se nostettiin kuitenkin systemaattisesti esille päivähoitokasvatuksesta puhuttaessa.

6.4 Äitinä ja perhepäivähoitajana

Hoitosuhde päivähoidossa on julkinen ja sitä säätelee ulkopuolinen valvonta ja kontrolli. Suhde omiin lapsiin on yksityinen ja sitä säätelevät ensisijaisesti kulttuuriset odotukset. Hoitaessaan samanaikaisesti omia ja hoitolapsia, perhepäivähoitaja toimii kahdenlaisten sääntöjen ja odotusten todellisuudessa. Työntekijältä edellytetään puolueettomuutta ja tiettyä ammatillista etäisyyttä lapsiin. - Hoitajan oikeudet eivät ole äidin oikeuksia, eikä hoitajan velvollisuudet äidin velvollisuuksia. Lapset ovat hoidossa vain rajatun ajan päivästä, äitiys on kokopäiväistä. Äitiydessä korostuvat tunteet, intimitetti ja henkilökohtaisuus. Äidillä on lupa ja velvollisuus sitoutua omaan lapseensa tunnetasolla. Päivähoidon valvonta ei myöskään ulotu hoitajan omiin lapsiin.

Haastateltavat tekevät eron omien ja hoitolasten hoitamisen välillä toteamalla, että toisten lasten hoitaminen vaatii enemmän: on oltava tarkempi, tehtävä kaikkensa, ajateltava enemmän ja huolehdittava enemmän. He eivät tässä tarkemmin määrittele, mitä tämä enemmän on, mutta siihen näyttäisi liittyvän ainakin vastuun kokeminen ja valvonta.

”Hoitolapsista on aina kauhia huoli, jokaisella on vastuu yksinään. Jos ajatellaan päiväkodissa, missä on isompi henkilökuntaryhmä, siellä ei niin henkilökohtaista ole, mutta tässä on niin henkilökohtaisesti vastuussa, jokainen mustelma, jokainen naarmu. Se on sitä kauhia selittämistä, että mistä ne tulikaan. Se on kyllä suuri asia tässä. Tuntuu kyllä että omat menee niin ku siinä ohessa, kyllä näistä täytyy enemmän niinku huolehtia. (Tuulikki)”

Perhepäivähoitajan vastuu lapsista on konkreettista ja välitöntä sillä muita työntekijöitä ei ole. Vastuun kokemiseen liittyy läheisesti tietoisuus valvonnasta ja kontrollista, jota ensisijaisesti harjoittavat vanhemmat ja vähän etäämmältä myös työnantaja. Vastuun sisäistäminen liittyy myös päivähoidon ymmärtämiseen palvelutyönä, asiakaspalveluna - Lasten ja vanhempien tarpeet ohjaavat perhepäivähoitajan työtä.

Puhuessaan työstään yleisesti haastateltavat pyrkivät määrittelemään sen ammatillisessa kehyksessä (6.3). Suhtautumisessa lapsiin korostuu kuitenkin tunnesuhteen merkitys, ei niinkään kasvattajan ja hoitajan taidot (ammatillisuus). - Hoitolapsiin kiintyy melkein kuin omiin ja raja ammattilaisen ja ihmisen/äidin välillä madaltuu. Koska lapsiryhmä on pieni, tulee hoitosuhteista pakostakin intiimejä. Parhaassa tapauksessa tämän voi kokea

läheisyytenä - lapsista oppii pitämään, heidän kehitystään on ilo seurata ja heistä on surullista luopua. Yksi työn eduista on haastateltavien mukaan mahdollisuus olla lähellä lapsia ja tuntea itsensä tarpeelliseksi ja tärkeäksi.

”Missään toisessa työssä ei saa yhtä paljon halauksia kuin tässä (Anja)”

Tiivis yhdessäolo voi olla myös raskasta, jos lapsilla on ongelmia tai jos myönteistä tunnesuhdetta lapsen ja hoitajan välille ei synny. Leila pohtii lasten ongelmien heijastumista päivittäiseen työhön:

”Se on kyllä henkisesti raskainta, jos lapsilla on jotakin erityisiä ongelmia. Silloin tuntee ittensä joskus niin neuvottomaksi, kun ei itte pysty heti auttamaan, eikä tilannetta auttamaan niin että se jatkuu ja jatkuu. Esimerkiksi yksi ongelma on tällä hetkellä kun lapsi ei syö. Se on semmonen hankala ongelma, johon ei ihan pikaratkaisu pysty tekemään ja on niin ku itte kokeillut kaikki keinot. Se on ollu semmonen vaikea ongelma. Ja vuosi sitten oli toisella lapsella semmonen ongelma, että hän ei suostunut menemään vessaa, teki kaikki housuun vaikka oli jo kolme vuotta. Se oli pitkäaikainen prosessi ennen kuin siitä päästiin. Sain kyllä ulkopuolelta apua. Kyllä kaikki sitten selviää, kun käyttää aikaa ja energiaa, kyllä kuluu molempia.”

Leila on sitoutunut lapsen hyvinvoinnista huolehtimiseen jopa niin voimakkaasti, että hän ei tuo esille vanhempien osuutta asiassa.

Anja viittaa hoitosuhteen ristiriitoihin pohtiessaan työnsä huonoja puolia.

”Sillai jos tulee sellanen muksu, hankala muksu, josta ei yhtään tykkää, ihan käy kiviriipaksi. Sillai voi käydä eikä sille mitään voi. (Anja)”

Silloin kun hoitosuhteen laatu määritellään tunnesuhteen, eikä tietojen tai taitojen kautta, on vaikea hoitaa niitä lapsia, joista ei pidä (Nielson, emt., 601-603). Tämä kertoo hoitosuhteen haavoittuvuudesta. Pienessä ryhmässä ja kotona emotionaalinen side hoitajan ja lapsen välillä korostuu ja läheisyyden/etäisyyden säätely on vaikeampaa, varsinkin jos hoitaja näkee tunnesuhteen samalla myös yhtenä työnsä eduista. Toisaalta huolenpidossa raja yksityisen ja julkisen, ammatillisen ja yksityisen välillä hämärtyy aina ja kysymys ammatillisuudesta on ristiriitaista (Julkunen 1991).

Myös perhepäivähoitajan suhde omaan lapseen voi muuttua. Työssä ollessaan perhepäivähoitaja joutuu hetkittäin vetäytymään äidin oikeuksistaan kohdellakseen lapsia tasapuolisesti. Haastateltavat kokevat, että omia lapsia ei ehdi huomioida riittävästi työpäivän aikana. Omalle lapselle on mahdotonta osoittaa sellaista huolenpitoa ja kiintymystä kuin haluaisi, koska huomio täytyy jakaa useamman lapsen kesken ja kaikkia tulisi periaatteessa kohdella tasavertaisesti - hoitolapsia jopa paremmin. Joskus se on helpottavaakin, kun saa etäisyyttä omaan lapseen ja äitinä olemiseen. Äitinä ja hoitajana olemisen ristiriitaisuudesta kertoo se, että haastateltavat olivat poikkeuksetta kokeneet myönteisenä omien lasten siirtymisen päivähoidosta kouluun, niin että heidän ei tarvinnut enää tasapainoilla omien ja hoitolasten tarpeiden välissä.

Äitiys on paitsi tunteita, myös taitoja. Päivittäisessä työssään haastateltavat tukeutuvat äititaitoihinsa. Oma äitiys oli haastateltavien mukaan antanut hyvän lähtökohdan perhepäivähoitajan työhön, erityisesti lasten kanssa olemiseen. Omien lasten hoitaminen yhdessä hoitolasten kanssa ylläpitää myös tätä äitiydestä nousevaa työorientaatiota.

Äitien valta on kuitenkin rajattua. Kun asiakkaana on koko perhe, tarvitaan myös toisenlaisia taitoja ja toisenlaista orientaatiota työhön. Etenkin työsuhteen alussa haastateltavat olivat saattaneet kokea epävarmuutta siinä, miten suhtautua vanhempiin; mitkä oikeudet velvollisuudet ja valtuudet säätelevät perhepäivähoitajan ja vanhempien välistä suhdetta. - Lasten- ja kodinhoito oli heille tuttua jo entuudestaan, mutta vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö oli uutta.

”Varsinkin alussa, kun olin vihreä, eikä sitä tuolta toimistosta neuvottu, että miten suhtautua mihinkin vanhempaan, kun yks sanoo että mejän poika on tottunut syömään yhdentoista aikaan ja toiset tulee seitsemältä. Se oli aloittelijalle, oli ihan pää pyörällä, että apua, mitä näitten kans tekee, kun pitäis olla palveluaitis ja tehä kaikille näin. Se oli semmonen ristiriita. (Mirja)”

”Olin aika vihreä, tuli paljon yllätyksiä ja ongelmia, kun en tiennyt miten tulisi suhtautua esimerkiksi silloin jos vanhemmat eivät pidä kotona huolta lapsista tai eivät tule hakemaan lapsiaan ajoissa tai jotakin. Olin arka sanomaan vanhemmille, miten asiat on, enkä tiennyt oliko minulla valtuuksia sanoa niille päin naamaa. Olen ollut vähän hissukka. Onneksi olen tullut vähän rohkeammaksi. (Leila)”

”Tarvitaan hirveen paljon neuvoa, tarvittais paljon enemmän neuvoa vanhempien välisessä kanssakäymisessä. Vanhemmille pitäis antaa enemmän tietoa lasten kasvatuksesta tääl hoidossa, et ne ei olis joka pienestä asiasta napisemassa. (Tuija)”

Riitta Järvinen (1993, 69-74) erottaa tutkimuksessaan asiakastyötä tekevien naisten kuvauksissa kolmenlaisia suhteita asiakkaisiin: elämäkokemukseen perustuva auttamissuhde, tasavertaisuutta korostava kaverisuhde ja asiantuntijuuteen perustuva palvelusuhde. Edellä kuvatut ristiriidat liittyvät lähinnä asiantuntijuuden etsimiseen suhteessa vanhempiin. Vanhempien suhtautuminen oli kyseenalaistanut haastateltavien auktoriteettia hoitajina: heitä kohdeltiin piikoina pikemminkin kuin ammattilaisina. Haastateltavien omassa suhtautumisessa näkyi myös epävarmuus omasta roolista.

Haastateltavien kuvauksia voi lukea myös naisen (äidin) vaikeutena ylläpitää omia rajoja kotona. Jos koti on toisille omistautumisen tila ja nainen on kotona ”kaikkiällä ja ei missään”, kuten Kirsi Saarikangas (1993, 248) on todennut, on omien rajojen pitäminen vaikeaa, etenkin pois rajaaminen. Kyse on jostakin syvemmästä ja enemmän kuin sääntöjen kirjaamisesta hoitosopimukseen. Koti tilana häivyttää naisen rajoja.⁹ Päiväkodissa sääntöjä ja rajoja ei kyseenalaisteta samalla tavalla.

⁹ Kirsi Saarikangas (1993, 1991) on Julia Kristevaan viitaten todennut, että liikkuessamme asunnossa hahmotamme sen myös ruumiillamme liikkeenä, suhteiden järjestelmänä, rytminä ja materiaalisuutena. Se on ruumiillista ja aistimellista merkitysten muodostumista. Tila ei ole koskaan neutraali ja tilaan rakennettuja merkityksiä on vaikea, mahdoton paeta.

6.5 Yksityisestä kunnalliseksi perhepäivähoitajaksi

Ammatillistumisprosessia on kiinnostava tarkastella niiden perhepäivähoitajien näkökulmasta, jotka olivat toimineet yksityisinä/epävirallisina perhepäivähoitajina ennen kunnalliseksi hoitajaksi ryhtymistään. He kokivat kunnallistamisen poikkeuksetta myönteisenä asiana. Sen myötä työsuhteturva parani, tieto lisääntyi ja työntekijöiden ammatti-identiteetti vahvistui.

”Ennen vaan oltiin kotona, nyt jo vaaditaan hoidolta jotakin, käydään kursseja. (...) Kunnan työntekijöinä meillä on joku, liityttiin liittoon, on liitto takana jos tulee työttömyyttä. Se on turvallisempaa, kuin yksityisenä olo. Yksityisessä äiti vois sanoa, että mä en tuo huomenna enää ja sä jäit ilman lapsia ja ilman palkkaa. (Tiina)”

”Kyl mun täytyy sanoa, että koin sen (=kunnallistamisen, KK) hyväksi. Silloin oli kuitenkin se turva. Eihän palkkaus sen kummempi ollut silloin mutta jos lapsi jäi pois sairauden tähden sai palkan siltä ajalta ja ruokaraha oli aivan erilainen. Ei keneltäkään yksityiseltä voinut ottaa niin paljon, et siitä ei saanut oikeastaan kuin ruoan. Se oli enemmän hyväntekeväisyyttä kun hoiti toisen lapsia. (Marjatta)”

”Palkka rupes tulemaan toisella lailla ja tietoa tuli enemmän, aloin kursseja käydä, ohjaajat kävi luona. Sitä vain itte rupes ottamaan asioista selvää, et mitä kaikkea tässä vois olla. (Teija)”

”Ja nyt on niinku kaikki asiat järjestyksessä, ei ollut mitään määräyksiä, ei tehty mitään sopimuksia. Lapsi saattoi tulla milloin sattui ja haettiin milloin sattui. Kaikki on nyt niin hyvin järjestetty, että sitä tuntee olevansa todella työmies, eikä vain semmoinen, että ei haittaa jos se kattoo kymmenen tuntia, vaikka on sovittu seitsemästä, että ei sen oo mitään väliä. Nyt jokaiselle vanhemmalle on selvä asia, että kun mennään töihin, tuodaan ja kun tullaan, haetaan. (Teija)”

Työssä tapahtunut muutos on kuvattavissa sääntöjen, sopimusten, ohjauksen ja valvonnan lisääntymisenä. Vielä 1970-luvun alussa yksityinen perhepäivähoito oli varsin säätelemätöntä toimintaa. Tämä näytti aiheuttaneen ongelmia paitsi vanhemmille ja viranomaisille, kuten edellä olen todennut (ks. Eronen & al. 1975), myös hoitajille itselleen. Sääntöjen puute teki tilaa työntekijöiden hyväksikäytölle; heidän läsnäoloonsa ja vastuullisuuteen oli helppo vedota, olivathan he joka tapauksessa kotona. Kunnallistaminen loi työntekijöitä suojaavia rajoja ja teki tilaa hoitajan ammatti-identiteetin kehittymiselle, piikuuden ylittämiseksi.

Kunnallistaminen merkitsi myös maksujen irtaantumista huolenpidosta. Teija koki tämän myönteisenä asiana:

”Monta kertaa on niin, että on vaikea yhdistää tämä asia rahaan. Tottakai se on ilman muuta että täytyy maksaa palkkaa, mutta toisaalta taas on ihan hyvä että sitä ei tarvitse suoraan lasten vanhemmilta. Silloin kun se oli niin, se oli jotenkin vaikeaa. On paljon parempi, että se on kokonaan erikseen.”

Yksityisenä hoitajana hänen oli ollut vaikea ”ottaa” tai ”pyytää” korvausta työstään. Tämä kuvastanee kotona tehtävän huolenpitotyön heikkoa arvostusta ja sen pitämistä ”ei-oikeana-työnä”. Ylipäänsäkin huolenpidon vaihtaminen rahaan tuntui ristiriitaiselta onhan se pohjimmiltaan työtä, mistä ei makseta (rakkaustyötä). Toisaalta hyvinvointivaltiossa huolenpidon vaihtaminen rahaan on arkipäiväistynyt, siitä on tullut oikeus ja väylä vapautua moraalilla ja kiintymyksen eri asteilla ladatuista riippuvuussuhteista. Teijan kokemus kertoo että riippuvuuden tunne voi huolenpitotyössä olla molemminpuolista; aina ei ole selvää kuka riistää ketä, hoitaja vai hoidettava, työntekijä vai asiakas.

Yhteenvedona voi todeta, että kunta työnantajana on merkinnyt perhepäivähoitajalle liittolaista, joka on turvannut heidän asemaansa työntekijöinä ja päivähoidon ammattilaisina. Tämä on kiinnostava huomio nyt, kun hoivayrittäjäyys on ajankohtaista ja siihen kannustetaan. Perhepäivähoitajat kaipasivat aikoinaan ”kolmatta osapuolta” tuekseen ja rahaliikenteen hoitajaksi. Erityisen tärkeää tämä on ollut koska perhepäivähoitajan työ tapahtuu kotona, eikä sitä työn luonteen vuoksi aina mielletä palkkatyöksi. Työnä se on myös jotakin äitiyden ja piikuuden välimaastossa olevaa vaikkakin tapahtuu työntekijän kotona. Kunta työnantajana on nostanut työn statusta.

7. KOTI TYÖPAIKKANA

7.1 *Koti - päivähoidon tila*

7.1.2 Tilan määrittely ja käsittely

”Must se on tärkeätä, että lapsilla on joku hyvä paikka. (...) Se on tärkeätä työtä että on paikka minne he tulevat. (Riitta)”

Perhepäivähoitajan yhtenä tehtävänä on luoda yksityiskodista toimiva päivähoitokoti. Tehdessään tilaa päivähoidolle, perhepäivähoitaja järjestää tilaa leikkiin, ruokailuun, nukkumiseen ja muihin päivittäisiin toimintoihin kodin tarjoamissa puitteissa. Käytännössä se merkitsee tilan rajoittamista, siistimistä ja paikkojen järjestämistä. Työpäivän aikana ja lasten lähdettyä työntekijä siivoaa ja järjestää paikkoja kuntoon omaa perhettä ja hoitolapsia varten. Perhepäivähoidon toimintaperiaatteiden mukaan käytännön kotitöitä on tehtävä siinä määrin kun se on lasten hoidon kannalta tarpeellista tai kuuluu olennaisena osana lasten toimintaan (Sosiaalhallitus 1984, 23).

Tilan rajoittaminen tarkoittaa mm. sen säätelyä, mikä tila on hoitolasten käytettävissä ja mikä on varattu pääasiassa tai yksinomaan perheen käyttöön. Tilan rajoittamisen merkitys korostuu erityisesti silloin kun muut perheenjäsenet ovat paikalla yhtäaikaan hoitolasten kanssa ja tilaa tulisi löytyä sekä työlle että perhe-elämälle.

”Ja kyl mulla vanhemmat ovat ymmärtäneet semmosen asian kun he aamusta tulevat hoitoon, meillä on ovet auki, ei ne oo lukos. He tulevat niinku kotiin, ei ne soita ovikelloo, jotta muu perhe sais nukkua, mieskin, jos on vapaapäivillä ja toiset lapset kans. Mä oon aina sanonu ettei he ole perhepäivähoitajia, muu perhe, kun he joutuvat kuitenkin päivän mittaan olemaan lasten kans tekemisissä. (Annikki)”

”Meillä on olohuone, sinne ei lapset mene. Meillä on kaksi lastenhuonetta, makuuhuone, takkahuone, pesuhuone jonka kautta me kuljetaan, sauna, apukeittiö. Sitäkin kautta mennään ulos. Lastenhuoneessa leikitään, takkahuoneessa on iso sohva, jossa istutaan ja luetaan, semmoset hetket vietetään siellä. (Sirpa)”

Omien lasten kasvaessa tarve tilojen uudelleenmäärittelyyn ja rajaukseen kasvaa, kun murrosikäiset kaipaavat omaa yksityisyyttä ja haluavat tuoda kavereita kotiin.

”Hannun huone on tuolla perällä, et hän saa olla rauhassa ku on jo koululainen. Ja se on sovittu että sinne ei mennä. Ja joitain omia lasten tavaroita täytyy pitää pois toisten leikeistä. Heillä täytyy olla jotakin, joka on ihan vain omaa. Ja hoitolapset ymmärtää, että jos ylähyllyllä on jotakin, sieltä ei oteta. (Annikki)”

Leikkihuone hoitolapsille helpottaisi tilajärjestelyitä, etenkin silloin kun omat lapset tulevat kouluikään. Niin kauan kun tällaisia ylimääräisiä työtiloja ei kotona ole, määrittelee ja järjesteele perhepäivähoitaja olemassa olevia tiloja perheen ja työn kesken.

Kotona työskentelyn suurimpana haittana haastateltavat tuovat esille kodin kulumista: lasten jäljet näkyvät tapeteissa, huonekaluissa, matoissa jne. Kodin antaminen päivähoitoon käyttöön merkitsee siis jonkin asteista luopumista järjestyksestä ja siisteydestä.

”Koti kuluu hirveesti, koti kuluu hirveesti. Meillä on parkettilattia, siinä on kauhiasti koloja. Ei sitä voi tietenkään lapsilta varjella, eikä vaatiakaan, että pitäis olla näin. Siinä sais kyllä joku pykälä olla, että sais hiukan kodista. (Tuija)”

”No se on ilman muuta, että koti siitä kärsii. Se on tietenkin paljon lapsistakin kiinni, mutta kyllä e aina jonkin verran sotkevat. Ei semmosta ole ollut että seiniin piirtäisivät. Kyllä sellaista on ollut joillakin hoitajilla. Tapetitkin saa kaikki uusia. (Annikki)”

Samalla kun perhepäivähoitaja kokee olevansa kotonaan oman itsensä herra, menettää hän työnsä myötä myös jotakin mahdollisuudestaan hallita kotiaan, kun koti on myös ulkopuolisten käytössä.

7.1.2 Piha työyhteisönä

”Odotin vilkasta perhe-elämää ja lasten kanssa toimimista yleensä ja paljon kanssakäymistä muiden kans. Se kyllä tosin jää vähäiseksi muuten kun leikkikentällä. (Mirja)”

Mirja odotti työn tuovan uusia ihmissuhteita ja elämää kotiin. Hän edustaa niitä perhepäivähoitajia, jotka pitävät aktiivisesti yhteyttä toisiin perhepäivähoitajiin tapaamalla heitä pihalla, leikkikentällä tai kerhuhuoneella.

”Kyllä meillä on aina tässä kolme, neljä hoitajaa, jotka kuljetaan yhdessä. Ihan me käyvään keskiviikkoisin tuossa kerhuhuoneella laulamassa ja leikkimässä, yleensäkin aamulla lähetään yhdessä ulos, siellä on lapsille leikkikaveria ja aikuisille juttuseuraa ja tulee niinku isommat piirit ja niin. Se ei mulla täällä kotona onnistuis kun on kaksi isompaa ja kaksi pienempää, ei siinä sais piiriä aikaan. Se on vähän niinku sitä kasvatusta kun on isompi ryhmä ja leikit ja säännöt, kenen vuoro odottaa vuoroaan. (Mirja)”

”Pihapiirissä on muita hoitajia ja naapuripihassa. Et harvoin on niin että olis yksin ulkona. Lähetään leikkikentälle, joka on tuossa lähellä ja siellä on sitten muita. Tämä on oikein kiva porukka nämä perhepäivähoitajat. Kyl kai täytyy jotakin semmosia piirteitä olla että tulee toimeen toisten kans, se on semmonen yhteinen piirre. (Tuulikki)”

”Päivittäin menen kerrostalolle tapaamaan tai joku sieltä tulee tänne. Joka päivä näkee. On tärkeä, mukava vaihtaa mielipiteitä. Lapsista keskustellaan. Jos jollakin on ongelmia pohditaan yhdessä. (...) On kerhuhuone, johon saamme mennä leikkimään ja laulamaan. Se on itsestä kiinni, paljonko on mukana. (Kaarina)”

”Pari perhepäivähoitajaa on ihan lähellä, heidän kans tavataan, ollaan ulkoilemassa yhdessä. Mulla on tässä talossa yks kotiäiti, joka n hyvä ystävä. He on kans aina meiän kans ulkona. (Leila)”

”Meillä on tuossa hiekkalaatikko, meitä on kolme perhepäivähoitajaa, jotka nähdään. (Tuija)”

Nämä tapaamiset luovat yhteisöllisen kehyksen yksin työskentelevän perhepäivähoitajan työlle. Aikuiset tapaavat toisiaan ja lapset leikkivät isommassa ryhmässä.

Yhdessäolo edellyttää hakeutumista kodin ulkopuolelle: pihalle, leikkikentälle tai kerhuhuoneelle. Se edellyttää myös lyhyitä välimatkoja perhepäivähoitajien kesken, sillä lapsiryhmän kanssa kulkeminen on työlästä. Haja-asutusalueella mahdollisuudet päivittäisiin tapaamisiin ovatkin rajatumpia tästä johtuen. Riitan tilanne kertoo työn maantieteellisestä sitovuudesta:

”Kaupungissa on oma etunsa just ku siinä on paljon ain ympärillä. Täältä joutuu aina lähteen isoo tietä pitkin. Mulla on kyllä auto käytettävissä, se on taas mun

etu, mut ei tuu niitä autoon pakattua ja lähettyä kaupunkiin. Toisaalta sitä ei oikein suositella ja oma riski siinä taas on jos lähtis kaupunkiin.”

Ne perhepäivähoitajat, joilla ei toiveistaan huolimatta ole mahdollisuutta tavata työtovereita työpäivän aikana, kokevat aikuiskontaktien vähäisyyden jonkin verran ongelmallisena. Lyhyet tapaamiset vanhempien kanssa ja satunnaiset keskustelut perhepäivähoidon ohjaajan kanssa eivät välttämättä riitä tyydyttämään aikuiskontaktien tarvetta työssä. Anja ei kaivannut päivittäistä yhteydenpitoa toisiin perhepäivähoitajiin, mutta koki aikuiskontaktien puuttumisen ajoittain ongelmallisena:

”Joo, tulee puhumisen tarve. Varsinkin kun he leikkivät keskenään eivätkä minua tarvitse tulee vähän hölmö olo. Mutta sitten jos joku tulee käymään tai puhelin soi, he ovat kaikki taas ympärillä. Mutta kyllä sitä kaipaa, se on luonnollista, tulee puhumisen tarve. Silloin kun mä aloitin tän homman, mä olin ihan mahoton puhumaan kun mä jonkun näin. Nyt on helpottanut, kaikkeen tottuu. Kyllähän sitä lapsen kanssa puhelee ja pitääkin puhella, mutta se on erilaista. Se oli hirveetä se tarve. Mä huomasin että mä puhuin niin paljon, että menin sekaisin kun pelkäsin etten ehdi sanoa kaikkea, mitä mä halusin. Mä huomasin sen itsessäni.”

Kotona työskenteleminen ei välttämättä merkitse eristäytymistä. Perhepäivähoitajat ovat päivittäin tekemisissä sekä lasten että vanhempien kanssa. He voivat myös kiinnostuksensa mukaan olla tekemisissä toistensa kanssa. Osalle haastateltavista perhepäivähoitajana toimiminen merkitsee vilkasta elämää kotona ja pihapiirissä; kanssakäymistä lasten, vanhempien ja toisten hoitajien kanssa. Toiset viihtyvät paremmin itsekseen, oman ryhmänsä kanssa, mikä myös on mahdollista silloin kun hoitaja työskentelee itsenäisesti omassa kodissaan. Asuinpaikka vaikuttaa siihen, miten vapaasti perhepäivähoitaja voi säädellä osallistumistaan.

7.2 Työpäivän kulku

7.2.1 Perhepäivähoitajan työaika

Lähtökohtana perhepäivähoidon järjestämisessä on, että päivähoitoa järjestetään joustavasti vuorokauden eri aikoina ja sen pituisena kuin tarve vaatii. Perhepäivähoitajat eivät kuulu työaikalain piiriin ja työpäivän pituus vaihtelee hoitajalta toiselle päivähoitajan tarpeen mukaan.

Perhepäivähoitajilla on kiinteä työaika, joka määräytyy lasten vanhempien työaikojen mukaan. Työajaksi lasketaan se aika, jolloin lapset ovat päivähoitossa/läsnä. Koska lapset tulevat ja lähtevät eri aikoina, venyy työpäivä helposti yli kymmentuntiseksi. Hoitolasten vaihtuessa muuttuu myös työaika perhepäivähoitajasta itsestään riippumattomista syistä. Koska kello määrää perhepäivähoitajan työajan alkamisen ja päättymisen, ovat perhepäivähoitajat ajankäytössään sidotumpia moniin muihin kotona työskenteleviin verrattuna.

Haastateltavat olivat periaatteessa voineet vaikuttaa siihen, tekevätkö päivä- vai vuorotyötä. Silloin kun hoitopaikoista oli pulaa, kokivat monet kuitenkin velvollisuudekseen hoitaa lapsia milloin tahansa - jonkunhan se oli tehtävä. Viime kädessä päivähoito-ongelma palautuu siis yksilöiden tasolle, siitä oli tullut vastuukysymys joillekin haastateltavista. Vastaavasti jos vaihtoehtona oli työttömyys tai vajaa lapsiryhmä (=vajaa työllisyys), saattoivat haastateltavat luopua omista alkuperäisistä toiveistaan.

Tilapäisesti perhepäivähoitajan työpäivät saattavat venyä ympäröyöreiksi tai työviikot seitsenpäiväisiksi lasten erilaisista aikatauluista johtuen. Haastatteluiden aikana Teija teki erityisen pitkää työpäivää. Joka toinen viikko työpäivän pituus oli yksitoista (11) tuntia ja joka toinen viikko kuusitoista (16) tuntia. Viikonloput olivat vapaat. Työpäivän pituus venyi, koska yhden lapsen vanhemmat tekivät eri vuoroa kuin muut vanhemmat. Teija oli itse suostunut nykyiseen käytäntöön koska sen oli tarkoitus olla vain väliaikaista.

Haastateltavat eivät vetäneet käytettävissä olemisensa rajaa viime kädessä omien toiveiden, vaan perheen sietokyvyn mukaan. Työn jatkamisen edellytyksenä on, että muu perhe hyväksyy työn. Ja mitä enemmän perhepäivähoitajan työpäivä mukailee aviomiehen työpäivän kulkua, sitä parempi koko perheen kannalta.

7.2.2 Läsna- ja käytettävissä oleminen

Ainoana työntekijänä perhepäivähoitaja on työpäivän aikana tiiviisti kiinni lapsissa, heitä kun ei voi hetkeksi ”siirtää syrjään”. Työtä läpäisee läsnäolo lasten kanssa, se on jatkuvaa käytettävissä ja saatavilla olemista.

”Pitää enemmän ja vähemmän kuunnella aina ja olla mukana ja aina pitää olla valmis ottamaan jos sattuu vahinko ja lohduttamaan. Muua asia pitää jättää toisarvoiseksi. (Teija)”

Jos kaikki lapset eivät nuku päiväunia, ei hoitajalla ole välttämättä yhtään ns. omaa hetkeä työpäivän aikana. Myös ryhmän ikärakenne ja se, miten lapset tulevat toimeen keskenään (ryhmänä), vaikuttavat siihen miten sidotuksi perhepäivähoitaja työpäivänsä kokee. Mirjalla oli haastatteluhetkellä ryhmässä kaksi yksi vuotiasta lasta. Hänen ajankäyttönsä oli hyvin sidottua:

”Jos WC:ssä käy ja pienempiä on, täytyy ovi olla auki tai (lapset, KK) matkassa, ettei mitään satu. (...) Ne täytyy vähän niinku aina olla silmien alla just nämä vuoden ikäiset.”

”Se perushoito etupäässä, pukea, riisua, vaihtaa vaippoja, syöttää. Se vie suurimman osan aikaa ja jää vähemmälle noitten isompien kans ne askartelut, piirtämiset, leikkimiset. Aina pannaan yhtä potalle, syötetään, ei siinä muuta ehdi.”

Anja puolestaan ei tunne työtään sitovaksi. Ajankäytössä on väljyyttä, koska lapset ovat isompia ja tulevat hyvin toimeen keskenään (ryhmänä).

(KK: Sinulla ei ole yhtään hengähdyshetkeä päivän aikana kun lapset eivät nuku päiväunia?)

”Mulla on vaikka kuinka niitä hengähdyshetkiä päivän aikana, kun he rakentaa majaa tai kaksi muksuu menee eläimillä leikkiin tonne olohuoneeseen ja panee oven kiinni ja toiset rakentaa majaa eteisessä ja minä istun täällä keittiössä ja ihmettelen, että mitä mä tekisin. Välil mä ihan sillai, jos ne leikkii keskenänsä, en mä heitä häiritse. (Anja)”

Yhtenä kotona työskentelemisen eduista pidetään ajankäytön joustavuutta; sitä, että työntekijät ovat vapaampia sovittamaan työn ja muun elämän aikatauluja toisiinsa. Asiointi kodin ulkopuolella ei onnistu perhepäivähoitajilta yhtä helposti kuin muilta kotona työskentelevillä. Kauppa-asioita kummempia haastateltavat eivät kertoneen työpäivän aikana hoitavansa - ja niitäkin harvemmin. Asiointi neljän lapsen kanssa koetaan työlääksi, aikaa vieväksi, eikä sitä pidetä välttämättä edes sopivana ellei kauppa ole ihan vieressä. Kyse on sekä työn ajallisesta ja maantieteellisestä sitovuudesta että työnkuvasta.

”Kyllä kauppareissu on työntäyteinen ja lapset väsyvät hirveesti ja se on heidän leikistään pois. Kuinka kiva se on tuolla ulkona leikkiä. Tavallaan vie siitä lapsen leikistä pois kun lähtee kauppaan. Joskus on kerta kaikkiaan pakko kun huomaa, että joku loppuu yht’äkkiä. Pankkiasiat ja muut pystyy kyllä hoitamaan muutoin. (Marjatta)”

”Kyl mä käyn niitten kanssa kaupalla, meillä on kauppa tuossa ihan lähellä, ei ole kuin sata metriä matkaa, mul on niin hyvin. (Tuija)”

Vaikka perhepäivähoitajat itse pohtivat jonkin verran kaupassakäynnin ”sopivuutta”, on se kuitenkin työn kannalta välttämätöntä (siis työhön kuuluvaa) tarjoaahan perhepäivähoitaja päivän kuluessa ateriat ja välipalat lapsille. Toivomuksena olikin, että kaupassakäynti luettaisiin työajaksi niin että perhepäivähoitajat voisivat hoitaa kauppaasiat lasten lähdeyttä, työajaksi luettavalla ajalla.

Muutoksia työaikaan ja työpäivän kulkuun tuovat varalapsat. Hoitajan sairastuessa sijoitetaan lapset toiselle hoitajalle tai päiväkotiin. Näin perhepäivähoitajan lapsiryhmä saattaa tilapäisesti jopa tuplaantua. Varahoidon järjestymisessä perhepäivähoitajat ovat riippuvaisia toisistaan: jokainen hoitaja tarvitsee varahoitajaa vuorollaan, joten haastateltavat kokivat velvollisuudekseen olla käytettävissä tarvittaessa. - Vastuu on yhteinen. Toisaalta ylimääräisen lapsen tulo ryhmään lisää työtä ja vaikuttaa koko ryhmän toimintaan, etenkin jos lapsi on uusi tai lapsia tulee useampia samalla kertaa. Perhepäivähoitajan on myös mukauduttava varahoitoa tarvitsevan lapsen aikatauluihin.

”Niinku varmaan tiedät, meillä on jokaisella omat varalapsat. Minä olen sitä mieltä, että minä otan jos suinkin mahdollista, kun sitten ite sairastun niin saan varahoitajalle. (...) Nyt kun minä pidän pekkaspäiviä minun lapset on varahoitajalla. Hän tekee samaa vuoroa kuin minä. Ei se muuten onnistuisi. Ne, jotka tekevät päivävuoroa, eivät mielellään ota iltalasta. (Teija)”

”Silloin kun on iso ryhmä, ei siinä ole mitään mieltä, et nytkin on ollu perhepäivähoitajilla pitkiä sairaslomia ja on pitänyt sijoittaa pitkiä ajoiksi. Ja korvaus on aika mitätön, et kyl se on rahastakin kiinni, suhteessa työhön. Tähän kun joku ratkaisu löytyis. (Tuulikki)”

Lasten kerhot ja erilaiset tapahtumat vaativat myös ylimääräisiä järjestelyitä ja sovittelua. Kerhot eivät ole osa päivähoitoa, vaan vanhemmat halutessaan ilmoittavat lapsensa kerhoon ja perhepäivähoitajat saattavat huolehtia lasten kuljettamisesta kerhoon.

Leilalle kerhokuljetuksista oli tullut ”kynnyskysymys”, johon hän palasi haastattelun kuluessa moneen kertaan analysoiden sen kautta työtään ja elämäntilannetta.

”Tällä hetkellä en oo tyytyväinen. Olen yrittänyt saada sitä paremmaksi. Sen takia on kurjaa, kun minusta on tullut kuski. Mä kuskaan niitä kerhoon. Meidän päivät kuluu siihen, että me puetaan, viedään jotain kerhoon, ulkoillaan sit samassa itte, tullaan nopeasti syömään, taas puetaan ja lähdetään hakemaan ja sit kiiruusti syötetään ne, jotka on ollu kerhossa ja sit nukkumaan. Et tuota se on aika paljon kerhokuljetusta, sitä on nyt neljänä päivänä viikossa. Se on nyt huono puoli tässä työssä. Haluttais jättää koko kerhot pois, että mä saisin toimia perhepäivähoitajana niinku mä itte sen työn näen. Se ei oo nyt sitä mitä mä haluaisin sen olevan.(...) Et se on hirveen kiireellistä tää meidän elämä, alituista kiirettä ja kelloon katsomista, en tykkää yhtään.”

Kyse on paitsi kerhokuljetusten työläydestä (hän vei lapsia kerhoon poikkeuksellisen usein, neljä kertaa viikossa), myös itsenäisyydestä, työn hallinnasta ja työviihtyvyydestä. Huolenpitytyössä autonomia näyttää liittyvän mahdollisuuteen toimia tilanteen mukaan, eikä suunnitelman ja aikataulun mukaan. Ulkoiset aikarajat ovat tilannesokeita ja niiden noudattaminen luo painetta työhön. Kerhokuskiksi joutuminen lisää kiirettä Leilan ja lasten päivään. Se kaventaa myös Leilan mahdollisuuksia toteuttaa itseään perhepäivähoitajana.

Näiden sidosten ulkopuolella tai niistä huolimatta haastateltavat kokevat työnsä itsenäiseksi. Itsenäisyyttä tuo se, että kukaan ei ole sanomassa mitä milloinkin pitäisi tehdä. Lasten vanhempien (ja osin myös perheenjäsenten) aikataulujen sisällä haastateltavat kokevat olevansa oman itsensä herroja, kun he saavat päättää ajankäytöstään ja päivien sisällöistä itse, ilman ulkopuolista valvontaa ja kontrollia.

”Tässä saa olla kyllä itsenäinen, vähän niinku oma pomonsa, ei ole kukaan selän takana kattomassa. (...) Saa kyllä itse päättää sen rytmin ja mitä tehdään tänään ja mitä huomenna. (Mirja)”

”Kyl me ohjeita saadaan, mutta ei kukaan meitä kontrolloi, mitä me päivän mittaan tehdään. (Tiina)”

”Saa suunnitella niinku haluaa...(Kaarina)”

”...ettei kukaan oo takana sanomassa että nyt tarttee...(Riitta)”

”...ei tähän kyl kukaan puutu, käy kattomassa, et mitä sä nyt teet. (Tuija)”

”Kotona voi järjestää päivän niinku haluaa, ei oo kellosta kiinni, eikä mistään kiinni, mitä tehdään. (Tuulikki)”

”Kotona voi kaikki työt tehdä omaan tahtiinsa. (Anja)”

Käytännössä työpäivät näyttävät hyvin samankaltaisilta päivästä toiseen ja perhepäivähoitajalta toiselle. Perhepäivähoitajat itse kokevat kuitenkin, että heillä on aina mahdollisuus poiketa rutiinista - lähteä retkelle, tai jättää se tekemättä, jos mieli tekee. Kun tämä mahdollisuus on olemassa ja vielä omissa käsissä, lisää se autonomian ja hallinnan tunnetta työssä.

Työpäivä rytmittyy lasten tarpeiden: ruokailun, ulkoilun, levon ja leikin mukaan. Ajankäyttö muistuttaa perhe-elämän ajankäyttöä sikäli, että tapahtumat määräävät ajan kulkua enemmän kuin kello lasten tulemisia ja kotiinlähtemisiä lukuunottamatta. Päiväunet ja ateriat sijoittuvat tiettyyn osaan päivää mutta eivät välttämättä kellon tarkasti.

Itsenäisyyden ja vapauden käänköpuolena voi olla yksinäisyys. Samalla kun haastateltavat arvostavat työnteon itsenäisyyttä, kaipaavat he myös ohjaajan tukea ja yhteydenottoja: ”tulis vain ihan kattomaan, että mitä sulle kuuluu (Marjatta)”; ”tulis vain käymään(Leena); ”jos joskus soittais vain (Tuulikki)”. Tulkitsen nämä kommentit nimenomaan tuen, en kontrollin tarpeeksi. Haastateltavat itse ottavat yhteyttä ohjaajaan lähinnä ongelmatilanteissa; silloin, kun hoitolapsen tai vanhemman kanssa on vaikeuksia.

7.2.3 Ansiotyö ja kotityö

Kotona työskentelevä perhepäivähoitaja on läsnä ja käytettävissä myös omaa perhettä varten, äidin ja hoitajan roolit limittyvät toisiinsa, kun omien lasten hoitaminen käy yhdessä päivähoitotyön kanssa. Samalla säästyy aikaa ja vaivaa, kun hoitoon kuljetukset ja työmatkat jäävät pois. Se, että omia lapsia ei tarvitse viedä hoitoon, saa haastateltavien vastauksissa keskeisen merkityksen ja oli työhön ryhtymisen tärkein kannustin (ks. 6.2). Aamulähdöt tuntuvat raskailta ja haastateltavat kuvailevat hoitoon viemistä raahaamisena ja heittämisenä.

”...omien lasten hoitaminen menee siinä sivussa. (...) Niitä ei tarvi raahata mihinkään, ei tarvi nähdä murhetta siitä, mis ne on. (Riitta)”

”...sais olla omat kotona, nukkua, ei tarvis raahata lapsia...(Mirja)”

”Me muutettiin tänne ja toinen pojista meni tarhaan puolipäiväisesti niinku esikouluun ja toinen ekaluokalle. Sitten mä, töitä tarjottiin, mutta en raskinut poikia heittää ja otin sitten muita lapsia. (Sirpa)”

”Omien lasten kannalta etuna on ilman muuta se, että heidän ei tarte lähteä aamusella mihinkäns ja tietty se, että saavat olla omissa ympyröissäns. En minä sitäkään niin suurena kun aamulähtemistä. Se on raskasta lapsille. (Annikki)”

Aamut ja iltapäivät ovat selvästi kriittisiä hetkiä lapsiperheen elämässä, ne ovat sitä rajapintaa missä yön ja perheen ristiriitaiset vaatimukset kohtaavat ja työelämän aika tunkeutuu perheeseen. Kun uninen, nälkäinen tai leikkeihinsä keskittynyt lapsi, jolle aika on toimintaa, mukautetaan aamun lyhyinä tunteina työnantajan täsmälliseen kellonaikaan, eletään modernin arjen ristiriitaa konkreettisesti ja tuntuvasti. Tuloksena voi olla ”raahaamista” ja ”heittämistä”, kuten haastateltavat olivat kokeneet. - Riitasointuja.

Pienten lasten lisäksi perhepäivähoitajat voivat huolehtia omista koululaisista: varustaa heidät aamulla kouluun ja vastaanottaa iltapäivällä, tarjota välipalat ja kysellä kuulumiset - olla läsnä ja käytettävissä. Haastateltavat tuovat esille myös kotona olemisen merkitystä puolisolle.

”No kyl siit se etu on omalle perheelle, että mä olen tavattavissa kun tarvitaan. Et mä olen kotona, kun lapset tulee koulusta, Että mä oon hoitamassa heitä, antamassa välipalaa ja muuta. Sama on miehen kans. Kyllä hän tykkää että mä olen kotona. Se on mun mielestä hyvä syy olla kotona. (Leila)”

”Mies käy syömässä päivällä ja koululainen saa välipalan. (Kaarina)”

”Mun mielestä on hienoa, että ne pääsee kotiin. (...) He voi tulla kotiin ja kertoa sen päivän asiat, mitä koulussa on ollut. Ne voi jo sit unohtua, kun tulee päivähoidosta ja siellä on tapahtunut kaikenlaista. (Riitta)”

Kyse on arjen pienistä, mutta merkityksellisistä asioista; siitä, että koti ei ole tyhjä, että vatsa on täynnä; että äiti on tarvittaessa käytettävissä.

Käytännön kotiöitä perhepäivähoitajat tekevät siinä määrin kun se on lasten hoidon kannalta tarpeellista.

”Kyl se on niin pientä mitä pystyy työaikana tekemään. Ei siinä pysty kuin sen mikä on pakko tehdä, laittaa ruokaa. Kyl mä nyt yritän, että keittiö ei ois aivan kaaosmainen, siinähän menis koko ilta jos on pöydät kaikki täynnä. Mun mielestäni se nyt kuuluu siihen työhön, kun mä laita lapsille ruoan, mä hoidan jälkeni. Et tota ei sitä kyllä pysty mitään tekemään. Jos pyykit heittää narulle, siinä on kaikki. (Leila)”

”No niinku imuroimista mä en tee koskaan lasten läsnäollessa. Minusta se ei vaan oikein sovi. Eikä mitään suuri siivouksii. Tietenkin mä voin jotain isompia roskii ottaa joskus harjan kans ylös. Mutta pyykin mä voin panna koneeseen ja kesälläkin mä levitän sen, vaikka ei se niinku meidän työhön kuulukaan. Se menee kyl siinä sivussa kun lasten kanssa tuolla on. Ei sitä oikeastaan mitään muuta voi. Tietenkin tiskit koneeseen, kun ollaan tässä syöty tai käsitiskiä jos on, mutta ei mitään suurempaa voi ruveta tekemään, kun lapset tässä on. Eikä kaikkien kans tässä onnistuiskaan. (Annikki)”

”Kyl mä illalla teen isommat hommat. Tiskit teen päivän mittaan, on pakkokin, ei kellään oo niin paljon astioita, että ne riittäis koko päiväksi. Kyl mä yleensä iltaisin ja aamuisin. Mä silitän pyykin aamulla ennen kuin lapset tulee. Ei siinä päivän mittaan paljon ehdi. Sit kun me ollaan Helin kanssa kahden, tehdään yhdessä. Ohjaaja káskee käyttää maalaisjärkeä. Ei ole ongelmia. (Tiina)”

Työn luonne (hoito- ja kasvatustyö) ja sitovuus rajoittavat käytännössä kotitöiden tekoa, eivätkä haastateltavat kokeneet juurikaan hyötyvänsä kotona työskentelystä siinä mielessä, että pystyisivät tekemään kotitöitä työpäivän aikana. Ruoan laitto ja tiskaus, samoin paikkojen järjestäminen leikkien päätteeksi ovat osa hoitotyötä, mutta niistä hyötyy myös oma perhe tarvittaessa - lapset ja mies saavat ruoan samalla kun hoitolapsetkin jne. Pyykin laittaminen koneeseen ja ripustaminen narulle on yleisin ns. oma työ, jonka haastateltavat kertovat tekevänsä työnsä ohessa.

Se, mitä työpäivään mahtuu, vaihtelee jonkin verran lapsiryhmän ja tietysti myös päivän mukaan. Jos kaikki lapset nukkuvat päiväunet, jää perhepäivähoitajalle omaa aikaa, jonka hän saattaa käyttää työasioiden valmisteluun, lepoon tai kodin askareisiin.

”On se tavallaan kun minä olen kotona, voin aterian laitton lomassa tai kun lapset nukkuu, pyyhkäistä pölyt. Silloin kun olin muualla töissä, olin väsynyt. Nyt tulee useammin tehtyä kuin jos olisin jossakin muualla. Kun on paikan päällä on helpompi. Mutta silloin kun kaikki lapset on täällä, imuroiminen olisi hankalaa. En mä kyllä imuroi silloin. Mä tiskaan silloin kun ne on päiväunilla. Kyllä mä olen lasten kans silloin kun ne on hereillä. (Tuija)”

Isompien lasten kanssa päivän kulku on toisenlainen ja pieniä kodin askareita voi myös nivoa osaksi hoito- ja kasvatustyötä (kodinomainen hoito)

”Joskus kun on isompia hoijossa, siinä voi pullaa tehdä. Me leivottiin yhdessä, muksut sai oman taikinan ja ne tykkää leipoa. Samalla saa pakkaseen. Sitä on semmosta pientä kotihommaa, mitä voi tehdä ja lasten kans siinä ollaan. Se on parempaakin askartelua kun paperien ja kynien kans, kun antaa pullataikinan tai luutun käteen, et ne pyyhkivät pölyt. Ja se on oikein ilo jo se että saavat kattaa. (...) Ja onhan siinä kun ottaa lapset mukaan leipomaan, siinä on hoitajalle vastaavasti enemmän työtä, korjata jäljet. Ei se silloin onnistu, jos on paljon sylissä pidettäviä. (Mirja)”

”...en mä mitään imuroimaan rupea. Joskus imuroin, kun he ovat rikkoneet jotakin. Mutta kaikki tavarat pistetään pois, tyynyt oiotaan ja majat pistetään pois ja kaikki on sitten, ei jää kuin hiekka eteiseen. (Anja)”

Jos perhepäivähoitaja jotain pieniä kodin askareita pystyy tekemään työnsä ohella, jää työhön liittyviä tehtäviä vastaavasti vapaa-ajalle tehtäväksi: paikat on siivottava, kaupassa käytävä ja seuraavan päivän ruokaakin ehkä valmisteltava. Eli työpäivä jatkuu vaikka työaika päättyykin.

”Kun lapset lähtee, siinä laitetaan seuraavan päivän ruokaa, imuroidaan, käydään kaupassa, sekin kuuluu yhtenä, jääkaapissa ei oo mitä laittaa, jos en minä hommaa. Se vie melkein sen koko ajan. (Mirja)”

Viime kädessä perhepäivähoitaja itse päättää siitä, mitä työpäivän aikana tekee. Rajanveto ansiotyön ja kotiöiden välillä ei yleensä näytä tuottavan haastateltaville ongelmia: kotona ei oltu kotia ja kotitöitä varten, vaan lasten - omien ja hoitolasten - hoitamiseksi kodin piirissä.

Pohtiessaan kotitöiden ja perhepäivähoitajan työn yhdistämistä, haastateltavat tuovat kuitenkin esille, että on olemassa kotitöitä, joita sopii tehdä lasten läsnäollessa ja kotitöitä, joita ei ”sovi” tehdä. Tämä luokittelu kertoo rajojen vetämisen prosessista. Hoitajan ja kasvattajan roolit näyttäisivät tarjoavan yhden selkeän kehyksen rajata työtehtäviä. Pullan leipominen ja pöydän kattaminen yhdessä voi olla osa kasvatustyötä, ruokailu on välttämätöntä huolenpitoa, pyykinpesu on ”oma työ”, mutta siitä huolehtii oikeastaan pyykkikone ja pyykin ripustaminen narulle on riittävän pieni työ tehtäväksi ulkoilun ohessa jne. Imurointi ja kaupassa käynti on jo vähän ongelmallisempaa: joskus ne onnistuvat, joskus eivät.

Riitta koki vielä useamman vuoden työnteon jälkeenkin jonkin verran epävarmuutta siitä, mitä ”saa” ja ”pitää” tehdä, mitä ei. Hänellä oli takana monien vuosien kokemus muussa kuin hoito- ja kasvatusalan ammatissa, eikä hänellä ollut koulutusta perhepäivähoitajan työhön.

(KK: ”Onko vaikea vetää rajaa kotityön ja ansiotyön välille?”)

Välil joo, välil joo. Joo se on ihan tosi. Ehkä siihenkin on rutinoitunut. Aluksi oli, et voink mä tehdä noin ja voink mä tehdä näin. Voink mä ottaa imurin jos on paljon roskia ja vetää tosta noin. Mä en kyllä paljon imuroi päivisin.”

Toisessa yhteydessä hän pohtii samaa asiaa seuraavasti:

(KK: ”Herättääkö työ ristiriitaisia tunteita?”)

”Se on just välil itters kans mä koen ristiriitaa, just että pitäiskö niitten kans, tuntuu että mä en oo tehny tarpeeks, tuntuu että mä en oo semmonen hoitaja kun tarvis. (...) Ja omien kans, välillä tulee niitä ehkä liikaa komennettua. Välil se suhtautuminen omiin lapsiin on ristiriitaista tässä työssä. ”

”Joskus se on semmosta pitkäveteistä, jos ne leikkii keskenänsä tuossa. Kuitenkaan mä en voi tehdä mittään omaa työtä, mä vaan seuraan sitä tilannetta. Se on joskus aika pitkästyttävää, tuntuu että tultais jo hakemaan.”

Epävarmuutta synnyttää ennen muuta selkiytymätön työnkuva ja siihen liittyen heikko ammatti-identiteetti kasvattajana ja hoitajana.

8. ARKIELÄMÄN KOKONAISUUS JA PERHEPÄIVÄHOITAJAN TYÖ

Haastatteluaineistosta erottuu kahdenlaisia arkielämän kertomuksia, jotka olen tiivistänyt tapauskuvauksiksi. Kertomukset poikkeavat toisistaan sen mukaan, ovatko hoitajan lapset vielä päivähoitoässä vai eivät. Nimeän ensimmäisen tapauskuvauksen Sarin ja jälkimmäisen Marjan tarinaksi. Tapauskuvauksen lähtökohta on todellisissa henkilöissä, mutta niitä ei voida sellaisenaan palauttaa keneenkään haastateltavaan, sillä olen liittännyt niihin mukaan aineksia toisista saman tyyppisistä kuvauksista.

Sari ja Marja kuvaavat vapaa-aikaa ja työn ja perhe-elämän välistä suhdetta seuraavasti.

Sarin tarina.

Sari elää perhe-elämää intensiivisimmillään, vaiheessa jolloin lapset ovat pieniä ja vaativat aikaa ja rajoittavat liikkumatilaa pakostakin.

Sari on työskennellyt perhepäivähoitajana viisi vuotta. Hän oli ryhtynyt työhön voidakseen hoitaa itse omat lapsensa. Helpottavaa on, kun omia lapsia ei tarvitse raahata hoitoon ja lapset saavat kasvaa ”omissa ympyröissä”. Nuorin lapsi on nyt neljä vuotta ja vanhin kuusi vuotta.

Sarin työpäivä on yksitoista (11) tuntia pitkä. Ensimmäinen lapsi tulee 6.30 ja viimeinen lähtee kuuden aikaan. Työviikot ovat säännöllisiä. Koska lapset ovat pieniä, ei työ- ja vapaa-aika juurikaan erotu toisistaan. Se on sitä samaa, ”ympäripyöreää”: lastenhoitoa ja kodinaskareita aamusta iltaan. Työpäivän jälkeen Sari järjesteleä paikkoja ja imuroi, laittaa perheelle ruoan ja käy kaupassa. Kaupassa täytyy käydä joka toinen päivä. Tämän jälkeen hänellä on aikaa olla lasten kanssa ennen iltapalan laittoa ja iltapesuja. Joskus hänestä tuntuu, että omien kanssa ehtii sittenkin olla liian vähän, kun päivällä aika on jaettava hoitolasten kanssa. Omille tulee ehkä oltua tiukempikin kuin hoitolapsille. Sitten kun lapset ovat nukkumassa, saattaa Sari vielä valmistella seuraavan päivän ruokia, jotta aamupäivällä ei tulisi kiire.

Kotitöitä Sari ei työpäivän aikana juurikaan ehdi tehdä, vaan ne jäävät omalla ajalla tehtäväksi. Omien lasten hoitamista helpottaa kyllä se, että heillä on leikkikavereita. Vanhin lapsista on tosin välillä väsynyt pikkuisiin ja mustasukkainen tavaroistaan, mutta mitään suurempia ongelmia ei ole ollut.

Sari ei koe päivittäisen työmääränsä merkittävästi lisääntyneen kotona työskentelyn myötä, koska lapsiperheessä on joka tapauksessa aina siivottavaa ja järjesteltävää. Kaupassa on nyt käytävä useammin ja kauppakassit ovat painavampia, samoin ruoan laittoon joutuu kiinnittämään enemmän huomiota kuin aikaisemmin. Kotityöt ovat pääasiassa Sarin vastuulla, mies auttaa jonkin verran suuremmissa siivouksissa ja kauppa-asioissa. Sarista tuntuu, että mies teki enemmän kotitöitä silloin kun hänkin kävi kodin ulkopuolella työssä. Nyt mies ajattelee niiden liittyvän hänen työhönsä perhepäivähoitajana. Siinä

mielessä hänen työmääränsä on kyllä lisääntynyt. Tasoitusta työnjakoon on Sarin mielestä vaikea pyytää, koska hän kuitenkin on kotona. Sitä paitsi tärkeämpää hänelle on se, että mies viettää vapaa-aikaansa lasten kanssa.

Harrastukset ovat lasten myötä vähentyneet ja rajoittuneet kodin piiriin. Lukeminenkin on jäänyt, mutta käsitöitä Sari tekee silloin kun ehtii. Joskus hän käy myös lenkillä ystävänsä kanssa tai kyläilee perheen kanssa. Perhepäivähoitajien kuukausikokouksiin hän pyrkii osallistumaan mahdollisuuksien mukaan. Varsinaista vapaata aikaa hänelle on se, kun mies on lasten kanssa ja hän voi olla itsekseen, oli sitten kyse kaupassa käymisestä, lenkkeilystä tai tiskaamisesta.

Sari on kutakuinkin tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen. Se, että pienet lapset sitovat, on hänelle tosiasia, ei ongelma. Joskus hänestä tuntuu että omaa aikaa saisi olla enemmän, mutta toisaalta hän ajattelee sen lisääntyvän lasten kasvaessa. Mitään tulevaisuuden suunnitelmia Sarilla ei ole. Lasten kasvaessa hän aikoo arvioida uudelleen, jatkaako nykyisessä työssä vai hakeutuuko toisiin tehtäviin, ehkä ryhmäperhepäivähoitajaksi tai vanhustyöhön. Nämä kaikki vaihtoehdot tuntuvat nyt yhtä mahdollisilta.

Pienten lasten äidin elämä on läsnä- ja käytettävissä olemista. Perhepäivähoitajan työ ”äitityön” kaltaisena työnä, kietoutuu tähän läsnäoloon melko saumattomasti, niin että raja oman työn ja palkkatyön välillä hämärtyy. Oleellista on päivähoitotyön ja ”äitityön” samanlainen rytmi, jaksottaisuus ja toisto (Douglas 1985, alkuper. 1966). Tämä tekee mahdolliseksi näiden kahden nivomisen yhteen. Toisaalta ulkoapäin tulevat vaatimukset voivat helposti sekoittaa tätä luonnollisena pidettyä rytmiä, esimerkkinä kerhokuljetukset ym. kellontarkat tapahtumat.

Marja elää toisenlaisessa elämävaiheessa. Omat lapset ovat kasvaneet ja työ ja perhe, sekä työ ja vapaa-aika alkavat selvemmin eriytyä toisistaan.

Marjan tarina.

Marja on ollut perhepäivähoitajana kymmenen vuotta. Omat lapset ovat kasvaneet jo isoiksi, kuopuskin on murrosiässä. Aikoinaan hän ryhtyi perhepäivähoitajaksi, koska se tuntui lasten kannalta parhaalta vaihtoehdolta. Hän ei ole kuitenkaan ajatellut vaihtaa ammattia, vaikka lapset ovat jo kasvaneet isommiksi. Hän viihtyy työssään hyvin, nyt jopa paremmin kuin silloin, kun omat lapset olivat ryhmässä mukana. Työ tuntuu vapaammalta, kun ei tarvitse enää tasapainoilla omien lasten ja hoitolasten tarpeiden välillä. Perheen kannalta etuna on lisäksi se, että mies syö lounaan yhdessä hoitolasten kanssa ja koululainen saa välipalan koulusta tultuaan.

Ongelmia perheessä aiheuttaa se, että murrosikäinen kaipaa enemmän omaa rauhaa ja omaa tilaa. Kodin kulumiseen tulee myös kiinnitettyä enemmän huomiota nyt kun perheessä ei ole omia leikki-ikäisiä. Häkkisängyt ja syöttötuolit muistuttavat työstä vapaa-ajallakin. Kaiken kaikkiaan kotona työskentelemisen edut ovat selvästi vähentyneet.

Toisaalta työn itsenäisyys ja vapaus kiehtovat edelleenkin. Ja kuten totesin, itsenäisyyden tunne on jopa lisääntynyt.

Marja tekee vuorotyötä. Aamuvuoro alkaa 5.30 ja iltavuoro 13.30. Työpäivän pituus on kymmenen (10) tuntia. Satunnaisesti Marjalla on myös viikonloppuhoitoa tarvitseva lapsi. Työpäivän päätteeksi Marja järjestee paikkoja, laittaa perheelle ruoan ja käy kaupassa. Kotitöitä hän joutuu työnsä vuoksi tekemään enemmän kuin jos hän työskentelisi kodin ulkopuolella. Silloin kun lapset ovat pieniä eroa ei huomannut samalla tavalla kuin nyt. Kotityöt ovat jääneet hänen vastuulle. Aviomies on sitä mieltä, että koska hoitolapset sotkevat, kuuluu siivous hänelle. Omaa aikaa jää kuitenkin enemmän kuin aikaisemmin, koska omat lapset ovat jo isoja. Vapaa-aikana Marja lukee, tekee käsitöitä, lenkkeilee ja käy kansalaisopistolla. Kaiken kaikkiaan hänestä tuntuu, että omaa aikaa on ihan riittävästi, se on hyvin pitkälle järjestelykysymys.

Lasten kasvaessa aikarakenteet äidin elämässä jäsentyvät taas eri tavalla: kotityö, palkkatyö ja oma aika alkavat selvemmin erottua toisistaan ja perhepäivähoitajana toimiminen muistuttaa enemmän perinteistä palkkatyötä silloinkin kun se tapahtuu hoitajan kodissa. Kotona työskentelyn edut vähenevät, mutta työ tulee helpommaksi kun omat lapset eivät ole ryhmässä mukana.

9. LOPUKSI

Perhepäivähoitajaksi ryhtyminen liittyy kiinteästi elämäntilanteeseen ja siinä on kyse tietoisesta arkielämän järjestämisestä. Haastateltavien ammatinvalintaa ja arkielämää kuvaa perhekeskeisyys. Äitinä olemisen ja omien lasten kanssa kasvaminen ovat merkityksellisiä kokemuksia haastateltaville ja ne ohjaavat heidän elämänvalintojaan. Myös iso osa vapaa-ajasta kuluu perheen kanssa. Perhetilanne muovaa myös työpäivän kulkua ja jäsentää haastateltavien kokemuksia kotona työskentelystä niin että omien lasten kouluun lähtemistä voidaan pitää jonkinlaisen kokemusten rajapyykkinä.

Vaikka perhe on tärkeä, korostavat haastateltavat sen rinnalla ansiotyön merkitystä itselle ja he yhdistävät omassa elämässään ansiotyötä ja äitinä olemista korostaen kummankin arvoa. Työ tuo itsenäisyyttä ja mielekkyyttä elämään ja on myös toimeentulon kannalta välttämätöntä.

Lähdin alunperin jäsentämään kotona työskentelevän perhepäivähoitajan työtä dikotomioiden kautta sijoittamalla sen monelle rajalle: ainakin julkisen ja yksityisen, työnteon ja äitiyden, virallisen ja epävirallisen, työn ja perheen rajalle. Olin kiinnostunut siitä, mitä tämä merkitsee työlle ja työntekijän arkipäivälle.

Työn ja perheen rajalla perhepäivähoitaja järjestee tilaa työlle ja perhe-elämälle erottelemalla, rajaamalla ja määrittelemällä kodin tiloja. Fyysisiä tiloja rajaamalla

perhepäivähoitaja määrittelee myös emotionaalisia tiloja, luo päivähoitossa olemista hoitolapsille ja kotona olemista perheelle. Tilojen rajaamisen tarkoituksena on viime kädessä suojata omaa perhettä työltä. Perheen pienimmille oma tila voi olla lipaston laatikko, jonne hoitolapsilla ei ole asiaa, murrosikäiselle oma huone ja puolisolle oma rauha. Kodinomainen hoito perhepäivähoitossa ei siis tarkoita perheessä tapahtuvaa hoitoa, lähinnä se on pienryhmässä ja kotitilassa tapahtuvaa päivähoitoa, missä perhepäivähoitaja on suurimman osan ajasta ainoana aikuisena läsnä, isää ei tarvita. Mitä enemmän perhepäivähoitajan työaika mukaillee aviopuolison työaikoja, sitä parempi.

Perhepäivähoitajana ja äitinä olemisen rajalla työ verottaa äitiyttä viemällä perhepäivähoitajan huomiota, aikaa ja voimia pois omilta lapsilta. Tämä voi olla myös työn etu, koska se antaa ajoittaista etäisyyttä omiin lapsiin. Pienperhe voi olla liian tiivis, liian privaatti. Hoitolapset tuovat elämää kotiin ja väljyyttä intiimiin.

Koska perhepäivähoitaja tuo työn kotiin, on hän itse vastuussa siitä että koti säilyy myös perheellä ja työ ei häiritse liikaa perhe-elämää. Perhepäivähoitajaksi ryhtymisen sidos on naisen kannalta ristiriitainen: mahdollisuus olla kotona saattaa kääntyä uhaksi rauhan ja yksityisyyden menettämisestä. Kotona työskenteleminen vahvistaa myös perinteistä sukupuolijakoa perheessä siirtäen suuremman vastuun kotitöistä naiselle sillä kotityöt on helppoa liittää osaksi päivähoitoa.

Hoitajana ja äitinä toimimisen rajalla ratkotaan myös alamaisuuden ongelmaa.. - Kuka on pomo? Kuka saa sanoa? Anttonen ja Sipilä (1992, Tedren mukaan 1993) nimeävät sosiaalipalveluissa asiakkaat henkilökunnan alamaisiksi. Toisaalta kotona lapsia hoitava nainen samaistetaan - ja samaistuu - helposti piikaan, palvelijaan tai äitiin. Piika ja palvelija on isäntänsä alamainen ja äiti (joskus ainakin) perheensä palvelija. Koti naisen työpaikkana, erityisesti hoitotyössä, kutsuu alamaisuutta esiin (ks. kotipalvelun osalta Tedre, emt.). Yksityisinä hoitajina haastateltavat olivat selvemmin kokeneet alamaisuutta suhteessa hoitolasten vanhempiin. Kunnallisessa perhepäivähoitossa tämä on erityisesti vanhempien sukupolvien ja aloittelevan hoitajan ongelma. Kunta työnantajana on nostanut perhepäivähoitajien statusta ja selkeyttänyt vastuun ja vallan rajoja.

Toisaalta oma tupa on myös oma lupa. Työntekijän autonomia omassa kodissa on joka tapauksessa suurempi kuin toisen kodissa. Huolenpitytyössä autonomia kotona on jopa suurempaa kuin kodin ulkopuolella (päiväkodissa, vanhainkodissa jne.), sillä vähän koulutetut naiset joutuvat organisaatiohierarkioissapohjalle, mutta kotona he saavat olla oma pomonsa. Haastateltavat toivat tämän esille yhtenä perhepäivähoitajan työn tärkeimmistä eduista. - Silloin kun kotona ei olla enää omien lasten päivähoitovuoksi, jatketaan työssä työn (koetun) itsenäisyyden vuoksi.

Keskeinen elementti perhepäivähoitajan työssä on läsnäolo. Perhepäivähoitaja on läsnä ja käytettävissä omaa perhettään varten. Myös hoitotyössä keskeistä on läsnäolo, sillä perhepäivähoitaja vastaa yksinään lapsiryhmästä. Läsnäolo on joustavaa ja tarpeisiin sitoutunutta: perhepäivähoitajan työaika riippuu lasten päivähoitotarpeista ja hän on tarvittaessa käytettävissä myös varahoitolapsia varten. Kotitöiden tekeminen on

vähemmän tärkeää, eikä perhepäivähoitajan työ anna siihen edes paljon mahdollisuuksia. Tässä päivähoitotyö erkanee selvimmin kotiäitiydestä: omien lasten läsnäollessa saa siivota, hoitolasten läsnäollessa ei. Päivähoitotyössä korostuu sen sijaan huolenpito, yhdessä oleminen ja ohjaaminen - huomion kiinnittäminen lapsiin.

Läsnäolo on myös sitä että ei tarvitse lähteä, eikä raahata lapsia pois kotoa. Haastateltavat arvostivat mahdollisuutta jäämiseen, kulkemisen ja liikkumisen sijasta. Jääminen merkitsi heille mahdollisuutta hoitaa omia lapsia kotona, mutta myös vapautumista monista kelloon sidotuista aikatauluista - itsenäisyyttä ja joustavampaa arkielämää.

Toisaalta perhepäivähoitajan työ sitoo tiiviisti kotiin ja pihapiiriin, sillä perhepäivähoitajan työpäivät ovat pitkiä ja lapsiryhmän kanssa kulkeminen on vaikeaa. Silloin kun perhepäivähoitaja asuu kaukana toisista hoitajista, muodostuu aikuiskontaktien puute ongelmaksi ja työ eristää. Silloin kun naapurissa asuu toisia perhepäivähoitajia, voi keskinäinen kanssakäyminen olla hyvinkin vilkasta ja perhepäivähoitajat mieltävät kuuluvansa työyhteisöön.

Hoitosuhdetta käsittelemme työssäni melko lyhyesti. Tämä johtuu tutkimustehtävän alkuperäisestä rajauksesta, eikä siitä etteikö aihe olisi tärkeä. - Jos koti on päivähoiton fyysinen tila, on hoitosuhde se emotionaalinen tila, missä hoitaja ja lapset kohtaavat. Haastateltavat korostavat hoitosuhteen merkitystä työssä viihtymisen kannalta, toisaalta se on myös ristiriitojen lähde, koska hoitajan ja lapsen suhteesta tulee kotona pakostakin melko intiimi. Suhde vanhempiin sisältää myös jännitteitä. Toinen kiinnostava näkökulma perhepäivähoitajan työhön olisikin (ollut) tarkastella sitä eri suhteiden kautta. Perhepäivähoitajan työssä risteytyy monenlaisia suhteita: suhde hoitolapsiin, vanhempiin, omiin lapsiin, puolisoon, toisiin hoitajiin, perhepäivähoidon ohjaajaan, naapureihin, naapuripäiväkodin henkilökuntaan, itseän hoitajana, äitinä, puolisona jne.

LÄHTEET

Aho, Simo 1988. Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana. Tutkimus palkkatyön normalisoinnin historiasta ja ”työyhteiskunnan kriisistä”. Tutkijaliitto. Gummerus. Jyväskylä.

Alasuutari, Pertti 1993. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen muuttamisesta 31.5.1990/491.

Cilligan, Carol 1982. In a Different Voice. Psychological Theory and Women’s Development. Harvard University Press. Cambridge. Massachusetts.

Douglas, Mary 1966/1985. Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo. Ark Paperback. Routledge & Kegan Paul. London.

Eronen, Marja, Juurinen, Kalervo, Laukkanen, Outi, Lühr, Silja & Rusama, Kyllikki 1975. Perhepäivähoito lasten päivähoitotoiminnan muotona. Vammala.

Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) 1995. Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino. Tampere.

Etätyö ja joustotyö. Työryhmämuistio nro 21. Työministeriö 1991. Helsinki.

Finch, Janet 1989. Family Obligations and Social Change. Polity Press. London.

Finch, Janet & Mason, Jennifer 1993. Negotiating Family Responsibilities. Routledge. London.

Friberg, Tora 1990. Kvinnors vardag. Om kvinnors arbete och liv. Anpassningsstrategier i tid och rum. University Press. Lund.

Gordon, Tuula 1990. Feminist Mothers. Macmillan. London and New York University Press. New York.

Haavio-Mannila, Elina, Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet 1984. Perhe työ ja tunteet: ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Juva.

Hanhike, Tiina 1997. Etätyön todellisuus seitsemän tapauksen valossa. Siemensin ja Siemens Nixdorfin etätyökokeilu 1.95 - 9.95. Työhallinnon julkaisu nro 180. Työministeriö.

Harding, Sandra 1987. Feminism and methodology: social science issues.

Hernes, Helga Maria 1987. The Welfare State Citizenship of Scandinavian Women. Teoksessa Hernes, Helga Maria (toim.). Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism. Norwegian University Press. Oslo.

Hirdman, Yvonne 1993. ”Skevläsning - till debatten om genussystem”. Kvinnovetenskaplig tidskrift 2. (1993)

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1988. Teemahaastattelu. 4. Painos. Yliopistopaino. Helsinki.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F 1995. The Active Interview. Qualitative Research Methods. Volume 37. Sage Publications. Thousand Oaks. London. New Delhi.

Huhtala, Väinö 1993. Psykodraamamenetelmin ohjatun ryhmänohjauksen vaikutus perhepäivähoitajan ammatti-identiteettiin ja työssä viihtymiseen. Turun yliopiston psykologian laitos. Licensiaatin työ.

Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Otava. Keuruu.

Jallinoja, Riitta 1976. Tutkimus lasten päivähoidon kehityspiirteistä Suomessa. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos. Working papers 1.

Jallinoja, Riitta 1983. Suomalaisen naisliikkeen taistelukaudet. WSOY. Helsinki.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.

Jokinen, Eeva 1996a. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus. Helsinki.

Jokinen, Eeva 1996b. Väsymisen kyseenalaisuus. Naistutkimus 2 (1996). 62-65.

Julkunen, Raija 1990. Suomalainen hyvinvointivaltio - naisen liittolainen? Hyvinvointivaltion sukupuolipuolijärjestelmän tutkimusprojekti. Julkaisu nro 1. Jyväskylän yliopisto Yhteiskuntapolitiikan laitos, työpapereita nro 58. Jyväskylä.

Julkunen, Raija 1991. Hoiva ja professionalismi. Sosiologia 2 (1991).

Julkunen, Raija 1992. Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Vastapaino. Tampere.

Julkunen, Raija 1993a. Palveluvaltio ja sosiaaliset oikeudet. Teoksessa Pelkonen, Veli (toim.) Hyvinvointioikeus. Suomen kaupunkiliitto & Suomen kunnallisliitto. Jyväskylä. 163-192.

Julkunen Raija 1993b. Hoivabisnekseen vai nyrkin ja hellan väliin. Teoksessa Simonen, Leila (toim.). Hyvinvointivaltion murros ja hoivan uudelleenorganisointi. Stakes. Raportteja 94. 32-47

Julkunen, Raija 1995. Feministiseen analyysiin. Teoksessa Eräsaari, Leena & Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.). Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino. Tampere. 15 - 28.

Järvinen, Riitta 1993. Vuorovaikutusta ja tilannetajua. Asiakastyö naisten työkuulttuurin jäsentämänä. Sosiologian lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto.

Järvineniemi, Päivi 1992. Etätyötä koskevat ennakkokäsitykset työhallinnossa. Etätyöhalukkuutta selvittävän kyselyn tulokset vuonna 1992. Työpoliittinen tutkimus 32. Työministeriö.

Kortteinen, Matti 1992. Lähiö. Tutkimus elämäntavan muuttumisesta. Otava. Helsinki.

Kurikka, Minna 1992. Päivähoidon politiikan naispolitiikka. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen pro-gradu tutkielma.

Kuronen, Marjo 1989. Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipoliitiikan laitos. Tutkimuksia. Sarja B Nro 2.

Komiteamietintö 1990:12. Etätyötoimikunnan mietintö. Työministeriö

Komulainen, Katri 1994. Retki vastuurationaalisuuden käsitteeseen. Naistutkimus 1 (1994) 30 -39.

Käyhkö, Helena 1991. Ryhmäperhepäivähoito - vaihtoehto perhepäivähoitajan muuttuvaan elämäntilanteeseen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen pro gradu -tutkielma.

Laukkanen, Outi, Lihr, Silja & Salpakivi, Pirkko 1981. Perhe, varhaiskasvatus ja päivähoito. Otava. Helsinki.

Lewis, Jane & Ostner, Ilona 1992. Gender and the Evolution of European Social Policies. Working paper 7. Zentrum fur Sozialpolitik. Bremen University.

Liljeström, Marianne 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.). Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Maaseutupoliitiikan neuvottelukunnan etätyön kehittämisohjelma 1994.

Metteri, Anna & Rauhala, Pirkko-Liisa 1993. Sosiaalialan töissä. Stakes. Vastapaino. Tampere.

Muuri, Anu & Vihma, Leena 1991. Kuinka siinä kävikään? Lasten päivähoidon ja kotihoidon tuki vuoden 1990 alussa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 5 (1991). Helsinki.

Mäkelä, Klaus 1995. Kvalitatiivisen aineiston analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gummerus. Saarijärvi. 42-61

Nielson, Margaret K. 1990. Mothering Others Children. The Experience of Family Day-care Providers. Spring 1990/ SIGNS.

Nopola, Sinikka (toim.)1991. Äiti tuu ikkunaan. Äitiys - elämä vai kohtalo? WSOY. Juva.

Oakley, Ann 1981. Subject Woman. A Powerfull Analysis of Woman's Experience in Society Today. Fontana Press.

Oakley, Ann 1988. Interviewing Woman: A Contradiction in Terms. Teoksessa Roberts, Helen (ed.): Doing Feminist Research. Routledge. London. 30-61.

Ollila, Anne 1990. Perhe - ura vai vankila. Teoksessa Immonen, Kari (toim.). Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Otava. Keuruu. 263 - 347.

Pekkola, Juhani 1993. Etätyön soveltaminen henkilökohtaisella, tuotanto-organisaation ja työmarkkinajärjestelmän tasolla. Työpoliittinen tutkimus 47. Työministeriö.

Pekkola, Juhani & Järvinieni, Päivi 1992. Etätyön edellytykset valtion tietokonekeskuksessa. Työelämän tutkimus Vol. 2, 5/1992.

Päivähoitolaki. L lasten päivähoidosta 19.1.1973/36

Saarikangas, Kirsi 1991. Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.). Äiti tuu ikkunaan. Äitiys - elämä vai kohtalo. WSOY. Juva. 233-256.

Saarikangas, Kirsi 1993. Model houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940's in Finland. Suomen Historiallinen seura. Helsinki.

Saarinen, Aino 1986. Naistutkimus - paradigmaaste yhteiskuntatieteille? Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.): Miesten tiede, naisten puuhet. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. Vastapaino. Tampere, 235 - 259.

Saarinen, Aino 1992. Feminist research - an Intellectual Adventure? Research Institute for Social Sciences. The University of Tampere. Centre for Women's Studies and Gender Relations. Publications series N 4/1992.

Salmi, Minna 1990. Ansiotyö kotona - toiveuni vai painajainen? Kotiansiotyö Suomessa työntekijän arkipäivän kannalta. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia No 225. Yliopistopaino. Helsinki.

Salminen, Hannele & Salminen, Jukka 1986. Lastentarhatoiminta - osa lapsuuden historiaa. Friedrich Fröbelin lastentarha-aate ja sen leviäminen Suomeen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Gummerus. Helsinki.

Salo, Marjo & Keskinen, Soili 1988. Perhepäivähoitajien työtyytyväisyys ja ammatti-identiteetti. Turun yliopiston psykologian laitos.

Simonen, Leila 1993. Koti ja laitos - laitokset kodeiksi ja kodit laitoksiksi. Teoksessa Simonen, Leila (toim.). Hyvinvointivaltion murros ja hoivan uudelleenorganisointi. Stakes. Raportteja 94. 91-97.

Sosiaalhallitus 1980. Perhepäivähoidon kehittäminen. Perhepäivähoitoa selvittävän työryhmän raportti. Helsinki.

Sosiaalhallitus 1986. Lasten päivähoito. Helsinki.

Sosiaalhallitus 1988. Lasten päivähoidon vaihtoehdot. Opas 1/1988. Helsinki.

Sosiaalihuollon henkilökunta 1984. Suomen virallinen tilasto XXI, A:37. Sosiaalhallitus. Helsinki.1986.

Strandell, Harriet 1984. Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina, Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet. Perhe työ ja tunteet: ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Juva. 203-294.

Sulkunen Irma 1989a. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.) Kansa liikkeessä. 2. painos. Kirjayhtymä. Vaasa. 157-175.

Sulkunen, Irma 1989b. Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Hanki ja Jää. Helsinki.

Veikkola, Eeva-Sisko & Lehtiniemi, Anne 1994. Naiset ja miehet Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelupyyntö

Liite 2: Kyselylomake haastateltavien taustatietojen keräämistä varten

Liite 3: Haastateltavien työtehtävät ennen perhepäivähoitajaksi ryhtymistä.

Liite 1: Haastattelupyyntö

Hyvä _____

Teen opinnäytetyönäni tutkimusta kunnallisen perhepäivähoidajan työstä. Olen kiinnostunut siitä millaista perhepäivähoidajan työ on ja miten työntekijät sen itse kokevat.

Kerään tiedot haastattelemalla. Toivon Teidän osallistuvan haastatteluun. Soitan lähipäivinä sopiakseni milloin ja missä voisin Teitä haastatella. Haastattelu on vapaamuotoinen ja keskustelunomainen. Normaalin tutkimuskäytännön mukaisesti käsittelen haastattelut täysin luottamuksellisesti eikä henkilöllisyytenne tule paljastunaa missään tutkimuksen vaiheessa.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksestani.

Arvokkaasta avustanne kiittäen,

Kristiina Kotajärvi
Kristiina Kotajärvi
Uudenkaupungin sairaala D7
23500 Uusikaupunki
p.23041

Raija Julkunen
Raija Julkunen
yhteiskuntapolitiikan
lehtori, tutkimuksen ohjaaja
Jyväskylän yliopisto
p.941-603114

Liite 2: Kyselylomake haastateltavien taustatietojen keräämistä varten

Hyvä _____

Toivon sinun vastaavan seuraaviin kysymyksiin ennen haastattelua. Voit palauttaa lomakkeen haastattelun yhteydessä.

1. Syntymävuotesi _____
2. Siviilisäätysi
 - 1 naimisissa vuodesta
 - 2 avoliitossa vuodesta
 - 3 naimaton
 - 4 eronnut vuonna
 - 5 leski vuodesta
3. Keitä perheeseesi kuuluu ? (lapsista mainitse myös syntymävuodet)

4. Keitä perheenjäsenistä asuu vielä kotona?

5. Peruskoulutuksesi
 - 1 kansakoulu
 - 2 osa keskikoulua tai peruskoulua
 - 3 keskikoulu
 - 4 peruskoulu
 - 5 osa lukiota
 - 6 yliopisto
6. Ammatillinen koulutuksesi (mainitse suorittamasi tutkinnot ja valmistumisvuosi)

7. Mikäli olet suorittanut perhepäivähoitajan kurssin, milloin suoritit sen (v)? _____
mikä oli kurssin laajuus (h)? _____
8. Mistä saakka olet toiminut perhepäivähoitajana? _____
9. Oletko tehnyt muunlaista työtä ennen perhepäivähoitajaksi ryhtymistä?
 - 1 kyllä
 - 2 en ole

Jos olet, luettele nämä työpaikat mainiten virkanimikkeesi, työpaikkasi ja työskentelyaikasi kussakin aikaisemmassa työpaikassa.

Käännä

KIITOKSET VAIVANÄÖSTÄSI!

Kristiina Kotajärvi

Liite 3: Haastateltavien työtehtävät ennen perhepäivähoitajaksi ryhtymistä

- myyjä
- vaihetyöntekijä
- apuhoitaja
- pankkitoimihenkilö
- kotiaavustaja
- tehdaskonttoristi
- päivähoitaja
- kotiapulainen
- baariapulainen
- myyjätär
- juoksutyttö
- siivooja
- kodinhoitaja
- keittiöapulainen
- terveyskeskusavustaja
- tekninen apulainen apteekissa
- tarkastaja (tehdastyö)
- työnohjaaja (tehdastyö)
- leipomoapulainen
- osastoapulainen
- päiväkotiapulainen
- laadunvalvoja (tehdastyö)
- sahatyöntekijä